

TAMPEREEN YLIOPISTO
Oikeustieteiden laitos

Dinis Kyllönen
SUOSIVA OSINGONJAKO OSAKEYHTIÖSSÄ

Pro gradu -tutkielma
Yritysjuridiikka
Tampere 2009

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto

Oikeustieteiden laitos

KYLLÖNEN, DINIS: Suosiva osingonjako osakeyhtiössä

Pro gradu -tutkielma, XI + 68 sivua

Yritysjuridiikka

Tammikuu 2010

Voimassa oleva osakeyhtiölaki (OYL) tuli voimaan 1.9.2006. OYL 13:6.4:n mukaan vapaata omaa pääomaa voidaan kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella jakaa myös muulla tavoin kuin OYL 13:1.1:ssä tarkoitettulla tavalla. Tämä tarkoittaa sitä, että osakkeenomistajat voivat yksimielisesti päättää osingonjaosta muussa kuin osakeomistuksen suhteessa tai kuin mitä yhtiöjärjestyksen mukaan tulisi tehdä. Oikeuskirjallisuuden mukaan tällainen varojenjakoa oli mahdollista myös vanhan osakeyhtiölain aikana, mutta nyt säännös on kirjattu lain tasolle.

Vaikka osakeyhtiölaki mahdollistaa osakeomistuksesta poikkeavan osingonjaon, verotuksellisesti se on kuitenkin ongelmallinen. Verolainsäädäntö ei tunne OYL 13:6.4:n mahdollistamaa suosivaa osingonjakotapaa. Ohjeistus on toistaiseksi hoidettu verohallituksen antamalla ohjeella. Ohjeen mukaan suosivan osingonjaon verotus toimitetaan kahdessa vaiheessa. Ensin osinkotulo katsotaan verotuksessa sen osakkaan tuloksi, jolle se lain ja yhtiöjärjestyksen mukaan olisi kuulunut. Sen jälkeen katsotaan, että osakas, joka suosivassa jaossa saa osingon, saa lahjan osingosta luopuneelta osakkaalta. Tällöin suosivan varojenjaon kohteena olevaan osinkoon kohdistuu kahdenkertainen verotus.

Tutkielmassa pyritään selvittämään osaomistuksesta poikkeavan osingonjaon järjestämistä oikeusdogmaattisen tutkimusmenetelmän avulla. Mikäli osakkeenomistajat haluavat jakaa osinkoa osakeomistuksesta poiketen, tulisi heidän välttää OYL 13:6.4:n mukaista vapaa jakotapaa. Osingonjako tulisi järjestää yhtiöjärjestykseen otettavilla määräyksillä erilaisista osakesarjoista tai sopimalla osakeomistuksesta poikkeavasta osingonjaosta osakassopimuksen avulla, joka verotuksellisesta näkökulmasta tulisi rinnastaa yhtiöjärjestykseen.

Oikeusministeriössä on käynnistetty varojenjakosäännösten tarkistamiseen ja maksukykyisyydestiin perustuvien vastuusäännösten selkiyttämiseen tähtäävä uudistushanke. Oikeusministeriö ehdottaa sääntelyn selkeyttämistä siten, että lähtökohtaisesti hallitus ja toimitusjohtaja vastaisivat maksukykyyn arvioinnista varojenjaon yhteydessä. Ehdotuksen mukaan myös maksukykyisyydestä tulisi tehdä varojenjakopäätöshetken lisäksi myös ennen päätöksen täytäntöönpanoa. Mikäli näin tulisi tapahtumaan, olisi perusteltua myös hyväksyä osingonjaon peruuttaminen osakkaan henkilökohtaisessa verotuksessa yhtiön maksuvalmiuden heiketessä.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	II
LÄHTEET	V
OIKEUSTAPAUKSET	X
LYHENTEET	XI
1. Johdanto.....	1
1.1 Tutkimusaiheen taustaa	1
1.2 Osakeyhtiölainsäädännön ja verotuksen suhde	3
1.3 Tutkimuskohde ja sen rajaus	4
1.4 Tutkimusmetodi ja tutkielman rakenne	6
1.5 Keskeiset lähteet.....	7
2. Varojenjakko osakeyhtiössä	8
2.1 Varojenjaosta yleisesti.....	8
2.2 Osakeyhtiölain mahdollistamat varojenjakotavat.....	10
2.3 Laiton varojenjakko	10
2.4 Varojenjaon edellytykset	12
2.5 Maksukykyisyydestä	13
2.5.1 Maksukykyisyydestin määrittely	13
2.5.2 Maksukykyisyydestin tarkoitus ja arviointi.....	14
2.5.3 Maksukykyä koskevan säännöksen uudistaminen	16
2.5.4 Veroviranomaisen kanta	18
2.6 Osinko ja varojen jakamisen vapaan oman pääoman rahastosta.....	19
2.6.1 Voitonjakko	19
2.6.2 Vähemmistöosinko	20
2.6.3 Väliosinko.....	23
2.7 Päätöksenteko varojenjaosta.....	25
3. Osakeomistuksesta poikkeava osingonjakko	26
3.1 Suosiva osingonjakko	26
3.2 Erilajisiin osakesarjoihin perustuva varojenjakko.....	29
3.2.1 Yleistä erilajisista osakkeista.....	29
3.2.2 Äänivallattomat osakkeet	32
3.2.3 Etuoikeutetut osakkeet.....	34
3.2.4 Osakkeiden muuttaminen toisenlajiseksi	34
3.3 Osakassopimukseen perustuva osakeomistuksesta poikkeava osingonjakko	36
3.3.1 Osakassopimuksesta yleensä	36
3.3.2 Osakassopimuksen käyttötilanteita	38
3.3.3 Yhtiöjärjestyksen ja osakassopimuksen välinen suhde	40
3.3.4 Osakeomistuksesta poikkeavasta osingonjaosta sopiminen	42
4. Varojenjaon verotus.....	44
4.1 Osinkotulon verotus.....	44
4.1.1 Osinkoverojärjestelmä	44
4.1.2 Osinkoverojärjestelmää koskevat uudistukset.....	45
4.1.3 Osingon käsite	46
4.1.4 Luonnollisen henkilön saamien osinkotulojen verotus	47
4.2 Osingonjakopäätöksen peruuttaminen.....	48
4.2.1 Oikeuskäytäntö	50
4.2.2 Maksukykyisyydestin uudistusten mahdollinen vaikutus.....	51

5. Suosivan osingonjaon verokohtelu.....	54
5.1 Suosivan voitonjaon käyttö	54
5.2 Suosivaa osingonjakoa koskeva sääntely	55
5.3 Osakkeen matemaattinen arvo suosivassa osingonjaossa	59
5.4 Osakkeen matemaattinen arvo erilajisissa osakkeissa.....	59
5.5 Työpanokseen perustuva osingonjako.....	61
6. Lopuksi	66

LÄHTEET

Virallislähteet

HE 47/2009 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle työpanokseen perustuvan osingon verotuksesta.

HE 109/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölaiksi.

HE 92/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle yritys- ja pääomaverouudistukseksi.

KILA 1815/8.4.2008. Kirjanpitolautakunnan lausunto osakeyhtiön varojenjaon perusteena olevasta tilinpäätöksestä.

Oikeusministeriö 2009:25. Osakeyhtiölain varojenjako koskevien säännösten muuttaminen. Lausuntotiivistelmä.

Oikeusministeriö 2009:13. Konsernitilinpäätöksen laatimisvelvollisuus sekä maksukyky- ja tasetesti osakeyhtiön varojenjaossa.

Osakeyhtiölakityöryhmän mietintö 2003:4.

Toinen neuvoston direktiivi 77/91/ETY, annettu 13 päivänä joulukuuta 1976, niiden takeiden yhteensovittamisesta samanveroisiksi, joita jäsenvaltioissa vaaditaan perustamissopimuksen 58 artiklan 2 kohdassa tarkoitetuilta yhtiöiltä niiden jäsenten sekä ulkopuolisten etujen suojaamiseksi osakeyhtiöitä perustettaessa sekä niiden pääomaa säilytettäessä ja muutettaessa.

Valtiovarainministeriön työryhmämuistioita 4/2006. Verotus, tilinpäätös ja yhtiöoikeus – yritysverotuksen kehittämistyöryhmä 2005. Valtiovarainministeriö.

Valtiovarainministeriö: Työryhmä selvittämään verotuksen kehittämistä. Julkaistu osoitteessa

http://www.vm.fi/vm/fi/03_tiedotteet_ja_puheet/01_tiedotteet/20080918Tyoeryh/name.jsp, sivustolla vierailtu 9.10.2010.

Verohallituksen julkaisu 43.09.

Verohallinnon ohje Dnro 206/345/2007, 8.3.2007. Uuden osakeyhtiölain vaikutuksia verotukseen.

Verohallinnon ohje Dnro 1214/345/2005, 6.10.2005. Osinkotulojen verotus.

Kirjallisuus

Aaltonen, Kari: Uuden osakeyhtiölain verokysymyksiä. Verotus 3/2007, s. 233–241.

Aho, Teemu: Maksukykyisyydesti suuntaa tulevaisuuteen. Tilisanomat 1/2007, s. 37–39.

Airaksinen, Manne – Jauhiainen, Jyrki: Osakeyhtiölain uudistaminen – Tavoitteena kilpailukykyisempi yhtiöoikeus. Kokonaisarviomuistio 7.7.2000.

Airaksinen, Manne – Pulkkinen, Pekka – Rasinaho, Vesa: Osakeyhtiölaki 1. Helsinki 2007.

Airaksinen, Manne – Pulkkinen, Pekka – Rasinaho, Vesa: Osakeyhtiölaki 2. Helsinki 2007.

Hannula, Antti – Kari, Matti: Osakassopimukset. Juva 2007.

Helminen, Sakari: Osakeyhtiön yhtiöjärjestys. Helsinki 2006.

Helminen, Sakari: Johdannoksi osakassopimuksesta. Teoksessa Saarnilehto, Ari (toim.): Osakassopimuksesta. Turku 1995a.

Helminen, Sakari: Osakassopimuksen tehtävä. Teoksessa Saarnilehto, Ari (toim.): Osakassopimuksesta. Turku 1995b.

Helsingin seudun kauppakamari 17.5.2004: Osakassopimuksesta. Julkaistu osoitteessa http://www.helsinki.chamber.fi/index.phtml?1343_m=1509&s=211. Sivustolla vierailtu 5.1.2010.

Immonen, Raimo – Nuolimaa Risto: Osakeyhtiöoikeuden perusteet. Helsinki 2007.

Jokinen, Juha: Osakeyhtiön johdon huolellisuusvelvollisuus ja osakeyhtiölain maksukykyisyydestin taloudelliset osatekijät. Defensor Legis 2/2008, s. 239–254.

Kaarrenoja, Ahti – Suontausta, Seppo: Maksukyvyttömyys ja osakeyhtiön varojenjakko. Defensor Legis 2/2007, s. 239–256.

Kellas, Sebastian: Osakeyhtiölain muuttamisen liittyvät ehdotukset verolainsäädännössä. KPMG Taxview 6/2006 nro 2, s. 6–9.

Kotiranta, Kare – Raunio, Merja – Romppainen, Leena – Ukkola, Outi: Varojen jakaminen ja verotus osakeyhtiössä. Jyväskylä 2007.

KPMG's Corporate and Indirect Tax Rate Survey 2009, saatavilla osoitteesta <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/KPMG-Corporate-Indirect-Tax-Rate-Survey-2009.pdf>, sivustolla vierailtu 4.12.2009.

- Kyläkallio, Juhani – Irola, Olli – Kyläkallio, Kalle:** Osakeyhtiö. Helsinki 2008.
- Kyläkallio, Juhani – Irola, Olli – Kyläkallio, Kalle:** Osakeyhtiö. Helsinki 2002.
- Mattila, Pauli K.:** Luonnos hallituksen esitykseksi osakeyhtiön varojenjaon verotuksen säännöiksi, saatavilla osoitteesta http://www.keskuskauppakamari.fi/kkk/lausunnot/lausunnot_2009/fi_fi/varojenjaon_verotus/, sivustolla vierailtu 1.11.2009.
- Mattila, Pauli K.:** Osakeyhtiölain synnyttämiä verokysymyksiä. Ajankohtaista elinkeinoverotuksesta 2007. Helsinki 15.5.2007.
- Mattila, Pauli K. – Ranta-Lassila, Hannele:** Osakeyhtiölaki ja verosuunnittelu. Keskuskauppakamari. Tampereen kauppakamarin Tilinpäätös- ja veropäivä 6.11.2007.
- Myrsky, Matti:** Muutoksia yritysverotuksessa. Defensor Legis 2/2009, s. 266–275.
- Mähönen, Jukka – Säiläkivi, Antti – Villa, Seppo:** Osakeyhtiölaki käytännössä. Juva 2006.
- Mähönen, Jukka – Villa Seppo:** Osakeyhtiö 4. Juva 2009.
- Mähönen, Jukka – Villa Seppo:** Osakeyhtiö 2. Porvoo 2006.
- Määttä, Kalle:** Uuden osakeyhtiölain pääkohtia. Edilex 2007/3. www.edilex.fi/lakikirjasto/4237, sivustolla vierailtu 5.11.2009.
- Norri, Matti:** Osakeyhtiö - Käytännön käsikirja. 6. painos. Hämeenlinna 2006.
- Niskakangas, Heikki:** Osinkoverotuksen uudistamisesta. Keskuskauppakamarin Suuri Veropäivä 2009, s. 40–60.
- Niskakangas, Heikki:** Suosiva osingonjako. Verotus 3/2008, s. 228–239.
- Niskakangas, Heikki:** Verotus ja uusi osakeyhtiölaki. Vero-opintopäivät 2006, s. 9–21.
- Niskakangas, Heikki – Tikka, Kari S. – Honkavaara, Tero – Helminen, Marjaana – Lundén, Anna – Laitinen, Mirjami – Rabinä, Timo – Leppiniemi, Jarmo – Kiviranta, Esko – Ranta-Lassila, Hannele – Mattila, Pauli K. – Raunio, Merja – Äimä, Kristiina:** Verouudistus 2005. Juva 2004.
- Ossa, Jaakko:** Yritysmuodot ja verotus. Defensor Legis 4/2007, s. 527–545.
- Penttilä, Seppo:** Osinkoverotuksen muutosnäkymiä. Tampereen kauppakamarilehti 2/2009, saatavilla sähköisesti osoitteesta http://www.tampereenkauppakamarilehti.fi/Arkisto/Lehtiarkisto/2009/laki/laki_2_09.php, sivustolla vierailtu 14.12.2009.

Penttilä, Seppo: Lääkäriyhtiöiden osingonjako – faktaa ja fiktiota. Tilisanomat 4/2008, s. 43–47.

Pönkä, Ville: Osakassopimuksen tavoitteet ja voimassaolon hallinta. Helsinki 2008.

Rudanko, Matti: Kauppaoikeuden kehityssuuntauksia. Lakimies 1996/1, s. 3–26.

Savela, Ari: Osakeyhtiörikos ja –rikkomus. Defensor Legis 1/2009, s. 3–30.

Savela, Ari: Vahingonkorvaus osakeyhtiössä. 2., uudistettu painos. Helsinki 2006.

af Schultén, Gerhard: Osakeyhtiölain kommentaari 2. Jyväskylä 2004.

Sjögrén, Helena – Jokinen, Juha – Syrjä, Pasi: Osakeyhtiössä tehty osingonjakopäätös ja hallituksen vastuu maksukyvyistä toimeenpanon lykkääntyessä – tilastollinen tarkastelu. Defensor Legis 5/2009, s. 775–796.

Ranta-Lassila, Hannele: Uudistuva verolainsäädäntö. Keskuskauppakamarin Suuri Veropäivä 2009, s. 4–37.

Reinikainen, Mikko – Pelkonen, Jussi – Lydman, Kari: Uusi osakeyhtiölaki. Tallinna 2007.

Siiكارla, Pentti J.: Uusi osakeyhtiölaki & verosuunnittelu. Jyväskylä 2007.

Siiكارla, Pentti J.: Osakeyhtiölaki & käytäntö. Jyväskylä 2006.

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenhistoria. Helsinki 2003.

Tikka, Kari S.: Yritys- ja pääomaverouudistus: tavoitteet ja pääkohdat. Verotus 5/2004, s. 460–470.

Tikka, Kari S. – Nykänen, Olli – Juusela, Janne: Yritysverotus 1–2. WSOYpro Yritysonline, jatkuvasti päivitettävä. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa), www.wsoypro.fi. Sivustolla vierailtu 5.12.2009.

Toiviainen, Heikki: Osakeyhtiölain varojenjako säännösten tarkistaminen - kustannusten säästämistä oikeussuojaa heikentämällä ja selkeän vastuusäännösten selkiyttämistä säilyttämällä epäselvä substanssi. Edilex 2009/14. www.edilex.fi/lakikirjasto/6597, sivustolla vierailtu 23.11.2009.

Toiviainen, Heikki: Suomen uusi osakeyhtiölaki: Kilpailukykyinen osakeyhtiölainsäädäntö 2000-luvun yrityksille 1800-luvun sääntelyllä? Julkaistu Edilexissä 5.2.2008. www.edilex.fi/lakikirjasto/2001, sivustolla vierailtu 23.11.2009.

Tuokko, Yrjö: Sijoitetun vapaan oman pääoman rahastosta ja maksukykytestistä. Verotus 5/2009, s. 550–552.

Vahtera, Veikko: Osakkeenomistajan oikeus saada yhtiökokous koolle ja lääninhallituksen oikeutus sen koollekutsumiseen. Defensor Legis 3/2007, s. 385–405.

Villa, Seppo: Korkeimmasta hallinto-oikeudesta – Från högsta förvaltning domstolen, Elinkeinotulon verottaminen - Yhteisö - Osinko - Väliosinko – Tilikausi. Defensor Legis 1/2009, s. 193–203.

Villa, Seppo: Korkeimmasta hallinto-oikeudesta – Från högsta förvaltning domstolen, Tulon veronalaisuus – Osinkotulo – Erilajiset osakesarjat – Yhtiöjärjestys. Defensor Legis 2/2008, s. 297–315.

Villa, Seppo: Maksukykyisyys- ja tasetesti osakeyhtiölain ja Uuden Seelannin yhtiölain mukaan. Teoksessa Saarnilehto, Ari (toim.): Yhtiöoikeudellisia kirjoituksia 6. Turku 2007.

Villa, Seppo: Henkilöyhtiöt ja osakeyhtiö. 3. painos. Helsinki 2006.

OIKEUSTAPAUKSET

KHO 2008:77

KHO 2008:6

KHO 1999:24

KKO 2005:119

KKO 2005:68

KKO 2003:33

KVL 1999:18

KVL 2007:54

KVL 2007:20

LYHENTEET

AML	Arvopaperimarkkinalaki (495/1989)
ArVL	Laki varojen arvostamisesta verotuksessa (1142/2005)
EU	Euroopan unioni
EVL	Laki elinkeinotulon verottamisesta (360/1968)
HE	Hallituksen esitys
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KILA	Kirjanpitolautakunta
KKO	Korkein oikeus
KPL	Kirjanpitolaki (1336/1997)
KVL	Keskusverolautakunta
OM	Oikeusministeriö
OYL	Osakeyhtiölaki (624/2006)
TVL	Tuloverolaki (1535/1992)
VH	Verohallitus
VM	Valtiovarainministeriö
VOYL	Vuoden 1978 osakeyhtiölaki (734/1978)
YHL	Laki yhtiöveron hyvityksestä (1232/1988)

1. Johdanto

1.1 Tutkimusaiheen taustaa

Voimassa oleva osakeyhtiölaki¹ (624/2006) tuli voimaan 1.9.2006 tuoden mukanaan monia muutoksia ja mahdollisuuksia osakeyhtiöiden toimintaan. Lain voimaantulosäänökset sisältyivät erilliseen voimaanpanolakiin (625/2006). Edellinen osakeyhtiölaki² (737/1978) annettiin vuonna 1978, ja se tuli voimaan 1.1.1980. Maan sisäisistä lainsäädäntötarpeista ja osaksi EU-jäsenyydestä johtuen lakiin tehtiin merkittävä osittaisuudistus vuonna 1997. Uudistuksen jälkeen osakeyhtiölain kokonaisuudistus oli vain ajan kysymys.³

Osakeyhtiölainsäädännön uudistuminen käynnistyi vuonna 2000, jolloin oikeusministeriössä laadittiin osakeyhtiölainsäädännön kehitysmahdollisuuksia käsittelevä muistio. Kansainvälisellä tasolla yhtiöiden välinen kilpailu oli kiristynyt, ja osakeyhtiöiden sääntely nousi yhdeksi kilpailutekijäksi. Eri maissa vireillä olevien merkittävien osakeyhtiölakien uudistamishankkeiden keskeisenä teemana oli yhtiöiden ja yhtiöoikeuden kilpailukyky. Yhtiöiden toimintaympäristön muutoksiin voitiin vastata osakeyhtiölain kokonaisuudistuksen avulla.⁴ Tämän jälkeen oikeusministeriö asetti osakelakityöryhmän laatimaan ehdotusta uudeksi osakeyhtiölaiksi. Osakelakityöryhmän mietintö (OM 2003:4) sisälsi hallituksen esityksen muotoon laaditun ehdotuksen uudeksi osakeyhtiölaiksi, ja hallituksen esitys uudeksi osakeyhtiölaiksi (HE 109/2005) annettiin eduskunnalle 2.9.2005.

Uuden lain tavoitteena oli joustava ja kilpailukykyinen osakeyhtiölaki, joka antaisi riittävän turvan vähemmistöosakkeenomistajille ja velkojille. Uuden lain tulisi palvella hyvin myös erityisesti pieniä osakeyhtiöitä, jotka muodostavat valtaosan toimivista osa-

¹ Myöhemmin myös OYL.

² Myöhemmin myös VOYL.

³ Ks. Toiviainen 2008, s. 25.

⁴ Airaksinen & Jauhiainen 2000, s. 1.

keyhtiöistä.⁵ Pienten yhtiöiden toiminnan huomioon ottamisesta kertoo esimerkiksi yksityisen osakeyhtiön vähimmäisosakepääoman alentaminen aikaisemmasta 8 000 eurosta nykyiseen 2 500 euroon. Vähimmäisosakepääoman vaatimus on pieni verrattuna esimerkiksi Ruotsin osakeyhtiölain (aktiebolagslag 2005:551) vaatimukseen, jonka mukaan se on tällä hetkellä 100 000 SEK. Uuden lain myötä on pyritty yhtiöiden toimintamahdollisuuksien hallittuun lisäämiseen, joka on yritystoiminnan tehokkuuden ja kilpailukyvyn kannalta keskeisin tekijä. Lain valmisteluissa on pyritty joko keventämään erilaisia rajoituksia ja muotomääräyksiä tai poistamaan ne kokonaan.⁶

Yksi tutkielman kannalta tärkeistä uudistuksista koskee varojenjako. Varojenjako on luonnollisesti rajoitetumpaa osakeyhtiössä kuin esimerkiksi henkilöyhtiössä, mutta uuden lain myötä siihen on tullut muutoksia. OYL 13:6.4:n mukaan vapaata omaa pääomaa voidaan kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella jakaa myös muulla tavoin kuin OYL 13:1.1:ssä tarkoitetulla tavalla, jollei yhtiöjärjestyksestä muuta johdu. Poikkeava tapa tuo joustoa osakeyhtiön varojenjako ja muistuttaa tapaa, jolla varoja on mahdollista jakaa henkilöyhtiössä. Suosivan varojenjaon kohteena voivat tällöin olla voittovarot, sijoitetun vapaan oman pääoman rahastot ja vapaaehtoiset rahastot. Poikkeava jakotapa voi tarkoittaa sitä, kenelle voittoa jaetaan, paljonko sitä jaetaan ja miten se jaetaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yksimieliset osakkeenomistajat voivat jakaa osakeyhtiön voittovarot muussa kuin osakeomistuksen suhteessa.

Lakiuudistuksen myötä osakepääoman ja osakkeen nimellisarvon välinen kytkeä katkaistiin, ja yhtiöllä on mahdollisuus siirtyä nimellisarvottomaan pääomajärjestelmään. Nimellisarvottomaan järjestelmään siirtyminen tarkoittaa myös osakeoikeuksien ja osakepääoman erottamista toisistaan. Tällöin osake ei enää edusta osuutta osakepääomasta. Osakepääomaa voidaan korottaa antamalla uusia osakkeita osakkeenomistajille tai uusia osakkeita voidaan antaa korottamatta osakepääomaa.⁷

OYL:n uudistuksen yhteydessä lakiin otettiin säännös maksukykyisyydestä varojenjaossa. Yhtiön varoja ei saa jakaa, mikäli jaosta päätettäessä tiedetään tai pitäisi tietää

⁵ HE 109/2005, s. 16.

⁶ HE 109/2005, s. 16–17.

⁷ HE 109/2005, s. 21.

yhtiön olevan maksukyvytön tai jaon aiheuttavan maksukyvyttömyyden. Maksukykyisyydesti ei sisällynyt VOYL:iin, mutta sen katsottiin kuuluvan hallituksen yleisen huolellisuusvelvoitteen piiriin. Maksukykyisyysvaatimuksen kirjaaminen lakiin nostaa sen merkitystä tulevaisuudessa osingonjaon edellytyksenä⁸. Säännöksestä ei kuitenkaan ilmene yhtiön toimielinten toiminta- ja vastuusuhteita varojenjaossa. Oikeusministeriössä on käynnistetty osakeyhtiölain varojenjako koskevien säännösten muuttamiseen tähtäävä uudistushanke. Hankkeella pyritään varojenjako säännösten tarkistamiseen ja maksukykyisyydestiin perustuvien vastuusäännösten selkiyttämiseen. Oikeusministeriön laatima ehdotus perustuu hyvinä pidettyihin käytäntöihin niissä vertailumaissa, joissa varojenjaon edellytyksenä on myös maksukykyisyydesti. Uudistuksessa myös ehdotetaan, että yhtiön hallituksen tulisi arvioida yhtiön maksukyky varojenjakopäätöshetken lisäksi myös ennen päätöksen täytäntöönpanoa.⁹ Maksukykyä koskevan säännöksen uudistamisella saattaa olla merkitystä osingonjaon peruuttamisen hyväksyttävyydelle verotuksessa.

1.2 Osakeyhtiölainsäädännön ja verotuksen suhde

Uuden osakeyhtiölain tavoitteena oli lisätä joustavuutta ja toimintamahdollisuuksia osakeyhtiöiden toimintaan. Osakkeiden nimellisarvottomuus, sijoitetun vapaan pääoman rahasto ja osakeyhtiön varojen jakaminen ovat osakeyhtiölain muutoksia, joilla on vaikutuksia osakeyhtiön osakkaan verotukseen. Osakeyhtiölakiuudistuksen lähtökohtana siihen liittyvän verotuksen osalta oli se, että lain vaikutukset verotukseen tullaan ratkaisemaan muussa lainsäädännössä.¹⁰

Uusi osakeyhtiölaki on hengeltään vapaa ja mahdollistaa laajan sopimusvapauden. Lähtökohtaisesti verotuksessa taloudellisia ilmiöitä arvioidaan sellaisina kuin ne ilmenevät

⁸ Ks. Aho 2007, s. 37.

⁹ Oikeusministeriössä on laadittu ehdotus osakeyhtiön varojenjaon yhteydessä vaadittavaa konsernitilinpäätöstä ja maksukyvytön varojenjaon yhteydessä vaadittavaa konsernitilinpäätöksen laatimisvelvollisuutta sekä maksukyky- ja tasetesti osakeyhtiön varojenjaossa). Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2009:13 -asiakirjan (oikeusministeriön muistio) pohjalta järjestettiin kesän ja syksyn 2009 aikana lausuntokierros, johon annetut lausunnot ja kannanotot on tiivistetty OM 2009:15 -asiakirjaan.

¹⁰ Aaltonen 2007, s. 233.

siviilioikeudellisessa asussaan. Muutokset osakeyhtiölainsäädännössä johtavat myös siihen, että verolainsäädännön on sopeuduttava siihen. Osakeyhtiölainsäädännön ja verolainsäädännön tavoitteet ovat kuitenkin erilaiset. Verolainsäädännön tavoitteena on säännellä veronsaajien ja verovelvollisten välisiä suhteita, ja sillä on fiskaaliset tavoitteet. Osakeyhtiölainsäädännön keskeiset tavoitteet ovat osakkaiden välisten suhteiden sääntely ja velkojien aseman turvaaminen. Lähtökohtien erilaisuus ja nykyisen lain laaja sopimusvapaus esimerkiksi varojenjaossa synnyttää jännitteitä yhtiöoikeuden ja vero-oikeuden välille.¹¹ Uusi osakeyhtiölaki ei ole tuonut merkittäviä muutoksia itse osakeyhtiön verotukseen. Muutospaineita aiheuttaa enemmän esimerkiksi OYL 13:6.4:n mukainen suosiva varojenjako osakkaiden henkilökohtaisessa verotuksessa.

Osakeyhtiölainsäädännön aiheuttamia muutostarpeita yritysverotuksessa on arvioinut valtiovarainministeriön asettama Yritysverotuksen kehittämistyöryhmä 2005¹². Työryhmä on muun muassa ehdottanut, että osinkotulon verotusta koskevaan pykälään otettaisiin säännös, jonka mukaan yhtiön jakaessa varoja omistussuhteesta poiketen, jaettu määrä luettaisiin osakkeenomistajan tuloksi siten kuin hän lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan olisi siihen oikeutettu. Kyseistä työryhmän muutosehdotusta ei ole kuitenkaan toistaiseksi otettu verolainsäädäntöön. Suosivasta varojenjaosta säädetään Verohallituksen vuonna 2007 antamalla ohjeella¹³. Ohjeessa säädetään, miten uuden osakeyhtiölain mahdollistamia toimintatapoja sovelletaan verotuksessa voimassa oleviin säännöksiin. Ohje pohjautuu verolainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön.

1.3 Tutkimuskohde ja sen rajaus

Tutkielman tavoitteena on selvittää osakeyhtiölain tarjoamia mahdollisuuksia osakeomistuksesta poikkeavaan osingonjakoon. Tutkielmassa selvitetään, miten osakeomistuksesta poikkeava osingonjako voidaan järjestää OYL 13:6.4:n nojalla, yhtiöjärjestykseen otettavilla määräyksillä erilaisista osakesarjoista tai sopimalla osakeomistuksesta poikkeavasta osingonjaosta osakassopimuksen avulla.

¹¹ Mattila & Ranta-Lassila 2007, s. 1.

¹² Verotus, tilinpäätös ja yhtiöoikeus - Yritysverotuksen kehittämistyöryhmä 2005. Valtiovarainministeriön työryhmämuistioita 4/2006.

¹³ Uuden osakeyhtiölain vaikutuksia verotukseen Ohje Dnro 206/345/2007, 8.3.2007.

Tavoitteena on käsitellä osakeomistuksesta poikkeavaa osingonjakoa osakeyhtiössä ja sen verotusta. Suosivalla tai osakeomistuksesta poikkeavalla varojenjaolla tutkielmassa tarkoitetaan OYL 13:6.4:n mukaista osakeomistuksesta poikkeavaa osingonjakoa. Uudessa osakeyhtiölaissa voitonjaolla tarkoitetaan osinkoa, josta täytyy erottaa varojen jakaminen sijoitetun vapaan oman pääoman rahastosta¹⁴. Osakeomistuksesta poikkeava osingonjako on ongelmallinen eikä osingonjaon verotusta välttämättä toimiteta osakkaiden tekemän osingonjaon mukaisesti. Tutkielmassa pyritään selvittämään, voidaanko myös osakassopimuksen avulla sopia osakeomistuksesta poikkeavasta osingonjaosta veroviranomaiseen nähden samalla tavalla kuin yhtiöjärjestykseen otettavilla säännöillä. Osakeyhtiölain mahdollistamista varojenjakotavoista tutkielmassa käsitellään ainoastaan osingonjakoa. Osinkotulon verotusta ja suosivaa varojenjakoa käsitellään ainoastaan luonnollisen henkilön näkökulmasta. Työpanokseen perustuvan osinkotulon verotus ja siihen liittyvä lakimuutos myös sivuutetaan.

Toisena tutkimustavoitteena tutkielmassa on selvittää maksukykyisyyssäännöstä koskevia uudistuksia. Millaisia uudistuksia oikeusministeriössä käynnistetty osakeyhtiölain varojenjakoa koskevien säännösten uudistaminen pitää sisällään, ja miten se tulee vaikuttamaan varojenjakoon osakeyhtiössä. Tutkielmassa selvitetään, onko maksukykyisyyttä koskevan säännöksen tarkentaminen ylipäätään tarpeellinen. Oikeusministeriön laatiman muistion pohjalta on järjestetty lausuntokierros, josta käy ilmi, että maksukykyisyyttä koskevan säännöksen uudistaminen voi vaikuttaa myös verotukseen. Tutkielmassa selvitetään, miten ehdotus vaikuttaa osingonjaon peruuttamisen hyväksyttävyyteen henkilöverotuksessa yhtiön maksuvalmiuden heikkenemisen takia. Nykyisen oikeuskäytännön perusteella maksuvalmiuden heikkeneminen ei riitä perusteeksi osingonjaon peruuttamiseen verotuksessa.

¹⁴ Ks. Kellas 2006, s. 6.

1.4 Tutkimusmetodi ja tutkielman rakenne

Tutkielmassa tarkastettavia tutkimusongelmia lähestytään pääsääntöisesti oikeusdogmaattisen tutkimusmenetelmän avulla. Oikeusdogmaattisen tutkimusmenetelmän tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus eli muodollisesti velvoittavat oikeussäännöt, institutionaalista hyväksyttävyyttä nauttivat oikeusperiaatteet ja muut oikeudelliset ratkaisut. Tutkimusmenetelmän tehtävänä on voimassa olevien oikeussääntöjen tulkinta ja systematisointi sekä institutionaalista hyväksyntää nauttivien oikeusperiaatteiden ja muiden ratkaisustandardien keskinäinen punninta ja tasapainottaminen.¹⁵ Tutkimuksen näkökulma on yhtiöoikeudellinen, vaikkakin neljännessä ja viidennessä luvuissa käsitteily tapahtuu vero-oikeudellisesta näkökulmasta.

Tutkielma sisältää kuusi lukua. Ensimmäinen luku koostuu johdannosta, jossa selvitetään tutkimuksen tausta ja määritellään tutkimuskysymykset. Koska tutkielmassa käsitellään tutkimuskysymykset sekä yhtiöoikeudellisesta että vero-oikeudellisesta näkökulmasta, pohditaan johdantoluvussa myös osakeyhtiölainsäädännön ja verotuksen välistä suhdetta.

Toisessa luvussa käsitellään varojenjako osakeyhtiössä. Osakeyhtiölain mahdollistamista varojenjaketavoista erityisesti käsitellään osingonjakoa ja varojen jakamista oman vapaan pääoman rahastosta. Osingonjakoon liittyy olennaisesti maksukykyisyydesti, jonka yhtiöoikeudellisia uudistuksia luvussa laajasti käsitellään. Kolmannessa luvussa käsitellään yhtiöoikeudellisia tapoja osakeomistuksesta poikkeavan osingonjaon järjestämiseen.

Neljännessä luvussa tutkimusongelmien tarkasteluun keskitytään vero-oikeudellisesta näkökulmasta. Ensin tarkastellaan osinkoverojärjestelmää ja luonnollisen henkilön saamien osinkotulojen verotusta. Sen jälkeen tarkastelun kohteena on maksukykyisyydestin uudistusten vaikutus osingonjakopäätöksen peruuttamiseen verotuksessa. Viidennessä luvussa tutkitaan suosivan osingonjaon verotusta. Millainen sääntely liittyy suosivaan

¹⁵ Siltala 2003, s. 891.

varojenjakoon ja millaiseksi verorasitus muodostuu, mikäli varoja jaetaan OYL 13:6.4:n nojalla. Luvussa käsitellään osakkeen matemaattisen arvon laskemista suosivassa varojenjaossa ja erilajisiin osakesarjoihin perustuvassa varojenjaossa. Luvussa myös käsitellään työpanokseen perustuvan osingonjaon verotusta ja siihen liittyviä uudistuksia verolainsäädännössä. Kuudennessa luvussa on yhteenveto tutkielmassa käsitellyistä tutkimuskysymyksistä.

1.5 Keskeiset lähteet

Lähdeaineistona tutkielmassa käytetään osakeyhtiölain esitöitä. Laki on suhteellisen uusi, joten esitöillä on suuri merkitys tarkasteltavien tutkimuskysymysten kannalta. Lähdeaineistona käytetään myös osakeyhtiölain kommentaariteoksia. Suurimmalta osin tarkasteltavien tutkimuskysymysten tarkastelu perustuu tieteellisiin artikkeleihin. Mahdollisuuksien mukaan tutkielmassa on käytetty myös prejudikaatteja ja oikeustapauskommentteja.

2. Varojen jako osakeyhtiössä

2.1 Varojenjaosta yleisesti

Osakeyhtiön toiminnan tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, ellei yhtiön yhtiöjärjestyksessä toisin mainita. Tämä on kirjattu OYL 1:5:ään. Säännös ei kuitenkaan velvoita yhtiötä tuottamaan mahdollisimman paljon voitonjakokelpoisia varoja lyhyellä tähtämellä, vaan kannattavaa toimintaa voidaan suunnitella pitemmällä aikavälillä. Voiton tuottaminen osakkeenomistajille voi tapahtua myös pyrkimyksenä mahdollisimman korkeaan osakkeen arvoon.¹⁶ Vaikka voiton tuottaminen osakkeenomistajille onkin osakeyhtiön tarkoitus, sen jakamista kuitenkin rajoittavat yhtiöoikeudellisten periaatteiden lisäksi nimenomaiset varojenjakoa koskevat osakeyhtiölain säännökset. Osakkeenomistajat eivät saa vapaasti jakaa yhtiön varoja rahana tai muuna yhtiön omaisuutena.¹⁷ Tämä voidaan nähdä henkilöyhtiön ja osakeyhtiön yhtenä peruserona.

Lähtökohtaisesti osakeyhtiön osakkeenomistajalla ei ole vastuuta yhtiön veloista. Osakkeenomistajan vastuu rajoittuu vain siihen panokseen, jonka hän sijoittaa yhtiöön. Yleensä puhutaan rajoitetusta vastuusta, vaikka (OYL 1:2.2) itse asiassa yhtiön osakkeenomistajalla ei ole lainkaan vastuuta yhtiön velvoitteista ellei hän erikseen siihen sitoudu.¹⁸ Osakeyhtiön suurena yksityisoikeudellisena etuna yritystoimintaa harjoittavan tahon kannalta on pidetty nimenomaan henkilökohtaisen vastuun puuttumista. Käytännössä tilanne voi olla päinvastainen erityisesti pienissä ja toimintaansa aloittelevissa osakeyhtiöissä. Rahoittajat saattavat vaatia osakeyhtiölle antamansa rahoituksen vakuudeksi yhtiön osakkailta henkilökohtaisia vakuuksia tai muita takauksia.¹⁹

Osakkeenomistajan rajoitetun vastuun vastapainona OYL määrittelee, miten yhtiön varoja voidaan jakaa ja määrittää tiukan maksusaantijärjestyksen yhtiön eri rahoittajaryhmien välillä. Maksusaantijärjestys turvaa yhtiön muiden sijoittajien kuin osakkeenomis-

¹⁶ HE 109/2005, s. 38–39.

¹⁷ Mähönen, Säiläkivi & Villa 2006, s. 405.

¹⁸ Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2007b, s. 3.

¹⁹ Ks. Kyläkallio, Iirola & Kyläkallio 2008, s. 67.

tajien asemaa. Sillä on tarkoitus suojata vieraan pääomanehtoisten rahoittajien asemaa eli ennen kaikkea yhtiön velkojia.²⁰ Sidotun pääoman alentamista koskevien säännösten tarkoituksena on varmistaa kaikkien osakkeenomistajien yhdenvertaisuus. Velkojien aseman suojaamisen lisäksi on tärkeää varmistaa, että osakkeenomistajat saavat sen osuuden yhtiön varojenjaosta, mikä heille kuuluu yhtiöjärjestyksen perusteella. OYL 13:1:n mukaan yhtiön varoja ei saa jakaa osakkeenomistajille tai muille tahoille ennen kuin yhtiö on merkitty kaupparekisteriin. Varojenjaosta voidaan kuitenkin päättää ennen yhtiön rekisteröimistä, jos itse varojenjako tapahtuu OYL:n säännösten mukaan vasta yhtiön rekisteröinnin jälkeen²¹. Osakepääoman pysyvyys on yksi osakeyhtiöoikeuden peruseriaatteista, ja tämän vuoksi suorituksia yhtiöstä osakkeenomistajalle säännellään.

Uuden osakeyhtiölain varojenjako koskevan 13 luvun sisältö vastaa periaatteiltaan VOYL 12 luvun säännöksiä. Yksityiskohtien osalta säännökset kuitenkin eroavat kumotusta osakeyhtiölaista. Laittoman varojenjaon käsitettä on täsmennetty siten, että yritysten arviointi liiketoimien lainmukaisuudesta helpottuisi. Lähtökohtana on se, että taloudellisesti perustellut liiketapahtumat ovat sallittuja. Varojen jakamista koskevissa säännöksissä yhtiön maksukyvyyn tulisi säilyä kaikissa varojenjakotilanteissa. Varojenjaon jälkeen yhtiön tulisi siis kuitenkin säilyttää maksukykyisyytensä. Uudistuksen myötä maksukykyisyysarvioinnilla on suurempi merkitys kansainvälisten tilinpäätösstandardien vuoksi.²²

Varojenjako on kuitenkin myös helpotettu siten, että jako voi perustua myös muuhun kuin päättyneeltä tilikaudelta vahvistettuun tilinpäätökseen. Uudistuksen myötä vähemmistöosinkoa koskevasta säännöksestä on tehty tahdonvaltainen. Myös osakeyhtiön omien osakkeiden hankinnan rahoituksesta on kirjoitettu täsmällisemmin. Omien osakkeiden hankinnan rahoitusta koskevan sääntelyn rikkomista ei uudistuksen myötä rinnasteta enää laittomaan varojenjako.²³

²⁰ Mähönen, Säiläkivi & Villa 2006, s. 405.

²¹ HE 109/2005, s. 124–125.

²² Osakeyhtiölakityöryhmä mietintö, s. 178.

²³ Osakeyhtiölakityöryhmä mietintö, s. 178.

2.2 Osakeyhtiölain mahdollistamat varojenjakotavat

Varojenjako on yläkäsite kaikille eri tavoille jakaa osakeyhtiön varoja osakkaille tai näiden intressitahoille²⁴. Käsitteenä varojenjako on jaettu lailliseen ja laittomaan varojenjako. Laillinen varojenjako on mahdollista laissa nimenomaisesti mainituissa tilanteissa.²⁵ Osakeyhtiöstä yhtiön varoja voidaan jakaa laillisesti osakkeenomistajille OYL 13 luvun 1 §:n mukaan neljällä eri tavalla:

- 1) voitonjakona, josta käytetään nimitystä osinko ja varojen jakamista vapaan oman pääoman rahastosta (OYL 13:5–7)
- 2) osakepääomaa alentamalla (OYL 14 luku)
- 3) osakeyhtiön omien osakkeiden hankkimisella tai lunastamisella (OYL 3:7 ja 15 luku)
- 4) osakeyhtiön purkamisella ja rekisteristä poistamisella (OYL 20 luku).

Laillisten jakotapojen lisäksi osinkoa voidaan jakaa laittomasti, jolloin ei ole noudatettu tasetestiä tai maksukykytestiä. Tämän lisäksi OYL 13:6.4 mahdollistaa suosivan vapaan oman pääoman jakotavan, jota tullaan käsittelemään jäljempänä.²⁶ Laillisissa varojenjakotavoissa on kyse menettelyistä, joissa osakeyhtiön varallisuus poistuu joko täysin ilman vastiketta tai siten, että yhtiö saa vastikkeeksi omia osakkeita. Näissä tilanteissa ei ole kyse OYL 1:5:n tarkoittamasta liiketoiminnasta, vaan lähtökohtaisesti ilman käypää vastiketta tapahtuvista suorituksista.²⁷ Osingonjakoa ja varojen jakamista vapaan oman pääoman rahastosta käsitellään jäljempänä tarkemmin.

2.3 Laiton varojenjako

Kaikki muut OYL 13:1:n ulkopuoliset liiketapahtumat, jotka vähentävät yhtiön varoja tai lisäävät velkoja ilman liiketaloudellista perustetta, katsotaan laittomaksi varojenjaok-

²⁴ Ranta-Lassila 2009, s. 17.

²⁵ Ks. Immonen & Nuolimaa 2007, s. 175.

²⁶ Ranta-Lassila 2009, s. 17.

²⁷ HE 109/2005, s. 123,

si. Osakeyhtiölaissa ei ole määritelty liiketaloudellisen perusteen käsitettä. Liiketaloudellista perustetta arvioitaessa ei ole olennaista, osoittautuuko liiketoimi jälkikäteen tappiolliseksi, vaan se, onko toimenpiteen tarkoitus ollut liiketaloudellinen vai ei. Ratkaiseva tekijä on se, olisiko päätöshetkellä päätöksentekijän pitänyt tietää, ettei päätös ole liiketaloudellisesti perusteltu.²⁸ Laitonta varojenjako on myös OYL 13:2:n ja 13:5:n säännösten vastainen varojenjako. Laiton varojenjako voidaan toteuttaa joko avoimesti tai pietyllisesti. Avoimessa laittomassa varojenjaossa osingonjakopäätös on tehty kun peiteltyssä varojenjaossa oikeustoimen varojenjakoluonteisuus pyritään salaamaan.²⁹

Laittoman varojenjaon esimerkkeinä voidaan käyttää yhtiön omaisuuden tai sen tuottamien palveluiden myyntiä alihintaan tai ostamista ylihintaan. Myös velan antaminen markkinoihin tai olosuhteisiin nähden liian alhaisella korolla tai ottaminen liian korkealla korolla täyttää laittoman varojenjaon tunnusmerkit.³⁰ Voimassa oleva OYL 13:4:n mukainen säännös poikkeaa VOYL 12:5:n säännöksestä. Nykyinen säännös koskee osakkeenomistajien lisäksi myös muita yhtiön varoja saaneita. Muita tahoja voivat olla yhtiön johto tai OYL 13:9:n tarkoittama muu varojen saaja kuin osakkeenomistaja.³¹ VOYL 12:5 ei ollut suoraan koskenut yhtiön laitonta varojenjako muille kuin osakkeenomistajille. Säännöksestä johdettavaa periaatetta kuitenkin sovellettiin myös sellaisissa tilanteissa, joissa yhtiön varoja jaettiin muille kuin yhtiön osakkeenomistajille.³²

Tarkasteltaessa liiketapahtuman käsitettä täytyy ottaa huomioon, mitä muussa laissa on säädetty. Osakeyhtiölain perustelujen mukaan merkitystä on annettu kirjanpitolaille (1336/1997)³³. Liiketapahtuman määrittelyä on käsitelty KPL:ssa, jonka mukaan kirjanpitovelvollisen on merkittävä liiketapahtumina menot, tulot ja rahoitustapahtumat sekä niiden oikaisu- ja siirtoerät (KPL 2:1). KPL:n liiketapahtuman käsite on laaja, eikä tällöin yhtiöoikeudelliselle määrittelylle saada tarkempaa määrittelyä. Laittoman varojen-

²⁸ HE 109/2005, s. 124.

²⁹ Savela 2009, s. 9.

³⁰ Ks. Määttä 2007, s. 17 ja Immonen & Nuolimaa 2007, s.187. Ks. myös KKO 2003:33.

³¹ HE 109/2005, s. 124.

³² af Schultén 2004, s. 343.

³³ Myöhemmin myös KPL.

jaon määrittely on jätetty laajaksi, eikä kaikkia laittoman varojenjaon tilanteita pyritä käsittelemään tyhjentävästi.³⁴

OYL 13:4:n mukaan lain tai yhtiöjärjestyksen määräysten vastaisesti yhtiöstä saadut varat on palautettava, mikäli varojen saaja tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää varojenjaon tapahtuneen OYL:n tai yhtiöjärjestyksen vastaisesti. Palautettavalle määrälle on lisäksi maksettava vuotuista korkoa korkolain (633/1982) 12 §:ssä tarkoitetun kulloinkin voimassa olevan viitekoron mukaan. Voimassa olevan osakeyhtiölain mukaan palautusvelvollisuus koskee muitakin kuin osakkeenomistajia. VOYL:ssa laittoman varojenjaon sääntely ei koskenut muita kuin osakkeenomistajia, mutta oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, että samat palautusperiaatteet koskevat muitakin tilanteita, joissa varoja on jaettu omistajapiiriin ulkopuolelle.³⁵ Palautusvelvollisuuden vanhenemista koskevat samat vanhenemissäännökset kuin yleisiäkin saamisia³⁶. Laittoman varojenjaon seuraamuksiin liittyy myös vahingonkorvausvastuu, josta on säädetty OYL 22 luvussa ja rikosoikeudelliset seuraamukset, joista on säädetty OYL 25:1:ssä. Varojenjako voi tiettyissä tilanteissa täyttää muitakin rikostunnusmerkistöjä jos tilanteessa on esimerkiksi kavallus.³⁷

2.4 Varojenjaon edellytykset

OYL 13:5:ssä säännellään, että mikäli yhtiön maksukykyä koskevasta 13:2:stä ei muuta johdu, yhtiö saa jakaa vapaan oman pääoman, josta on vähennetty yhtiöjärjestyksen mukaan jakamatta jätettävät varat³⁸. Kyseessä voi olla esimerkiksi pakollinen vararahastosiirto. Sisällöltään OYL 13:5:n säännös vastaa vanhan osakeyhtiölain säännöstä³⁹. Oikeuskirjallisuudessa säännöstä kutsutaan tasetestiksi. Osakeyhtiölain uudistuksessa tasetestiä täydennettiin maksukykyisyydestillä, jonka tulee täytyä samanaikaisesti tasetestin kanssa.⁴⁰

³⁴ HE 109/2005, s. 124. Ks. myös Mähönen & Villa 2006b, s. 333–334.

³⁵ HE 109/2005, s. 127.

³⁶ Savela 2006 s. 392.

³⁷ Reinikainen, Pelkonen & Lydman 2007, s. 205.

³⁸ Kyseistä toimenpidettä oikeuskirjallisuudessa on kutsuttu tasetestiksi ks. esim. Villa 2006, s. 301.

³⁹ HE 109/2005, s. 127.

⁴⁰ Jokinen 2008, s. 239.

OYL 13:3:n mukaan varojen jakamisen täytyy perustua aina viimeksi vahvistettuun tilinpäätökseen. Jos yhtiössä on lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan velvollisuus valita tilintarkastaja, tilinpäätöksen on oltava myös tilintarkastettu. OYL 7:6:n pykälän mukaan julkisessa osakeyhtiössä vähintään yhden yhtiökokouksen valitseman tilintarkastajan on oltava KHT-tilintarkastaja tai KHT-yhteisö. Tilinpäätöksen on oltava myös tilintarkastettu, mikäli yhtiöjärjestyksen mukaan on velvollisuus valita tilintarkastaja.

Yhtiön taseessa tulee luonnollisesti olla myös jakokelpoisia varoja. Säännöksellä on sekä menettelyllinen että aineellinen tarkoitus. Menettelyllinen ulottuvuus tarkoittaa sitä, että mikäli tilinpäätöstä ei ole vahvistettu ja tilintarkastettu, kaikenlaiset varojenjaot ovat OYL:n vastaisia. Säännös koskee varojen jakoa osinkona, varojen jakamista vapaan oman pääoman rahastosta (OYL 13:5) ja osakepääoman jakamista osakepääomaa alentamalla (OYL 14:2). Aineellisen ulottuvuuden mukaan varojenjakoa on sidottu tilinpäätöksestä ilmenevään määrään, koska se määrittää, paljonko varoja ollaan jakamassa.⁴¹ Varojenjaon perustuminen nimenomaan viimeksi vahvistettuun tilinpäätökseen mahdollistaa myös niin sanotun väliosingon jakamisen, jota tullaan käsittelemään myöhemmin tässä luvussa.

2.5 Maksukykyisyystesti

2.5.1 Maksukykyisyystestin määrittely

Osakeyhtiölakiin on kirjattu maksukykyisyyttä koskeva pykälä (OYL 13:2). Maksukykyisyystesti pohjautuu kansalliseen lainsäädäntöön eikä perustu pääomadirektiiviin^{42,43}. Sen mukaan yhtiön varoja ei saa jakaa, jos jaosta päätettäessä tiedetään tai olisi pitänyt tietää yhtiön olevan maksukyvytön. Varoja ei myöskään saa jakaa, jos tiedetään, että se

⁴¹ Mähönen, Säiläkivi & Villa 2006, s. 413. Lisäksi ks. KKO 2005:68; KKO 2005:119. Kyseisissä oikeustapauksissa yhtiön varoja oli jaettu, vaikka yhtiöllä ei ollut voitonjakokelpoisia varoja. Oikeustapauksessa KKO 2005:119 tilinpäätöksen asianmukainen laatiminen oli laiminlyöty. Tällöin kyseessä ei ollut osakeyhtiölain mukainen varojenjakoa.

⁴² Jokinen 2008, s. 239.

⁴³ EY:n toinen yhtiödirektiivi (77/91 EY) eli niin sanottu pääomadirektiivi sisältää normeja mm. voitonjaosta. Pääomadirektiivin keskeisenä näkökulmana on yhtiön velkojien suoja ja direktiiviä voidaan pitää Suomen yhtiöoikeuden kannalta keskeisempänä EY-säädöksenä. Ks. tarkemmin esim. Rudanko 1996, s. 9.

aiheuttaa maksukyvyttömyyden. Mikäli varoja jaettaisiin OYL 13:2:n vastaisesti, kyseessä olisi laitton varojenjako, ja se johtaisi varojen palautusvelvollisuuteen.⁴⁴ Varojenjako ei saa aiheuttaa yhtiölle maksukyvyttömyyttä. Kyseinen edellytys on ehdoton ja se menee yhtiöjärjestykseen mahdollisesti otettujen varojenjako koskevien määräysten edelle.⁴⁵ VOYL:n aikana maksukykyisyydestä ei ollut säännöstä lain tasolla. Maksukykyisyyden arviointi kuului hallituksen yleisen huolellisuusvelvollisuuden piiriin⁴⁶. Nyt kun maksukykyisyydestä säädetään lain tasolla, sillä tulee olemaan aikaisempaa tärkeämpi merkitys⁴⁷. Säännös koskee kaikkia varojenjako-tilanteita, mutta tyypillisesti kysymykseen tulee osingonjako. Se voi koskea myös omien osakkeiden hankintaa ja osakepääoman alentamista, mutta ei yhtiön purkamista, koska kyseessä on osakeyhtiön toiminnan lopettaminen.⁴⁸

2.5.2 Maksukykyisyydestin tarkoitus ja arviointi

Maksukykyisyydestin tarkoituksena on suojata yhtiön velkojien asemaa osakkeenomistajien opportunistiselta käyttäytymiseltä. Velkojien intressien mukaista olisi, että yrityksen toiminta jatkuisi ja ettei varojenjako omistajille vaarantaisi sitä. Velkojien asema riippuu yhtiön varallisuudesta ja maksukyvyistä. Mikäli osakkeenomistajat voisivat jakaa yhtiön varoja esimerkiksi yksinomaan taseen perusteella, se voisi johtaa yhtiön välittömään maksukyvyttömyyteen. Tämä taas johtaisi siihen, että osakkeenomistajat olisi asetettu vastoin osakeyhtiöoikeudellista järjestelmää maksusaantijärjestyksessä velkojien edelle. Maksukykyisyydestin merkitys korostuu myös erilaisten aineettomien omaisuuserien lisääntyessä yhtiön taseessa. Kansainvälisten tilinpäätösstandardien myötä taseen oma pääoma voi koostua entistä laajemmin arvonkorotusrahastoista. Tähän liittyy epävarmuustekijöitä, jotka saattavat aiheutua taseen loppusumman ja omaisuuden realisoinnista saatavan määrän erotuksesta.⁴⁹

⁴⁴ HE 109/2005, s. 125.

⁴⁵ Kyläkallio, Iiro & Kyläkallio 2008, s. 1109.

⁴⁶ HE 109/2005, s. 125.

⁴⁷ Ks. Aho 2007, s. 37.

⁴⁸ HE 109/2005, s. 125.

⁴⁹ HE 109/2005, s. 125–126, ks. myös Mähönen, Säiläkivi & Villa 2006, s. 417.

Maksukykyisyydestin säännöksellä ei kuitenkaan pyritä asettamaan yhtiön osakkeenomistajille, johdolle ja tilintarkastajille kohtuuttomia vaatimuksia maksukykyyn arvioimisessa. Myöskään yhtiölle ei aseteta korostettuja oman pääoman määrää tai omavaraisuutta koskevia vaatimuksia. Varsinkin pienissä yhtiöissä maksukyky saattaa olla jatkuvasti heikolla tasolla. Hallituksen esityksessä esitettyjen perusteluiden mukaan tarkoituksena ei ole kuitenkaan estää varojenjakoja tällaisissakaan yhtiöissä.⁵⁰ Maksukykyisyyssäännöksen tulkinta (OYL 13:2) on käytännössä osoittautunut vaikeaksi, koska hallituksen esityksessä uudeksi osakeyhtiölaiksi ei ole tarkennettu mitä maksukykyisyydellä tarkoitetaan. Asiasta on kirjoitettu kannanottoja, mutta näissä kirjoituksissa viitataan maksukykyanalyyysiä tukeviin taloudellisiin indikaattoreihin. Niiden taustaoleuksia ei tuoda esiin eikä niiden soveltamista OYL:n maksukykytestiin perustella.⁵¹

Maksukykyisyyden arvioinnissa johdolla ja osakkeenomistajilla ei ole ankaraa vastuuta maksukykyvystä⁵². Maksukykyisyydestin soveltamisessa olennaista on se, mitä jakopäätöshetkellä tiedettiin tai olisi pitänyt tietää, eikä se, mitä hallitus mahdollisesti tiesi jakopäätöshetken jälkeen ilmi tulleen tiedon valossa. Maksukykyä koskeva arviointi täytyy tehdä mahdollisimman lähellä jakopäätöstä. Käytännössä maksukykyä arvioitaisiin uusimman tilinpäätöksen tietojen pohjalta. Kyseessä on asianmukainen käytäntö, mikäli ajan kuluminen tai muut tilikauden jälkeiset tapahtumat eivät anna aiheutta olettaa, että tilanne olisi olennaisesti muuttunut. Myös muut yhtiön tiedossa olevat tulevaisuuden seikat täytyy ottaa huomioon maksukykyä arvioitaessa.⁵³ Pelkästään se, että yhtiöstä tulee maksukyvytön lyhyen ajan kuluttua varojen jakamisesta, ei kuitenkaan osoita sitä, että maksukykyisyydestä olisi rikottu⁵⁴.

Maksukykyisyyсарviointi täytyy tehdä kaiken tiedossa olevan yhtiön taloudelliseen tilaan liittyvän informaation perusteella. Yhtiön tilinpäätösinformaation on määräävässä asemassa. Yhtiöiden maksukykyä, jotka laativat osavuositarkastuksen arvopaperimarkkinain⁵⁵ (495/1989) 2 luvun säännösten tai IFRS –standardin perusteella täytyy arvioida

⁵⁰ HE 109/2005, s. 126

⁵¹ Jokinen 2008, s. 239, ks. myös Kaarrenoja & Suontausta s. 244.

⁵² Mähönen, Säiläkivi & Villa 2006, s. 420.

⁵³ HE 109/2005, s. 125.

⁵⁴ HE 109/2005, s. 125.

⁵⁵ Myöhemmin myös AML.

myös viimeisimmän osavuosikatsauksen perusteella.⁵⁶ Käyttökelpoisia indikaattoreita maksuvalmiustestin kannalta ovat ennen kaikkea erilaiset maksuvalmius- ja vakavaraisuustunnusluvut. Julkaistu tilinpäätösinformaatio ei aina kelpaa sellaisenaan erilaisten tunnuslukujen laskennan perusteeksi vaan sitä joudutaan usein myös muokkaamaan. Maksukyvyyn arviointia ei voida perustaa pelkästään tällaisiin mittareihin vaan maksukykyisyyden mahdollistaa ottamaan huomioon myös sellaiset yhtiön tiedossa olevat seikat, jotka eivät ilmene tilinpäätöksestä.⁵⁷

Tilinpäätösinformaatio kuvaa tilinpäätöshetken tilannetta. Arvioitaessa yhtiön maksukykyä tulee kiinnittää huomiota kaikkiin tiedossa oleviin maksukykyisyyteen vaikuttaviin seikkoihin. Maksukykyisyydestiin tulee sisällyttää kassavirtaennuste (kassabudjetti), joka osoittaa varojen riittävyyden osingonjaosta päätettäessä ja myös sitä jaettaessa. Yhtiöllä on oltava varoja normaalin toiminnan jatkamiseen osingonjakopäätöksen jälkeenkin.⁵⁸ Osakeyhtiön hallituksen vastuun kannalta on tärkeää dokumentoida maksukykyisyydestiin liittyvät asiakirjat. Varojenjakoesityksen ja niiden dokumentoinnin tärkeys korostuu sellaisessa tilanteessa, jossa yhtiön maksukykyistä ja sen säilymisestä tulevaisuudessa ei ole varmuutta. Varojenjakoesityksen päätös ja sen perusteet tulisi dokumentoida hallituksen pöytäkirjoihin tai sen liitteisiin.⁵⁹

2.5.3 Maksukykyä koskevan säännöksen uudistaminen

Maksukykyä koskeva säännös on siinä mielessä ongelmallinen, ettei yhtiön toimielinten kuten hallituksen, toimitusjohtajan ja yhtiökokouksen toimivalta- ja vastuusuhteet varojenjaossa eivät käy ilmi OYL 13:2:stä. Oikeusministeriössä on käynnistetty varojenjakosäännösten tarkistamiseen ja maksukykyisyydestiin perustuvien vastuusäännösten selkiyttämiseen tähtäävä uudistushanke. Uudistuksessa on kaksi keskeistä osaa, josta toinen koskee maksukykyisyyssääntelyä. Oikeusministeriön muistiossa ehdotetaan sääntelyn selkeyttämistä siten, että lähtökohtaisesti hallitus ja toimitusjohtaja vastaisivat maksukyvyyn arvioinnista varojenjaon yhteydessä. Arviointi tulisi dokumentoida ja säi-

⁵⁶ Villa 2006, s. 301.

⁵⁷ Mähönen, Säiläkivi & Villa 2006, s. 420–421.

⁵⁸ Aho 2007, s. 38 ja Reinikainen, Pelkonen & Lydman s. 208.

⁵⁹ Kaarenoja & Suontausta 2007, s. 255.

lyttää luotettavalla tavalla. Tilintarkastajan tulisi tarkistaa arviointi osana hallinnon tarkastusta.⁶⁰

OYL 13:2:n mukaan yhtiön varoja ei saa jakaa, jos jaosta päätettäessä tiedetään tai pitäisi tietää yhtiön olevan maksukyvytön tai jaon aiheuttavan maksukyvyttömyyden. Oikeusministeriön tekemä ehdotus perustuu hyvinä pidettyihin käytäntöihin niissä vertailumaissa, joissa varojenjaon edellytyksenä on maksukykyisyystesti. Sen mukaan uusi vaatimus selventäisi toimivallan ja vastuun jakautumista yhtiön elinten kesken sekä maksukyvyyn arvioinnin sisältöä koskevia vaatimuksia.⁶¹

Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2009:13 -asiakirjan pohjalta järjestettiin kesän ja syksyn 2009 aikana lausuntokierros. Muistiossa ehdotettiin, että yhtiön hallituksen tulisi arvioida yhtiön maksukyky varojenjakopäätöshetken lisäksi myös ennen päätöksen täytäntöönpanoa. Arviossa tulisi mainita ne seikat, joiden perusteella maksukyvyyn arviointi on tehty. Kyseinen arvio tulisi ottaa toimintakertomukseen, hallituksen kokouksen pöytäkirjaan tai erilliseen päivätyyn ja allekirjoitettuun asiakirjaan.⁶²

Ehdotusta on sekä kannatettu että vastustettu. Kannattajien mukaan ehdotus tulisi selvittämään yhtiön toimintojen vastuusuhteita ja edistäisi velkojien suojaa. Vastustavat tahot perustelivat kantansa kyseisen ehdotuksen tarpeettomuudella. Se ei selvittäisi tai muuttaisi vallitsevaa oikeustilaa, vaan muutos johtaisi vaikeisiin ongelmiin erilaisissa varojenjakotilanteissa. Verotuksen kannalta valtiovarainministeriö piti ehdotusta ongelmallisempänä kuin veroviranomaiset. Lausunnon antajat ottivat kantaa myös maksukykyisyys säännöksen sisällön selvittämiseen. Vastustajien mielestä sen sisältöä ei pystyttäisi määrittelemään riittävän tarkasti ja säännöksestä tulisi joustamaton.⁶³

Maksukykyisyystestin suorittamisen vastuu kuuluu ensisijaisesti osakeyhtiön hallitukselle ja toimitusjohtajalle ilman nimenomaista säännöstä lain tasolla. Yhtiön hallitus ja toimitusjohtaja laativat ja allekirjoittavat KPL 3:7.1:n nojalla tilinpäätöksen. Heidän

⁶⁰ OM 2009:13, s. 4, lisäksi ks. 71–75.

⁶¹ OM 2009:13, s. 4, lisäksi ks. 71–75.

⁶² OM 2009:25, s. 10.

⁶³ OM 2009:25, s. 10.

asemansa vuoksi heillä pitää olla muutenkin aina tietoa yhtiön taloudellisesta asemasta. Osakkeenomistajien tieto yhtiön taloudellisesta tilasta perustuu tilinpäätösraportointiin ja mahdollisesti kyselyoikeuden perusteella saatuun informaatioon, joten heidän vastuu- ta testin suorittamisessa ei voida pitää lähtökohtana. Tilintarkastajan vastuu perustuu velvollisuuteen tarkastaa yhtiön hallinto, jolloin hänen pitää varmistaa, että hallituksen ehdottama varojenjako on laillinen.⁶⁴ Myös Reinikainen, Pelkonen ja Lydman esittävät teoksessaan Uusi osakeyhtiölaki tehtävälisan, jonka mukaan nimenomaan yhtiön hallituksen tulisi toimia yhtiön maksukykyisyyttä arvioitaessa.⁶⁵ Eli se tukee nimenomaan sitä kantaa, että maksukykyyn arviointi on yhtiön hallituksen vastuulla ilman nimenomaista mainintaa lain tasolla.

Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2009:13 -asiakirjan (oikeusministeriön muistio) pohjalta on järjestetty lausuntokierros. Hallituksen esitys laaditaan kesän ja syksyn 2009 aikana. Esitysluonnoksesta järjestetään lausuntokierros syksyllä. Hallituksen esitys voidaan antaa aikaisintaan syyskauden 2009 loppupuolella.

2.5.4 Veroviranomaisen kanta

Verohallituksen kannan mukaan maksukykytestin sisältöä koskevista vaatimuksista tulisi säätää lain tasolla, koska se selventäisi lakia. Maksukykytestillä voi olla vaikutusta arvioitaessa osingonjaon peruuttamisen hyväksyttävyyttä verotuksessa. Osakeyhtiöllä on mahdollisuus jälkikäteen peruuttaa jo tehty osingonjakopäätös. Verohallituksen mukaan osingonjakopäätöksen peruuttamisen hyväksymiselle verotuksessa, on oltava sille selvä oikeudellinen peruste. Oikeuskäytännön mukaan yhtiön tuloksen ja maksuvalmiuden heikkeneminen osingonjakopäätöksen jälkeen ei ole riittävä peruste osingon peruuttamiselle verotuksessa.⁶⁶ Tämä tarkoittaa sitä, että osinko on yhtiön osakkeenomistajan veronalaista tuloa tehdyn osingonjakopäätöksen mukaisesti, vaikka yhtiö myöhemmin peruisikin päätöksen ja jättäisi osingon maksamatta.⁶⁷ Tällaisia tilanteita voi esiintyä erityisesti nykyisessä taloussuhdanteessa, jolloin monien yritysten maksuvalmius ja

⁶⁴ Toiviainen 2009, s. 11.

⁶⁵ Ks. Reinikainen, Pelkonen & Lydman 2007, s. 209.

⁶⁶ Ks. tarkemmin KHO 1995:1121 ja KHO 1995:1122.

⁶⁷ OM 2009:25, s. 55.

vakavaraisuus on olennaisesti heikentynyt osingonjakopäätöksen jälkeen, mutta osinkoa ei ole ehditty kuitenkaan vielä jakaa.

Osingonjakopäätöksen peruuttamisessa on kysymys siitä, että verotuksessa on ratkaistava, verotetaanko osinko peruuttamisesta huolimatta aiemman päätöksen mukaisesti. Verohallituksen mukaan verolainsäädännössä ei ole erityissäännöksiä tällaisia tilanteita varten. Riippumatta siitä, onko osingonjako peruutettu kokonaan vai onko sitä vain lykätty yhtiön taloudellisesta tilasta johtuen, nykyisen verotuskäytännön mukaan osinkoa verotetaan tehdyn osingonjakopäätöksen mukaisesti. Päätöksen peruuttamisen hyväksyminen verotuksessa kevyin perustein ja tästä seuraavien yhtiöiden edestakaisten osingon jakamista ja peruuttamista koskevien yhtiökokousten päätösten käsittely saattaisi viivästyttää verotuksen toimittamisprosessia.⁶⁸ Maksukykyisyydestin uudistuksen vaikutusta verotukseen ja varojenjakopäätöksen peruuttamista verotuksessa tullaan käsittelemään jäljempänä.

2.6 Osinko ja varojen jakamisen vapaan oman pääoman rahastosta

2.6.1 Voitonjako

Voittoa, jota yhtiö jakaa osakkeenomistajille tilikausittain kutsutaan osingoksi. Kuten on aikaisemmin mainittu, voitonjako OYL:ssa on nimetty osingoksi, josta täytyy erottaa varojen jakaminen sijoitetun vapaan pääoman rahastosta⁶⁹. OYL 13:1.1:n mukaan ensimmäinen laillinen varojenjakotapa on voitonjako (osinko) ja varojenjako vapaan oman pääoman rahastosta. Se vastaa pitkälti VOYL 12:1:n 1 momenttia. Osingonjako on tilikauden ja aikaisempien tilikausien voiton jakamista. Silloin kun varoja jaetaan vapaan pääoman rahastosta, on kyse muun vapaan oman pääoman kuin voittovarojen jakamisesta⁷⁰. OYL 8:2.1:n mukainen sijoitetun vapaan oman pääoman rahasto⁷¹ sekä yhtiöjärjestykseen perustuvat vapaaehtoiset rahastot ovat muuta vapaata omaa pääomaa. Osin-

⁶⁸ OM 2009:25, s. 55–56.

⁶⁹ Ks. Kellas 2006, s. 6.

⁷⁰ Mähönen, Säiläkivi & Villa 2006, s. 424.

⁷¹ Ks. tarkemmin sijoitetun vapaan pääoman rahastosta Mähönen & Villa 2009, s. 213–214.

gonjakoa ja varojenjakoja vapaan oman pääoman rahastosta on yhtäältä rinnastettu ja toisaalta pidetty erillään OYL:n säännöksiä sovellettaessa. Sekä osingonjakoon että varojenjakoan oman pääoman rahastosta sovelletaan kuitenkin samoja säännöksiä jaettavasta määrästä (OYL 13:5), päätöksenteosta (OYL 13:6) ja vähimmäisosingosta (OYL 13:7). Sovellettavaksi tulee myös aiemmin esitetty OYL 13:2:n mukainen maksukykyisyydesti.⁷²

Vaikka osingonjakoon ja varojen jakamiseen vapaan pääoman rahastosta sovelletaan samoja säännöksiä, täytyy jakopäätöksessä nimenomaisesti mainita, onko kyse osingonjaosta vai varojen jakamisesta vapaan oman pääoman rahastosta. Tämä on välttämätöntä tilinpäätöksen laatimisen kannalta, koska on tiedettävä, mistä vapaan pääoman eristä jako suoritetaan. Myös verokohtelun kannalta on olennaista, onko kyse osingonjaosta vai pääoman palautuksesta.⁷³

Jakokelpoisia varoja eli vapaata omaa pääomaa vähentävät edellisellä tilikaudella ja sitä ennen aiheutunut tappio, oman pääoman rahastojen mahdollinen negatiivisuus sekä aikaisemmin toteutettu vapaan pääoman jakaminen⁷⁴. Myös yhtiöjärjestys voi asettaa rajoituksia varojenjaolle. Esimerkiksi yhtiö ei saa jakaa sellaisia varoja, jotka yhtiöjärjestyksen säännöksen mukaan on siirrettävä erityiseen rahastoon tai täytyy muuten jättää jakamatta.⁷⁵ Tässäkin tapauksessa on syytä muistaa, että kaikki osakkeenomistajat voivat yksimielisellä päätöksellä tehdä yhtiöjärjestyksen vastaisen jakopäätöksen.

2.6.2 Vähemmistöosinko

Osakeyhtiössä osingonjaosta päätetään yksinkertaisella äänten enemmistöllä, ellei yhtiöjärjestyksessä muuta määrätä. Äänten enemmistö voi yhtiökokouksessa ratkaista, jaetaanko osinkoa ja kuinka paljon. Vähemmistöosakkeenomistajan kannalta tätä on pidetty epäkohtana tilanteissa, joissa yhtiö ei jaa osinkoa, vaikka taloudellisesti se olisi mahdollista. Esimerkiksi osingonjaon merkitys voi olla pienempi enemmistölle kuin

⁷² Mähönen, Säiläkivi & Villa 2006, s. 425.

⁷³ Mähönen & Villa 2006, s. 323.

⁷⁴ HE 109/2005, s. 127.

⁷⁵ Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2007b, s. 33.

vähemmistölle. Tällöin enemmistö ei halua jakaa varoja osingon muodossa vaan voi esimerkiksi valita itsensä yhtiön johtoon ja saada taloudellista hyötyä yhtiöstä palkan muodossa.⁷⁶

OYL 13:7.1:n mukaan osakkeenomistajat, jotka omistavat vähintään yhden kymmenesosan kaikista yhtiön osakkeista voivat vaatia jaettavaksi osinkona vähintään puolet tilikauden voitosta, josta on vähennetty jakamatta jätettävät varat. Vähemmistöosinko koskee sananmuodon mukaisesti vain yhtiöoikeudellista osinkoa. Osakkeenomistaja ei voi vaatia voittona jaettavaksi enempää kuin OYL 13 luvun mukaan on ilman velkojien suostumusta mahdollista jakaa eikä enempää kuin kahdeksan prosenttia yhtiön omasta pääomasta. Jaettavasta määrästä täytyy vähentää tilikaudelta ennen varsinaista yhtiökoukosta mahdollisesti jaetut osingot. Uudet säännökset poikkeavat myös VOYL:sta. Konsernin emoyhtiön osalta uuteen osakeyhtiölakiin ei sisälly enää erillistä konsernitilinpäätöstä koskevaa rajoitusta. Vähemmistöosinko lasketaan ainoastaan osinkoa jakavan yhtiön tuloksen ja oman pääoman perusteella. Lisäksi yhtiön yhtiöjärjestyksessä voidaan vähemmistöosingosta määrätä toisin kuin mitä OYL määrää.⁷⁷

Kyseisen pykälän tarkoituksena on suojata vähemmistöosakkeenomistajien intressejä. Säännöksen tarkoituksena on estää klassinen osakkeenomistajien näännyttämiseksi kutsuttu tilanne. Tällaisessa tilanteessa yhtiö jättää voiton systemaattisesti jakamatta. Syyt voivat olla sekä puhtaasti taloudelliset että näkemyseroista johtuva sisäinen valtataistelu. Tästä aiheutuu osakkeenomistajien vähemmistölle kohtuuttomia vaikeuksia, ja se voi saada vähemmistöosakkaat luopumaan osakkeistaan kohtuuttoman halvalla.⁷⁸ Käytännössä tällaisella osakkeella ei ole minkäänlaista taloudellista hyötyä. Tällaisia tilanteita esiintyy lähinnä yksityisissä osakeyhtiöissä, mutta niitä voi esiintyä myös julkisissa osakeyhtiöissä.⁷⁹

Vähemmistöosinko koskee ainoastaan osingonjakoa tilikauden voitosta. Se ei koske varojenjakoja vapaan oman pääoman rahastosta eli sijoitetusta vapaasta omasta pää-

⁷⁶ Kyläkallio, Iiro & Kyläkallio 2008, s. 1122–1123.

⁷⁷ Osakeyhtiölakityöryhmän mietintö, s. 184. Lisäksi ks. Siikarla 2006, s. 245.

⁷⁸ Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2007b, s. 39. Ks. myös Siikarla 2006, s. 242.

⁷⁹ Kyläkallio, Iiro & Kyläkallio 2008, s. 1123.

omasta ja edellisten tilikausien rahastoituja voittovaroja. Vähemmistöosingon osalta voitonjaon täytyy olla laillinen eli tasetestin ja maksukykytestin pitää täytyä.⁸⁰ Vähemmistöosinkona voidaan jakaa puolet edellisen tilikauden voitosta, jolloin ratkaisevaa on voiton määrä, ei itse oman pääoman määrä. Tilikauden voiton kokonaismäärästä täytyy vähentää yhtiöjärjestyksen mukaan mahdollisesti jakamatta jätettävät varat, ja säännöksessä tarkoitettu puolet edellisen tilikauden voitosta lasketaan tästä summasta.⁸¹

OYL 13:7.2:n nojalla vähemmistöosingosta voidaan määrätä toisin osakeyhtiön yhtiöjärjestyksessä. Kyseessä voi olla vähemmistöosingon oikeuksien parantaminen tai rajoittaminen. Vähemmistöosingonjaon mahdollisuus voidaan myös kokonaan poistaa. Säännöksen nojalla oikeutta vähemmistöosinkoon voidaan rajoittaa vain kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella.⁸² Vähemmistöosinkoa koskevia määräyksiä voidaan ottaa yhtiöjärjestykseen tai muuttaa olemassa olevia määräyksiä yhtiön perustamisen jälkeenkin. Lähtökohtaisesti toimenpidemenettely on samanlainen, jossa yhtiöjärjestyksestä yleensäkin muutetaan. Jos yhtiöjärjestyksen muutos rajoittaa itse oikeutta vähemmistöosinkoon, tulee kaikkien osakkeenomistajien suostua kyseisiin rajoituksiin.⁸³

Vähemmistöosinko-oikeutta voidaan rajata esimerkiksi kehittyvissä yhtiöissä. Tällaisessa tilanteessa kehittyvän yhtiön osakkeenomistajat haluavat käyttää voiton yhtiön kehittämiseen. Esimerkiksi osakassopimuksessa voidaan sopia, ettei vähemmistöosinkoa vaadita. Käytännössä vähemmistöosingon rajoittaminen on mahdollista suppeamisteisissa yhtiöissä yksimielisyysvaatimuksen takia.⁸⁴ Vähemmistöosingosta voidaan sopia myös yhtiöjärjestyksessä, ja sitä käytetään tavallaan vahvennettuna osakassopimuksena⁸⁵. Vähemmistöosakkeenomistajat eivät voi estää hallitusta tai yhtiökokouksen enemmistöä tekemästä KPL:n sallimia maksimipoistoja ja varauksia, vaikka voidaan osoittaa, että lain sallimat puitteet johtavat reaalisesti liian suuriin vähennyksiin ja vaikka poistojen ja varausten ainoana tarkoituksena olisi välttää osingonjako⁸⁶.

⁸⁰ Mähönen, Säiläkivi & Villa 2006, s. 428.

⁸¹ Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2007b, s. 40.

⁸² HE 109/2005, s. 129.

⁸³ Kyläkallio, Iiro & Kyläkallio 2008, s. 1124.

⁸⁴ HE 109/2005, s. 129.

⁸⁵ Mähönen, Säiläkivi & Villa 2006, s. 429.

⁸⁶ Norri 2006, s. 389.

2.6.3 Väliosinko

OYL 13:3:n mukaan varojenjaon on perustuttava viimeksi vahvistettuun tilintarkastettuun tilinpäätökseen. VOYL edellytti, että varojenjaon täytyi perustua viimeksi päättyneeltä tilikaudelta vahvistetun taseen osoittamaan jakokelpoiseen vapaaseen omaan pääomaan. Koska kyseistä edellytystä ei enää ole, säännös mahdollistaa niin sanotun väliosingon jakamisen. Esimerkiksi jos yhtiöllä ei ole edellisen tilikauden tilinpäätöksen mukaan vapaata omaa pääomaa, voidaan meneillään olevan tilikauden aikana syntynyt voitto jakaa osakkeenomistajille kesken tilikauden. Kyseessä olisi väliosingon jakaminen, minkä toteuttaminen edellyttää välitilinpäätöksen tekemistä. Myös välitilinpäätös on tilintarkastettava. Luonnollisesti välitilinpäätöksen täytyy osoittaa jakokelpoista vapaata omaa pääomaa.⁸⁷ Väliosingon jakamismahdollisuudesta on säädetty nimenomaan pääomadirektiivissä. Jäsenvaltioita ei ole velvoitettu sallimaan vähemmistöosinkomahdollisuutta vaan kansalliselle lainsäädännölle on asetettu ehtoja.⁸⁸

Mikäli jäsenvaltion sisäinen lainsäädäntö mahdollistaa väliosingon maksamisen, pääomadirektiivin⁸⁹ ainakin seuraavien edellytysten tulee täytyä:

- a) on laadittava välitilinpäätös, jonka mukaan jaettavia varoja on riittävästi;
- b) jaettava määrä ei saa olla suurempi kuin viimeisen sellaisen tilikauden jälkeen saatu voitto, jolta on laadittu tilinpäätös lisättynä siirtyvillä voitoilla ja varoilla rahastoista, joita saadaan käyttää tähän tarkoitukseen, sekä vähennettynä siirtyvillä tappioilla ja varoilla, jotka on lain tai yhtiöjärjestyksen määräyksen perusteella siirrettävä rahastoihin.

Väliosinkoa voidaan jakaa vain, mikäli tilinpäätöstä koskevat säännökset sen sallivat. Väliosingon jakamiseen on sovellettava yleisiä tilinpäätöksen laadintaa koskevia säännöksiä, koska tilinpäätöstä koskevat säännökset eivät tunne välitilinpäätöstä. Tällöin täytyy ottaa huomioon OYL 8:4:n säännös, jonka mukaan yhtiön tilikaudesta määrätään yhtiötä perustettaessa perustamissopimuksessa tai yhtiöjärjestyksessä, ja KPL 1:4.1,

⁸⁷ HE 109/2005, s. 126.

⁸⁸ 77/91/ETY, artikla 15 kohta 2.

⁸⁹ 77/91/ETY, artikla 15 kohta 2.

jonka mukaan yhtiön tilikausi on 12 kuukautta. Yhtiön toimintaa aloitettaessa tai lopettaessa taikka tilinpäätöksen ajankohtaa muutettaessa tilikausi saa olla tätä lyhyempi tai pitempi, kuitenkin enintään 18 kuukautta. OYL:n mahdollistama väliosinkomahdollisuus ei oikeuta rikkomaan näitä säännöksiä. Se mahdollistaa väliosingon maksamisen, jos muusta laista ei muuta johdu. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jos tilikaudesta on määrätty perustamissopimuksessa, yhtiökokouksen täytyy päättää tilikauden muuttamisesta. OYL 8:4.1:n mukaan silloin, kun tilikaudesta ei määrätä yhtiöjärjestyksessä, sen muuttamisesta päättää yhtiökokous. Jos tilikaudesta on määrätty yhtiöjärjestyksessä tällöin, sitä täytyy muuttaa. Käytännössä nämä säännökset tekevät väliosingon maksamisen vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi.⁹⁰

Kirjanpitolautakunta on antamassaan lausunnossaan (KILA 1815/2008) katsonut, että säännöksessä (OYL 13:3) mainittu tilinpäätös voi tarkoittaa myös osatilikaudelta laadittua tilinpäätöstä. Toimenkuvan takia kirjanpitolautakunta ei voi lausunnossaan suoraan ottaa kantaa, voidaanko OYL 13:3:n mukaista osakeyhtiön varojenjako perustaa muuhun kuin KPL 3:1:ssä tarkoitettuun tilinpäätökseen. KILA:n lausunnosta kuitenkin käy ilmi, että tämä olisi mahdollista.⁹¹ Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että KILA on hyväksynyt väliosinkoa varten osatilikaudelta laadittavan tilinpäätöksen laatimismahdollisuuden. Vaikka Mähösen ja Villan mukaan väliosingon jakaminen on mahdotonta, verotuksen osalta väliosingon jakaminen on selvää.⁹²

Keskusverolautakunta⁹³ on antamassaan ennakkoratkaisussaan katsonut, että väliosinkoa verotetaan, kuten tavallistakin osinkoa. Kyseisessä KVL:n tapauksessa yhtiön oli tarkoitus jakaa osinkoa välitilinpäätöksen perusteella. Päätöksen mukaan osinkoa pidettiin yhteisömuotoisen osingonsaajan verotuksessa verovapaana tulona siten kuin elinkeinotulon verottamisesta annetun lain⁹⁴ (360/1968) 6 a §:n 1 momentissa säädetään.⁹⁵ Ratkaisulla KHO 2008:77 on vahvistanut KVL:n antaman ennakkoratkaisun ja päätöksessään katsonut, että väliosinkona jaettuina varojen verotetaan kuten tavallistakin osin-

⁹⁰ Ks. Mähönen & Villa 2006, s. 303–304.

⁹¹ Ks. KILA 1815/2008.

⁹² Ks. Sjögrén, Jokinen & Syrjä 2009, s. 782.

⁹³ Myöhemmin myös KVL.

⁹⁴ Myöhemmin myös EVL.

⁹⁵ KVL 2007:54.

gonjakoa⁹⁶. Väliosingon jakaminen on hyväksytty myös verohallituksen puolesta⁹⁷. Väliosinkomahdollisuudesta tulisi selvyiden vuoksi mainita suoraan OYL 13:3:ssä.

2.7 Päätöksenteko varojenjaosta

Päätös osingon ja varojen jakamisesta vapaan oman pääoman rahastosta tehdään yhtiökokouksessa (OYL 13:6.1). Yhtiökokous tekee päätöksen enemmistöpäätöksenä, jollei osakeyhtiön yhtiöjärjestyksessä ole määrätty korkeammasta enemmistöstä. Päätös varojenjaosta perustuu hallituksen ehdotukseen. Yhtiökokous ei saa jakaa enemmän varoja kuin hallitus on ehdottanut tai hyväksynyt. Poikkeuksen tähän tekee OYL 13:7:ssä säädetty vähemmistöosinko, jota on käsitelty aiemmin, sekä tilanne, jossa yhtiökokous on velvollinen yhtiöjärjestyksen mukaan jakamaan ehdotettua määrää enemmän (OYL 13:6.1). Yhtiön toimintakertomuksesta ilmenee hallituksen ehdotus osingonjaoksi ja varojen jakamiseksi oman pääoman rahastosta. Mikäli yhtiö ei laadi toimintakertomusta, ehdotus varojenjaosta ilmenee tilinpäätöksen liitetiedoista.⁹⁸

Lisäksi yhtiökokous voi valtuuttaa hallituksen päättämään vapaan oman pääoman jakamisesta. Tällainen valtuutus voi tulla kyseeseen silloin, kun yhtiökokouksen pitohetkellä yhtiön maksuvalmius ei salli osingonjakoa, mutta voidaan kuitenkin arvioida tilanteen parantuvan tulevaisuudessa. Kyseistä valtuutusta voidaan käyttää myös silloin, kun osakkeenomistajat haluavat enemmän kuin yhden osinkosuorituksen vuoden aikana. Valtuutuspäätöksen yhteydessä täytyy määrätä jaettavien varojen enimmäismäärästä, ja valtuutuksessa voidaan määrätä siitä, minkä vapaan oman pääoman erän jakamista valtuutus koskee.⁹⁹

⁹⁶ KHO 2008:77, lisäksi ks. Villa 2009, s. 202–203.

⁹⁷ VH:n ohje 2007, s. 5–6.

⁹⁸ HE 109/2005, s. 128 lisäksi ks. Mähönen, Säiläkivi & Villa 2006, s. 427.

⁹⁹ HE 109/2005, s. 128.

3. Osakeomistuksesta poikkeava osingonjako

3.1 Suosiva osingonjako

OYL 13:6.4:n mukaan osakeyhtiön vapaata omaa pääomaa voidaan kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella jakaa myös muulla kuin OYL 13:1.1:ssä tarkoitettulla tavalla, jollei yhtiöjärjestyksestä muuta johdu. Säännös mahdollistaa sen, että osakkeenomistajat yksimielisesti voivat päättää jakaa vapaata omaa pääomaa muussa kuin osakeomistuksen suhteessa tai kuin mitä yhtiöjärjestyksen nojalla tulisi tehdä. Säännöstä voidaan soveltaa myös sellaisessa tilanteessa, jossa yhtiökokous päättää niin merkittävästä lahjoituksesta, ettei sen voida katsoa olevan OYL 13:8:ssä tarkoittamalla tavalla kohtuullinen.¹⁰⁰ Terminologisesti säännöstä on kutsuttu sekä suosivaksi vapaan pääoman jakotavaksi että osakeomistuksesta poikkeavaksi tavaksi¹⁰¹. Osakkeenomistajien jakaessa yksimielisesti vapaata omaa pääomaa ei ole merkitystä, miksi kyseistä jakoa kutsutaan¹⁰².

OYL 1:7:n mukaan osakeyhtiön yksi keskeinen peruseriaate on yhdenvertaisuus. Sen mukaan kaikki osakkeet tuottavat yhtiössä yhtäläiset oikeudet, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin. Suosiva varojenjakoo rikko periaatteessa osakkeenomistajien yhdenvertaisuutta. OYL 13:6.4:n mukainen säännös nimenomaan mahdollistaa kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella tämän säännöksen rikkomisen.¹⁰³ Vastaava sääntö on voinut olla voimassa yleisenä periaatteena myös VOYL:n aikana, mutta yhtiöoikeuden asiantuntijat eivät ole yksimielisiä siitä¹⁰⁴. Nimenomaista säännöstä suosivasta varojenjaosta ei kuitenkaan ollut lain tasolla VOYL:n aikana, mutta on selvää, että yksimieliset osakkeenomistajat voivat vapaasti sopia varallisuutensa jakamisesta.

Kyseinen säännös tuo erittäin paljon joustoa osakeyhtiön varojenjakoon. Sen taustalla vaikuttaa periaate, jonka perusteella yksimieliset osakkeenomistajat voivat sopia va-

¹⁰⁰ HE 109/2005, s. 128.

¹⁰¹ Ks. esim. Ranta-Lassila 2009, s. 17 tai Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2007, s. 38.

¹⁰² Mähönen, Säiläkivi & Villa 2006, s. 407.

¹⁰³ Mähönen, Säiläkivi & Villa 2006, s. 408.

¹⁰⁴ Niskakangas 2008, s. 228. Ks. myös Siikarla 2007, s. 77. Siikarlan mukaan VOYL hyväksyi tällaisen osingonjaon, vaikka säännöstä ei ollut kirjoitettu lain tasolle.

paasti omasta varallisuudestaan. Osakkeenomistajien keskinäisen sopimuksen nojalla voidaan sopia, että osakkeelle jaettava osinko, johon osakkeenomistaja on oikeutettu, voidaan suorittaa toiselle yhtiön osakkeenomistajalle. Tällä tavalla voidaan myös sopia, että yhtiön osakkeille kuuluva osinko voidaan suorittaa osakkeenomistajapiiriin täysin ulkopuoliselle taholle.¹⁰⁵ Tällöin osakkeenomistajat voivat poiketa OYL 1:5:stä, jonka mukaan yhtiön tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille. Kyseisessä tapauksessa voittoa voidaan jakaa omistajapiiriin ulkopuolelle. Esimerkiksi osinko voidaan jakaa osakkeenomistajan puolisolalle taikka muulle läheiselle.

Yhtiön osakkaat voivat sopia omistussuosuuksista poikkeavasta jaosta myös osakassopimuksen avulla. Osakkeenomistajat voivat myös yhteisellä päätöksellä lahjoittaa koko vapaan oman pääoman kenelle tahansa, kunhan yhtiön maksukyky ei vaarannu.¹⁰⁶ Säännöksellä on korostettu sopimusvapautta ja se tuo osakeyhtiön lähemmäs henkilöyhtiötä. Henkilöyhtiössä kaksi tai useampi elinkeinonharjoittajaa harjoittaa elinkeinotoimintaa yhteisten taloudellisten päämäärien saavuttamiseksi. Henkilöyhtiön vastuunalaiset yhtiömiehet ovat henkilökohtaisessa vastuussa yhtiön velvoitteista. Varat ovat nostettavissa yksityisnostoina ja yhtiömiehet voivat vapaasti sopia varojenjaosta.¹⁰⁷

Alun perin osakeyhtiölakiuudistuksen tavoitteena oli luoda joustava ja kilpailukykyinen laki, jonka tulisi palvella mahdollisimman hyvin erityisesti pieniä osakeyhtiöitä, jotka käytännössä muodostavat suurimman osan osakeyhtiöiden kokonaiskannasta. Osakeyhtiöiden toimintamahdollisuuksien hallittu lisääminen on yritystoiminnan tehokkuuden ja kilpailukykyyn kannalta keskeinen toimenpide. Kyseiseen tavoitteeseen on pyritty keventämällä tai poistamalla erilaisia rajoituksia ja muotomääräyksiä. OYL:n hallituksen esityksessä osakeyhtiöiden toiminnan tahdonvaltaisuutta oli ehdotettu laajennettavaksi.¹⁰⁸ Suosivan varojenjaon säännös on ilmaus yleisistä osakeyhtiöoikeudellisista periaatteista. Kyseinen säännös on otettu lakiin nimenomaan helpottamaan pienten yhtiöiden toimintaa. Se mahdollistaa sellaisen toiminnan järjestämisen, johon alun perin uudella

¹⁰⁵ Mähönen & Villa 2009, s. 477.

¹⁰⁶ Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2007, s. 38.

¹⁰⁷ VM:n työryhmämuistio 4/2006, s. 173.

¹⁰⁸ HE 109/2005, s. 16–17.

osakeyhtiölailla on pyritty.¹⁰⁹ Tällä uudistuksella osakeyhtiötä on tuotu ikään kuin lähemmäs henkilöyhtiötä.

Omistusosuuksista poikkeavaa osingonjakoa voidaan hyödyntää useammassa tilanteessa. Sitä voidaan käyttää ammattiharjoittajien muodostamassa osakeyhtiössä, jossa omistuksen sijasta yhtiöön tuotu liikevaihto henkilökohtaisen työpanoksen seurauksena voi olla voitonjaon määrään vaikuttava tekijä. Tällöin kyse on työpanokseen perustuvasta osingonjaosta. Menettelyä voidaan hyödyntää silloin, kun täysin omistettu tytäryhteisö siirtää varoja konserniavustuksena emoyhtiölleen. Oikeuskirjallisuuden mukaan menettelyä voidaan hyödyntää niin sanotun liquidation preference - sopimusehdon toteuttamisessa. Liquidation preference - lausekkeessa on kyse oikeudesta, jolla taataan sijoittajalle osakeyhtiön purussa tai vastaavassa tilanteessa saamaan sama rahamäärä kuin sijoittaessaan yhtiöön. Menettelyä voidaan hyödyntää sukupolvenvaihdostilanteissa, jossa osakkeen luovuttaja pidättää oikeuden osinkoon itselleen.¹¹⁰ Käytännössä OYL 13:6.4:n mahdollistamaa osakeomistuksesta poikkeavaa varojenjakoja voidaan hyödyntää monissa tilanteissa, mutta tutkielmassa sitä tarkastellaan ainoastaan osingonjaon kannalta.

OYL 13:6.4:n mukainen osakkaiden keskenään yksimielisesti sopima omistusosuuksista poikkeava jako voidaan toteuttaa yhtenä verovuonna, tai se voisi ainakin yhtiöoikeudellisten seikkojen valossa jatkua käytännössä niin kauan kuin osakkeenomistajat eivät yhtiössä vaihdu. Osakeyhtiön osakkaiden käyttäytymiseen luonnollisesti yhtiöoikeudellisten seikkojen lisäksi vaikuttaa olennaisesti myös verotus. Epäsymmetrisen varojenjaon toteuttaminen osakaskunnassa tapahtuneiden omistajavaihdosten jälkeen voi johtaa hankalaan tilanteeseen, mikäli uudet omistajat eivät ole olleet tietoisia jakopäätöksestä.¹¹¹

Suosivaan varojenjakoön tai omistusosuuksista poikkeavaan jakoon olennaisena osana liittyy verotus, koska kyseessä on varojenjakoon. Suosivan varojenjaon verotuksesta ei säädetä tällä hetkellä lailla vaan ohjeistus on hoidettu Verohallituksen antamalla ohjeel-

¹⁰⁹ Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2007, s. 38

¹¹⁰ Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2007, s. 38

¹¹¹ Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2007, s. 39.

la¹¹². Verotuksellisesti tilanne ei ole selkeä, koska osakeyhtiön jakama osinko voidaan verottaa eri tavalla kuin osakkeenomistajat ovat tarkoittaneet. Vaikka osakeyhtiölain tavoitteessa on pyritty osakeyhtiöiden toimintamahdollisuuksien hallittuun lisäämiseen, johon on päästykin ainakin OYL 13:6.4:n osalta, oli yhtenä osakeyhtiölain tavoitteena vähentää osakeyhtiön toimintaan liittyvää epävarmuutta ja lisätä toimintamahdollisuuksia¹¹³. Suosivan varojenjaon avulla yhtiöiden toimintamahdollisuuksia on onnistuttu lisäämään, mutta verotuksen osalta epävarmuus on lisääntynyt.

3.2 Erilajisiin osakesarjoihin perustuva varojenjak

3.2.1 Yleistä erilajisista osakkeista

Toinen tapaa jakaa osinkoa osakeomistuksesta poiketen on luoda yhtiössä erilajisia osakesarjoja, jolloin tietyille osakkeille voidaan maksaa enemmän osinkoa kuin toisille. Tässä osuudessa käsitellään osakeyhtiön sellaista varojenjakoa, joka perustuu erilajisiin osakesarjoihin ja yhtiön yhtiöjärjestykseen otettaviin määräyksiin. Koska niin sanottu vapaa jakotapa on verotuksellisesti erittäin ongelmallinen¹¹⁴, voidaan verotuksessa mahdollisesti aiheutuvat riskit välttää muodostamalla esimerkiksi erilajiset osakesarjat, jolloin varojenjak

tulee perustumaan niihin. Verohallituksen ohjeen mukaan mikäli osinko perustuu yhtiöjärjestyksen riittävän yksiselitteiseen säännökseen, eikä jätä voiton jakautumista osakkaiden kesken sovittavaksi, menettelyä ei Verohallituksen käsityksen mukaan voida pitää veronkiertona¹¹⁵. Mahdolliset vapaan jakotavan verotuksessa aiheuttamat ongelmat voidaan välttää luomalla osakeyhtiössä erilajisia osakesarjoja.

OYL:n (1:7; 3:1) mukaan kaikki osakkeet tuottavat yhtiössä yhtäläiset oikeudet, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin¹¹⁶. Osake tuottaa omistajalleen oikeuksia, joiden lisäksi osakkeeseen saattaa liittyä myös velvollisuuksia. Osakkeeseen liittyvät oikeudet jaetaan hallinnoimisoikeuksiin ja varallisuuspitoisiin oikeuksiin. Varallisuuspitoinen

¹¹² VH:n ohje 2007.

¹¹³ HE 109/2005, s. 17.

¹¹⁴ Ks. Mattila 2007.

¹¹⁵ VH:n ohje 2007, s. 7.

¹¹⁶ Pääomadirektiivin 42 artiklan mukaan kaikille samassa asemassa oleville osakkeenomistajille on taatava yhdenvertainen asema.

oikeus on oikeus yhtiön tuottamaan voittoon eli yhtiön jakamaan osinkoon tai muuhun varojenjakaon. Hallinnoimisoikeuksia ovat esimerkiksi oikeus osallistua yhtiökokoukseen ja oikeus osallistua muutenkin päätöksentekoon yhtiössä. Varallisuuspitoiset oikeudet ovat yleensä siirrettävissä osakkeesta erilleen. Osakkeelle maksettu osinko on siis siirrettävissä eräänymisen jälkeen, kun taas hallinnoimisoikeudet liittyvät kiinteästi itse osakkeeseen eivätkä ne voi olla itsenäisen luovutuksen kohteena. Ensisijainen osakkeen tuottama velvollisuus yhtiötä kohtaan on maksaa osakkeen merkintähinta.¹¹⁷ OYL:ssa ei ole erikseen määritelty kaikkia osakkeen tuottamia oikeuksia ja velvollisuuksia, mutta ne ovat kuitenkin johdettavissa laista. Osaketta, jonka tuottamat oikeudet ja velvollisuudet määräytyvät OYL:n säännöksistä sekä yhtiöoikeuden määräyksistä voidaan pitää niin sanottuna tavallisena osakkeena.¹¹⁸ Mikäli yhtiöjärjestyksessä ei toisin määrätä, kaikki yhtiön osakkeet ovat niin sanottuja tavallisia osakkeita.

Osakeyhtiölaki mahdollistaa myös sen, että yhtiössä voi olla oikeuksiltaan tai velvollisuuksiltaan erilaisia osakkeita (3:1). Tällöin yhtiöjärjestyksestä täytyy käydä ilmi osakkeiden väliset erot. Osakkeet voivat poiketa toisistaan osakkeiden tuottaman äänimäärän suhteen, varojenjaon suhteen tai muulla tavoin. Osakeyhtiön osakekanta voi koostua myös vain yhdestä osakkeesta, jolloin OYL 3:1:n säännöksillä ei ole merkitystä. Erilajisten osakesarjojen perusteella osakkailla voi olla yhtä paljon osakkeita lukumääräisesti, mutta toiset voivat saada osinkoa enemmän tai toisinpäin. Osalla osakkaista voi olla lukumääräisesti vähemmän osakkeita, mutta kaikki osakkaat saavat osinkoa yhtä paljon.¹¹⁹ Osakekannan muuttaminen erilajisiin osakesarjoihin tapahtuu yhtiöjärjestyksen määräyksillä. Osakesarjat tavallisesti myös nimitetään esimerkiksi A-sarjan, B-sarjan ja C-sarjan osakkeiksi tai nimitetään kanta- ja etuosakkeiksi. Yleensä tavallisimmat etuoikeudet liittyvät äänioikeuteen ja osinko-oikeuteen.¹²⁰

Lähtökohtaisesti voidaan olettaa, että yksi osake tuottaa yhden äänen. Osakeyhtiön yhtiöjärjestyksessä voidaan kuitenkin määrätä, että osakkeet tuottavat erisuuruisen äänimäärän. Osakkeet voidaan jakaa A- ja B-osakkeiksi. Yhtiökokouksessa A-osake voi

¹¹⁷ Ks. tarkempi erittely osakkeen tuottamista oikeuksista Kyläkallio, Irola & Kyläkallio 2002, s. 183–185.

¹¹⁸ Mähönen, Säiläkivi & Villa 2006, s. 247 ja Siikarla 2006, s. 59–61.

¹¹⁹ Ks. Ossa 2007, s. 541 ja Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2007a, s. 108.

¹²⁰ Norri 2006, s. 137.

tuottaa yhden äänen ja B-osake kymmenen ääntä. Lisäksi yhtiössä voi olla osakkeita joko kokonaan tai osittain ilman äänivaltaa.¹²¹ OYL ei sisällä enää äänivaltaerorajoituksia, joten kuinka suuret tahansa äänivaltaerot osakkeiden välillä ovat mahdollisia. Myös VOYL mahdollisti toisistaan poikkeavia osakkeita 3:1:n nojalla. VOYL 9:3:n mukaan osakkeenomistajan osakkeiden tuottama äänimäärä ei kuitenkaan voinut olla suurempi kuin kaksikymmentä kertaa se äänimäärä, jonka toisen osakkeenomistajan sama osakemäärä tuotti.¹²² Ruotsin osakeyhtiölain (aktiebolagslag 5:4) mukaan osakkeen tuottama äänimäärä ei saa olla suurempi kuin kymmenen kertaa verrattuna toisen osakkeen tuottamaan äänimäärään.

Osakkeet voidaan erilaistaa myös siten, että niille määrätään lajeittain omat ääniasteikot. Esimerkiksi A-osakkeilla saisi äänestää korkeintaan 1/10:lla yhtiökokouksessa edustetuista A-osakkeista, mutta muita osakesarjoja tällainen rajoitus ei koskisi. Erilajisten osakkeiden äänimäärien merkitystä vähentää se, että joskus yhtiökokouksen päätöksen sisällön kannalta kaikissa tapauksissa ratkaisevia eivät ole pelkästään äänestykseen osallistuneiden osakkeenomistajien osakkeiden äänestyksessä käytettävissä olevat äänimäärät. Määräenemmistöä vaativissa päätöksissä päätöksen kannalta on merkitystä sekä annetuilla äänillä että kokouksessa edustettujen osakkeiden määrällä.¹²³

Toiseksi osakeyhtiön yhtiöjärjestyksessä voidaan osakkeet määrätä erilaisiksi siten, että osakkeiden oikeus osinkoon tai yhtiön varoihin yhtiötä purettaessa on erilainen. Mikä tahansa erilaisuus, joka koskee osakkeiden tuottamaa oikeutta yhtiön varoja jaettaessa aiheuttaa erilaisuuden osakkeiden välillä. Usein erilaiset osakkeet poikkeavat toisistaan sekä äänioikeuden että varojen jakamiseen liittyvien oikeuksien suhteen. Esimerkiksi A-osakkeella voi olla enemmän äänivaltaa ja B-osakkeella voi olla parempi oikeus osinkoon, mutta tällainen kytkentä ei ole aina välttämätön.¹²⁴

¹²¹ Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2007a, s. 110.

¹²² Osakeyhtiölakityöryhmän mietinnön mukaan tällaista rajoitusta voidaan pitää mielivaltaisena ja osakkeiden sopimusvapautta tarpeettomasti rajoittavana. Epäjohdonmukaisuutta olisi korostanut myös se, että VOYL mahdollisti kuitenkin sen, että osake olisi voinut olla kokonaan äänivallaton, ks. Osakeyhtiölakityöryhmä mietintö, s. 100.

¹²³ Kyläkallio, Irola & Kyläkallio 2008, s. 239.

¹²⁴ Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2007a, s. 110.

Osakkeet voivat olla erilaisia yhtiöjärjestykseen otettavan määräyksen perusteella, vaikka ne eivät eroaisikaan toisistaan esimerkiksi äänioikeuden tai varojenjaon suhteen¹²⁵. Tällaisia muita eroavaisuuksia osakkeen tuottamissa oikeuksissa ja velvollisuuksissa, joista voidaan yhtiöjärjestyksessä määrätä voivat olla esimerkiksi tiettyjen osakkeiden omistajien velvollisuus suorittaa yhtiölle erityisiä maksuja (OYL 1:2). Eroavaisuus voi tarkoittaa vain tiettyjä osakkeita koskevia lunastus- tai suostumuslausakkeita (OYL 3:7 ja 3:8). Myös muita määräyksiä, jotka eivät ole osakeyhtiölain tai muun lain pakottavien säännösten taikka hyvän tavan vastaisia voidaan ottaa yhtiöjärjestykseen (OYL 1:9). VOYL:ssa (3:1.3) edellytettiin, että osakkeet poikkeaisivat toisistaan jollakin tavalla.

3.2.2 Äänivallattomat osakkeet

Lähtökohtaisesti kaikkiin yhtiön osakkeisiin liittyy äänioikeus yhtiökokouksessa käsiteltävissä asioissa. Vuonna 1997 osakeyhtiölain uudistuksella luotiin velkakirjan ja osakekirjan välimuoto. Sitä kutsuttiin etuosakkeeksi ja se oli tarkoitettu pelkän sijoittajan sijoitusinstrumentiksi. Etuosakkeelle maksettiin korkoa ja sen lisäksi sille voitiin maksaa osinkoa. Uuden osakeyhtiölain myötä etuosakkeen nimi muuttui äänivallattomaksi osakkeeksi.¹²⁶

Yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä, että osake ei tuota äänioikeutta tai oikeuta äänestämään yhtiötä koskevissa asioissa yhtiökokouksessa. Tällaista osaketta kutsutaan äänivallattomaksi osakkeeksi ja äänivallattomat osakkeet muodostavat oman osakelajinsa.¹²⁷ Äänivallattomaan osakkeeseen ei ole enää pakko liittää määräystä yhtiöjärjestykseen siitä, että äänivallattomalla osakkeella olisi muita osakkeita parempi jokin taloudellinen etuus jaettaessa yhtiön varoja. VOYL:n mukaan äänivallattomaan osakkeeseen täytyi nimenomaan liittyä erityinen taloudellinen etuus verrattuna tavalliseen osakkeeseen yhtiön varoja jaettaessa. Yleensä äänivallattomaan osakkeeseen joudutaan kytkemään erityisiä etuja, jotka eivät koske tavallisia osakkeita. Osakkeet, jotka eivät tuottaisi lain-

¹²⁵ Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2007a, s. 111.

¹²⁶ Norri 2006, s. 137–138.

¹²⁷ Kyläkallio, Iirola & Kyläkallio 2008, s. 242.

kaan äänivaltaa ja joilla ei olisi parempia taloudellisia etuja muihin osakkeisiin verrattuna, eivät olisi yhtä haluttuja kuin tavalliset osakkeet. Tällaiset äänettömiin osakkeisiin kytkettävät edut ovat luonnollisesti taloudellisia, kuten esimerkiksi suurempi oikeus osakkeelle maksettavaan osinkoon.¹²⁸

Osakkeen äänivallan poissulkemisesta täytyy määrätä yhtiöjärjestyksessä. OYL 3:4:ssä säädetään tahdonvaltaisista olettamasaännöistä, jotka tulevat sovellettavaksi mikäli yhtiöjärjestyksessä ei ole toisin sovittu. Lähtökohtaisesti äänivallaton osake voi äänioikeutta lukuun ottamatta tuottaa kaikki oikeudet, jotka liittyvät tavalliseenkin osakkeeseen. Mikäli äänivallattoman osakkeen halutaan poikkeavan muilta osin tavallisesta osakkeesta, siitä on määrättävä yhtiön yhtiöjärjestyksessä¹²⁹.

Äänivallattoman osakkeen osakkeenomistajalta täytyy saada suostumus sellaisiin päätöksiin, jotka vaikuttavat hänen omaan asemaansa. Omistajan suostumus tarvitaan silloin, kun yhtiön yhtiöjärjestyksestä muutetaan OYL 5:29:n nojalla. OYL 5:29:ssä luetellaan kaikki yhtiöjärjestyksenmuuttamistilanteet, milloin tarvitaan osakkeenomistajan suostumus. Tällainen suostumus tarvitaan esimerkiksi, kun osakkeenomistajan oikeutta yhtiön osinkoon vähennetään.

Äänivallattoman osakkeen omistajalla on lähtökohtaisesti oikeus osallistua yhtiökokoukseen ja käyttää siellä muita osakkeenomistajan oikeuksia, mikäli yhtiön yhtiöjärjestyksessä ei muuta määrätä¹³⁰. Voimassa oleva osakeyhtiölaki mahdollistaa laajan sopimusvapauden, joten äänivallattomaan osakkeeseen liittyvistä asioista voidaan sopia yhtiöjärjestyksessä vastaamaan yhtiön ja omistajien tarpeita ja tavoitteita. Täytyy kuitenkin muistaa, että sellaisista asioista, jotka perustuvat lain pakottaviin säännöksiin ei voida yhtiöjärjestyksessä sopia toisin. Yhtiöjärjestyksen määräyksillä ei voida poistaa äänivallattoman osakkeenomistajan oikeutta moittia yhtiökokouksen päätöstä tai nostaa vahingonkorvauskannetta yhtiön hallintoa vastaan¹³¹. Äänivallattomien osakkeiden osakkeenomistajalla on myös oikeus vaatia ylimääräinen yhtiökokous koolle. Mikäli

¹²⁸ Ks. Siikarla 2006, s. 62.

¹²⁹ HE 109/2005, s. 52.

¹³⁰ Siikarla 2006, s. 63.

¹³¹ Siikarla 2006, s. 63.

äänivallattomien osakkeiden omistajat omistavat vähintään 10 % kaikista osakkeista tai yhtiöjärjestyksessä määrätyn pienemmän osuuden, voivat he vaatia yhtiökokouksen koolle, vaikka eivät saakaan itse osallistua päätöksentekoon.¹³²

3.2.3 Etuoikeutetut osakkeet

Yleisin osakkeiden erilaisuutta koskeva sääntö on osakkeen etuoikeus osinkoon tai parempi oikeus osinkoon. Tavallisin etuoikeus suurempaan osinkoon on ilmaistu prosentteina. Esimerkiksi etuoikeutetuilla osakkeilla voi olla oikeus saada osinkoa ennen kantaosakkeita tiettyyn prosenttimäärään saakka nimellisarvosta. Vasta sen jälkeen, kun etuoikeutetuille osakkeille on maksettu osinkoa, voidaan kantaosakkeelle jakaa osinkoa. Prosentteihin sidottu etuoikeus voi olla usein ongelmallinen ja inflaation myötä menettää merkityksensä, ellei osakepääomaa koroteta inflaation tahdissa.¹³³

Yhtiöjärjestykseen voidaan ottaa tehokkaampia sääntöjä, joiden perusteella osinkoetuoikeutetuille osakkeille voidaan maksaa parempaa osinkoa. Esimerkiksi A-sarjaan kuuluville osakkeille on maksettava osinkoa kaksinkertaisesti se määrä kuin B-sarjaan kuuluvalla osakkeella tullaan maksamaan. Toisen esimerkin mukaan yhtiön osakepääoma voi myös jakaantua etuoikeutettuihin osakkeisiin ja kantaosakkeisiin. Yhtiön osakekanta koostuu 100 osakkeesta. Etuoikeutettuja ovat osakkeet n:o 1–50 ja kantaosakkeet n:o 51–100. Etuoikeutetuilla osakkeilla on oikeus saada osinkoa 50 % enemmän osakepääomasta laskettuna kuin kantaosakkeilla.¹³⁴

3.2.4 Osakkeiden muuttaminen toisenlajiseksi

Osakkeiden muuntamisessa on kysymys osakkeen tuottamien oikeuksien ja velvollisuuksien muuttamisesta siten, että osakkeen laji vaihtuu toiseksi. Tämä voi vaikuttaa myös osakkeenomistajien välisten valta- ja omistussuhteiden sisältöön. Muuntaminen kohdistuu nimenomaan osakkeen tuottamiin oikeuksiin tai velvollisuuksiin, joten se

¹³² Vahtera 2007, s. 389.

¹³³ Norri 2006, s. 142–143.

¹³⁴ Norri 2006, s. 143.

täytyy erottaa osakekirjojen jakamisesta, yhdistämisestä tai muusta teknisestä toimenpiteestä. Teknisten toimenpiteiden suorittamisen edellytyksenä on se, että kysymys on samanlaisista osakkeista.¹³⁵

Sopimusvapauden periaate korostuu osakkeita koskevassa sääntelyssä. Sääntelyn tahdonvaltaisuus antaa yhtiölle monipuoliset mahdollisuudet tyydyttää yrityksen rahoitustarpeet ja laajentaa sijoittajan sijoitusmahdollisuuksia. Tahdonvaltaisten säännösten käyttäminen on mahdollista, koska rahoitusinstrumenttien sisältöä koskevalla sääntelyllä on varsin pieni liityntä yhtiöoikeudellisiin sääntöihin, jotka edellyttävät tuekseen pakottavaa lainsäädäntöä. Tahdonvaltaisuus korostuu myös sen takia, että osakkeen tuottamalla oikeuksilla ei voida ratkaista velkojiensuojan sisältöä tai laittoman varojenjaon seuraamuksia. Osakkeenomistajat voivat määrätä keskinäisistä suhteistaan, yhtiön osakerahoituksen sisällöstä ja määrästä yhtiöjärjestykseen otettavilla määräyksillä OYL:n, muun pakottavan säännöksen ja hyvän tavan asettamissa rajoissa.¹³⁶

OYL 3:1.3:n mukaan yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä edellytyksistä ja menettelyistä, joiden mukaan yhtiön osakkeita voidaan muuttaa erilajisiksi. Käytännössä yhtiöjärjestyksen sisältö määrittää, minkälainen osakkeiden muuntaminen on yhtiössä mahdollista. Kyseistä yhtiöjärjestyksen määräystä kutsutaan muuntolausekkeeksi. Momentin säännökset vastaavat VOYL 3:1.4:n säännöksiä. Säännöksen sanamuotoa on kuitenkin tarkennettu sen osoittamiseksi, että muuntaminen voi tapahtua muussakin suhteessa kuin muuttamalla yksi osake toisenlajiseksi osakkeeksi. Tällöin yhtiöjärjestyksessä on mahdollista määrätä esimerkiksi yhden A-lajin osakkeen muuntamisesta kahden B-lajin osakkeeksi.¹³⁷ Muuntaminen täytyy viivytyksettä ilmoittaa rekisteröitäväksi. Verrattuna tavalliseen sopimukseen yhtiöjärjestyksen muutos tulee voimaan vasta sen rekisteröimisen jälkeen. Muutosta ei saa panna täytäntöön eikä yhtiö saa sisäisestikään sitä noudattaa ennen kuin se on rekisteröity.¹³⁸

¹³⁵ Mähönen & Villa 2006, s. 135.

¹³⁶ Mähönen & Villa 2006, s. 94–95.

¹³⁷ HE 109/2005, s. 51. Ks. myös tarkemmin osakkeiden muuntamismahdollisuuksista Kyläkallio, Iirola & Kyläkallio s. 254.

¹³⁸ Ks. Helminen 2006, s. 190–191. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että osakeyhtiön tai yhtiöjärjestyksen muutoksen rekisteröinti ei itsestään takaa sitä, että yhtiöjärjestyksen määräys olisi laillinen ja pätevä. Rekisterimerkinnällä, toisin kuin moiteajan umpeenkuluminen moitteenvaarisissa päätöksissä, ei ole yhtiöjärjestyksen materiaalisia virheellisyyskorjaavaa vaikutusta sinänsä.

Mikäli osakeyhtiön yhtiöjärjestys ei sisällä määräystä osakkeen muuntamisesta toisenlaiseksi, tulevat noudatettavaksi ne säännökset, joita pitää noudattaa silloin, kun yhtiöjärjestystä yleensäkin muutetaan. Yhtiökokouksessa täytyy muuttaa yhtiöjärjestyksen osakelajia koskevia määräyksiä. Yhtiöjärjestyksen muuttamista koskeva päätös edellyttää joko määräenemmistöä annetuista äänistä ja kokouksessa edustetuista osakkeista tai kaikkien osakkeenomistajien suostumusta. Päätös voi edellyttää edellä mainitun määräenemmistön lisäksi myös suostumuksen niiltä osakkeenomistajilta, joiden omistamia osakkeita muutos tulisi koskemaan.¹³⁹ Tässä on kyse OYL 5:29:stä, jolloin tarvitaan osakkeenomistajan suostumus yhtiöjärjestyksen muuttamiseen.

3.3 Osakassopimukseen perustuva osakeomistuksesta poikkeava osingonjako

3.3.1 Osakassopimuksesta yleensä

Yhtiöjärjestystä ja osakeyhtiölakia täydentää myös osakeyhtiön osakkaiden välillä solmitut osakassopimukset¹⁴⁰. Osakeomistuksesta poikkeavasta osingonjaosta voidaan sopia myös osakassopimuksen avulla. Taustalla vaikuttaa OYL 13:6.4:n mukainen säännös, jonka mukaan osakeyhtiön vapaata omaa pääomaa voidaan kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella jakaa myös muulla kuin OYL 13:1.1:ssä tarkoitetulla tavalla. Osingon vapaa jakotapa on verotuksellisesti ongelmallinen. Osinkotulo voidaan verottaa osakkaiden henkilökohtaisessa verotuksessa eri tavalla kuin osakkaat ovat itse tarkoittaneet. Verohallituksen ohjeessa kuitenkin sanotaan, että mikäli eri osakkeille jaetaan erisuuruinen osinko, yhtiöjärjestyksestä on siten ilmevä, mikä on erilaisen osingonjaon peruste¹⁴¹. Osakkeenomistajille ei saa jättää liikkumavaraa osingonjaon suhteen ja tällöin voidaan välttää mahdollisesti verotuksessa syntyvät ongelmat. Verohallituksen ohjeistuksessa sopimiskeinona osakeomistuksesta poikkeavasta osingonjaosta mainitaan ainoastaan osakeyhtiön yhtiöjärjestys¹⁴². Osakeomistuksesta poikkeavasta osingonjaosta voidaan sopia myös muulla tavalla kuin pelkän yhtiöjärjestyksen avulla. Tällaisen te-

¹³⁹ Siikarla 2006, s. 58.

¹⁴⁰ Villa 2008, s. 306.

¹⁴¹ VH 2007, s. 7.

¹⁴² VH 2007, s. 7.

hokkaan sopimiskeinon tarjoaa osakassopimus. Tehokkaasti laadittu osakassopimus, jossa on sovittu myös sanktioista, mikäli siihen liittyneet osakkeenomistajat eivät sitä noudata, tarjoaa tehokkaan sopimistavan. Tehokkaasti solmittuna se ei jätä liikkumavaraa sen osapuolille eli osakeyhtiön osakkeenomistajille.

Osakassopimus on osakeyhtiön omistajien välinen sopimus, jossa säännellään osakkeenomistajien keskinäisistä suhteista ja heidän oikeuksistaan tai velvollisuuksistaan yhtiössä. Myös on tavallista, että osakeyhtiö on liittynyt sopimukseen ja tällöin osakassopimuksessa voidaan sopia osakeyhtiön ja osakkeenomistajien välisistä suhteista. Verrattuna yhtiöjärjestykseen, osakassopimus voi syntyä myös suullisesti. Myös hiljainen eli konkludenttinen käyttäytyminen voi perustaa osakassopimuksen. Suullinen osakassopimus on tosin hyvin harvinainen eikä suullisen osakassopimuksen tekemistä suositella.¹⁴³ Suullisella osakassopimuksella ei voitaisi myöskään sopia osakeomistuksesta poikkeavasta osingonjaosta. Suullinen sopiminen varmasti olisi riittävä keino osakkaiden keskinäiseen sopimiseen, mutta ulkopuoliseen tahoon nähden kuten kyseisessä tapauksessa veroviranomaisiin se ei olisi todennäköisesti riittävä.

Osakassopimuksen määritelmät ovat siihen liittyneiden henkilöiden perusteella jaettavissa kahteen ryhmään. Ensimmäisen ryhmään kuuluvat vain osakkeenomistajien väliset sopimukset ja toiseen ryhmään ne sopimukset, jolloin osakassopimuksen osapuolina on muitakin kuin osakkeenomistajia. Eli kyse on suppeasta ja laajasta määritelmästä.¹⁴⁴ Muu sopijapuoli kuin osakkeenomistaja voi olla esimerkiksi osakassopimuksen osapuoleksi liittyvä osakeyhtiö.

Yhtiöjärjestyksessä sovitut asiat sitovat kaikkia kyseisen osakeyhtiön osakkeenomistajia. Yhtiöjärjestys on viranomaiskontrollin alainen ja sen voimaantulo edellyttää kaupparekisterimerkintää. Osakassopimuksen kautta sovitut asiat sitovat vain siihen osapuoleksi liittyneitä osakkeenomistajia. Sen voimaantulo ei edellytä rekisteröimistä ja se tulee voimaan yleensä sopimuksen allekirjoitushetkellä. Osakassopimukseen sovelletaan yhtiöoikeudellisia periaatteita kun taas yhtiöjärjestyksen tulkintaan ei voida kaikilta osin liittää sopimusoikeudellisia periaatteita. Osakkeenomistajien sopimusvapaus on jonkin

¹⁴³ Hannula & Kari 2007, s. 13.

¹⁴⁴ Helminen 1995a, s. 5–6.

verran laajempi kuin yhtiöjärjestyksellinen määräämisvapaus. Yksi tärkeimmistä eroista liittyy siihen miten yhtiöjärjestys ja osakassopimus on otettava huomioon yhtiön päätöksenteossa.¹⁴⁵

3.3.2 Osakassopimuksen käyttötilanteita

Osakassopimusta käytetään tilanteissa, joissa osakkeenomistajien suhdetta toisiinsa tai osakkeenomistajien suhdetta yhtiöön ei pystytä järjestämään toivotulla tavalla pelkäämään yhtiöoikeudellisten säännösten tai yhtiöjärjestyksen määräysten perusteella. Osakassopimuksella muutetaan tai täydennetään yhtiöoikeudellisia säännöksiä. Aikaisemmin merkittävin syy osakassopimuksen tekemiseen oli osakeyhtiölainsäädäntö. VOYL:ssa oli rajoitetusti otettu huomioon osakeyhtiöiden toisistaan poikkeava tarkoitus ja myös se, että yhtiöt ovat kooltaan erikokoisia. Säännökset olivat säädetty lähinnä sellaisia yhtiötä varten, joissa oli keskisuuri tai suuri osakkeenomistajien määrä.¹⁴⁶ Voimassa olevan osakeyhtiölain lähtökohtana oli palvella hyvin erityisesti pieniä osakeyhtiöitä, jotka muodostavat valtaosan toimivista osakeyhtiöistä¹⁴⁷. Muotomääräyksiä on vähennetty ja osakkaiden sopimisvapautta on laajennettu. Voimassa olevan osakeyhtiölain laajemman sopimusvapauden vaikutusta osakassopimusten määrään ei ole todennäköisesti vielä tutkittu, mutta Helsingin seudun kauppakamarin tekemä tutkimus osoitti, että osakassopimusten käyttö on jatkuvasti lisääntymässä¹⁴⁸.

Voimassa oleva osakeyhtiölaki mahdollistaakin laajemman sopimusvapauden, osakkeenomistajien tarve tehdä osakassopimus riippuu osakeyhtiön omistajien lukumäärästä. Mitä laajempi osakas pohja on, sitä harvemmallalla osakkeenomistajalla on tarve solmia osakassopimus tai liittyä tehtyyn sopimukseen. Laajan osakas pohjan osakeyhtiössä osakkeenomistaja on ostanut yhtiön osakkeita ainoastaan arvonnousun toivossa eli hän on niin sanottu passiivinen osakas. Suppean osakas pohjan yhtiössä osakkeenomistajat yleensä pyrkivät vaikuttamaan enemmän yhtiön toimintaan ja tämä vastaavasti lisää osakassopimuksen käyttöä. Osakassopimuksella pyritään siihen, että yhtiökokouksessa

¹⁴⁵ Hannula & Kari 2007, s. 13–14.

¹⁴⁶ Helminen 1995b, s. 19.

¹⁴⁷ HE 109/2005, s. 16.

¹⁴⁸ Helsingin seudun kauppakamari 2004.

päätettävät asiat olisivat jo sovittu ennen niiden käsittelyä.¹⁴⁹ Esimerkiksi kaikki osakkeenomistajat tai vain osa voivat sopia miten he tulevat äänestämään tulevassa yhtiökokouksessa. Osakassopimuksen sisältöön vaikuttaa olennaisesti osakeyhtiötyyppi. Osakassopimuksen sisällöstä ei voida tehdä kaavamaisia päätelmiä, vaan sen sisältö määräytyy tapauskohtaisten tekijöiden perusteella. Suurissa osakeyhtiöissä pyritään määrävallan keskittämiseen, kun taas pienissä yhtiöissä vallan hajauttamiseen.¹⁵⁰

Osakassopimukset voivat merkittävästi poiketa toisistaan ja ne voidaan laatia eri tilanteita varten. Oikeuskirjallisuudessa osakassopimukset on jaettu eri luokkiin riippuen niiden lähtökohtatilanteista ja tarpeista. Osakassopimusten luokat ovat:

- pääomasijoittajan osakassopimus
- yrittäjäkumppanien osakassopimus
- osakassopimukset yhteisyrityksissä
- suku- ja perheyhtiöiden osakassopimus
- osakassopimus yrityskaupassa ja sukupolvenvaihdoksessa
- osakassopimus listayhtiössä.¹⁵¹

Mikäli yhtiön osakkeenomistajat sopisivat osakeomistuksesta poikkeavasta osingonjakoista, kyseessä olisi yrittäjäkumppanien välinen osakassopimus tai suku- ja perheyhtiöiden osakassopimus. Yrittäjäkumppaneiden tekemä sopimus syntyy tilanteessa, jossa yhtiön omistus on jakautunut yrittäjäkumppaneiden kesken. Kyse voi olla minkä tahansa alan yrityksestä. Osinkojen maksu on yksi keskeisimmistä osakassopimuksen avulla sovittavista asioista. Asiantuntijaorganisaatioissa voidaan osakkaiden keskinäisestä ansainnasta sopia osakassopimuksen avulla. Osingonjako voi perustua omistukseen, mutta hyvin usein ansainta perustuu osakkaiden työpanokseen. Eli tietyn osakkeenomistajan myytyihin tai tuotettuihin asiantuntijapalveluihin. Perinteisesti tällainen toiminta järjestetään erilajisten osakesarjojen avulla, mutta ansainnasta voidaan sopia hyvinkin pitkälle myös osakassopimuksen avulla. Käytännössä ainoan rajoituksen asettaa verotus.¹⁵²

¹⁴⁹ Helminen 1995b, s. 20–21.

¹⁵⁰ Pönkä 2008, s. 101.

¹⁵¹ Hannula & Kari 2007, s. 46.

¹⁵² Hannula & Kari 2007, s. 55–57.

Suku- ja perheyhtiöiden erityispiirteenä yleensä on osakkaiden erilainen suhde yhtiöön. Tietyt osakkaat voivat olla kiinteästi yhteydessä yhtiöön esimerkiksi työskentelemällä yhtiössä ja aktiivisesti osallistumalla yhtiön päätöksentekoon. Tällainen jäsen voi toimia hallituksen jäsenenä tai sen puheenjohtajana tai työskennellä toimitusjohtajana tai muuta avainhenkilönä. Toiset osakkeenomistajat voivat olla vain passiivisina omistajina ja heidän mielenkiintonsa yhtiötä kohtaan kohdistuu ainoastaan yhtiön maksamaan osinkoon. Usein tällaisissa yhtiössä ei ole kirjallista osakassopimusta vaan asioista on sovittu suullisesti. Perheyhtiöissä solmittaville osakassopimuksille on monia syitä, mutta osakkaiden ansainta ja mahdollisesti erilaiset perusteet osinkotuloon on yksi syistä osakassopimuksen tekemiselle. Aktiivisten osakkaiden panos on usein keskeinen yrityksen menestyksen kannalta ja tällöin myös hyödyntää kaikkia yhtiön osakkaita. Osakassopimuksen avulla voidaan ansainta keskittää aktiivisille osakkaille.¹⁵³ Aktiiviset osakkaat voivat saada enemmän osinkoa kuin he olisivat oikeutettuja osakeomistuksensa perusteella.

3.3.3 Yhtiöjärjestyksen ja osakassopimuksen välinen suhde

Yhtiöjärjestyksen määräyksillä muutetaan tai täydennetään osakeyhtiölain muodostama kokonaisuutta, joka koskee osakkeisiin liittyviä oikeuksia tai velvollisuuksia tai jotka liittyvät osakkeenomistajien keskinäisiin suhteiden sääntelyyn¹⁵⁴. Osakeyhtiölakia ja yhtiöjärjestyksestä taas täydentää osakassopimus. Tietyissä tapauksissa osakassopimuksen avulla voidaan sopia asioista niin laajasti, että on syytä puhua yhtiökokouksen päätösvallan sopimusoikeudellisesta sivuuttamisesta. Osakeyhtiön yhtiökokouksen päätösvallan sivuuttamisella tarkoitetaan tilannetta, jossa osakkeenomistajat ovat etukäteen sitoutuneet tekemään yksimielisesti yhtiökokouksessa tietyn päätöksen. Tutkielmassa tarkastettavan aiheen kannalta tällainen päätös koskee osakassopimuksen avulla sopimista kullekin osakkaalle jaettavan osingon suuruudesta tai sen määräytymisen perusteesta. Osakeyhtiöoikeudellisesti osakkeenomistajalla on oikeus käyttää osakkeen tuot-

¹⁵³ Hannula & Kari 2007, s. 60–62.

¹⁵⁴ Helminen 2006, s. 50.

tamia hallinnoimisoikeuksia yhtiökokouksessa riippumatta siitä miten osakas on osakassopimuksessa sitoutunut käyttäytymään.¹⁵⁵

Osakassopimuksen yhtiöoikeudellista sitovuutta on syytä vahvistaa sopimukseen sisällytettävällä sopimussakko- tai vahingonkorvauslausekkeella. Tällöin mikäli osakkeenomistaja ei noudata sopimusta, voi hän joutua vastaamaan sopimusrikkomusta koskevien sääntöjen perusteella.¹⁵⁶ Ilman mahdollisen sopimussakon uhkaa osakassopimus voi jäädä tehottomaksi. Osakkeenomistaja voisi jättää sopimuksen noudattamaksi jos siitä ei seuraisi sanktioita. Myös mahdollisen aiheutuneen vahingon osoittaminen olisi vaikeaa, koska osakassopimuksen rikkominen ei välttämättä johda siihen, että muille sopijapuolille syntyisi välitöntä vahinkoa.

Osakassopimuksella ja yhtiöjärjestyksellä pyritään samoihin tavoitteisiin. Sääntelyn laajuus ja sitovuus on vaan erilainen. Osakassopimus on vapaaehtoinen kun taas yhtiöjärjestys on pakollinen OYL:n nojalla. Yhtiöjärjestyksen ja osakassopimuksen ehdot ja määräykset sitovat eri tavalla osakkeenomistajia ja ne otetaan huomioon eri tavalla yhtiön päätöksenteossa.¹⁵⁷ Osakassopimus on tietyiltä osin joustavampi, koska sen voimaantulo ei ole sidoksissa rekisteröintiin. Se ei ole julkinen asiakirja eikä sitä tarvitse hyväksyä yhtiökokouksessa. Heikko puoli liittyy osakassopimuksen osakeyhtiöoikeudelliseen sitovuuteen. Yhtiökokouksen päätöstä ei voi moittia vaikka se olisi osakassopimuksen vastainen.¹⁵⁸ Osakkaalla on aina mahdollisuus käyttäytyä yhtiökokouksessa eri tavalla kuin mihin hän on osakassopimuksessa sitoutunut. Kysymykseen tulevat vain mahdolliset sopimusoikeudelliset sanktiot mikäli sellaisista on sovittu ja käytännössä ne ovat merkittävässä asemassa osakkaan käyttäytymisen ohjaamisessa.

Joskus yhtiöjärjestys ja osakassopimus voivat sisältää toistensa kanssa päällekkäisiä tai ristiriitaisia ehtoja. Niiden välinen keskinäinen ristiriita yhtiöoikeudellisella tasolla on ratkennut yhtiöjärjestyksen eduksi.¹⁵⁹ Yhtiöjärjestyksen muuttaminen on muodollisempaa ja muutoksen voimaantulo edellyttää yhtiöjärjestyksen muutoksen rekisteröintiä

¹⁵⁵ Villa 2008, s. 306–307.

¹⁵⁶ Helminen 2006, s. 100.

¹⁵⁷ Helminen 2006, s. 97–98.

¹⁵⁸ Helminen 2006, s. 99.

¹⁵⁹ Ks. esim. Hannula & Kari 2007, s. 31 tai Helminen 2006, s. 102–103.

kaupparekisteriin. Osakassopimuksella ei voida muuttaa yhtiöjärjestyksen sisältöä.¹⁶⁰ Osakkeenomistajat voivat osakassopimuksessa sopia yhtiöjärjestyksen muutosta ja äänestää tämän mukaisesti yhtiökokouksessa ja sen jälkeen rekisteröidä tehty muutos, mutta pelkästään osakassopimuksessa olevat yhtiöjärjestyksestä koskevat asiat eivät yhtiöjärjestyksestä ohita.

3.3.4 Osakeomistuksesta poikkeavasta osingonjaosta sopiminen

Osakeomistuksesta poikkeavasta osingonjaosta sovitaan joko OYL 13:6.4:n perusteella tai luodaan erilaisia osakesarjoja muuttamalla osakeyhtiön yhtiöjärjestyksestä. Erilajisten osakesarjojen luominen ei jätä osakkeenomistajille niin sanottua liikkumavaraa osingonjaon suhteen ja tällöin voidaan välttää mahdollisesti verotuksessa syntyvät ongelmat¹⁶¹. Eli se, että verotuksessa osinkotulo verotettaisiin eri tavalla kuin osakkaiden keskinäisen sopimuksen perusteella yhtiö on jakanut. Molemmissa tapauksissa edellytetään osakkaiden suostumusta. OYL 13:6.4:n nojalla erisuuruisten osingon jakaminen edellyttää kaikkien osakkeiden suostumusta. Erilajisten osakesarjojen luominen edellyttää yhtiöjärjestyksen muuttamista, jolloin noudatettavaksi tulevat ne säännökset, jotka pitää noudattaa silloin kun yhtiöjärjestyksestä yleensäkin muutetaan. Yhtiökokouksessa täytyy muuttaa yhtiöjärjestyksen osakelajia koskevia määräyksiä. Yhtiöjärjestyksen muuttamista koskeva päätös edellyttää joko määräänemmistöä annetuista äänistä ja kokouksessa edustetuista osakkeista tai se vaatii kaikkien osakkeenomistajien suostumuksen.¹⁶²

Mikäli osakeomistuksesta poikkeavasta osingonjaosta halutaan sopia osakassopimuksen avulla, vaatii se kaikkien osakkeenomistajien tulemista kyseisen osakassopimuksen osapuoleksi. Kaikkien osakkaiden suostumus mahdollistaa sen, että osinko pystytään käytännössä maksamaan osakkaiden tavoitteiden mukaisesti. Yhtiöoikeudellisesta näkökulmasta jako on selkeä eikä siihen liity ongelmia. Verotuksellisesta näkökulmasta taas täytyy arvioida, jääkö osakkeenomistajille Verohallituksen antamassa ohjeessa tar-

¹⁶⁰ Helminen 2006, s. 103.

¹⁶¹ VH 2007, s. 7.

¹⁶² Siikarla 2006, s. 58.

koittamaa liikkumavaraa osingonjaon suhteen vai ei, ja onko tällainen osakassopimuksen avulla tehty järjestely rinnastettavissa yhtiöjärjestykseen perustuvaan menettelyyn.

Osakassopimuksen huonona puolena on pidetty sen heikkoa sitovuutta yhtiöoikeudellisella tasolla¹⁶³. Osakassopimukseen sisällytettävällä sopimussakkolausekkeella sen yhtiöoikeudellista sitovuutta voidaan kuitenkin parantaa. Sopimussakkolauseke on yleensä muotoiltu siten, että siihen voidaan vedota minkä tahansa sopimusrikkomuksen seurauksena. Hyötynä on se, että se on riippumaton tosiasiallisen vahingon määrästä. Siihen vetoavan ei tarvitse näyttää kärsineensä vahinkoa.¹⁶⁴ Sopimussakon uhka ohjaisi osakkaiden käyttäytymistä ja tällöin se ei jättäisi osakkaille liikkumavaraa osingonjaon suhteen. Toisaalta osakkeenomistajat käyttäytyisivät muutenkin osakassopimuksessa sovitun mukaisesti. Edellyttäähän suosivan osingon jakaminen muutenkin kaikkien osakkeiden suostumusta. Tällaista osingonjakomahdollisuutta todennäköisesti hyödynnettäisiin perheyhtiöissä. Taustalla vaikuttaisi jo saavutettu yksimielisyys, jonka OYL 13:6.4 vaatii ja sitä vaan ikään kuin jatkettaisiin osakassopimuksen avulla.

Periaatteessa osakassopimukseen perustuva erisuuruinen osingonjako tulisi rinnastaa yhtiöjärjestykseen, joka mahdollistaa erisuuruisen osingonjaon perustuen erilajisiin osakesarjoihin. Verohallituksen ohjeessa vaaditaan, että yhtiöjärjestyksestä ilmenisi mikä on erilaisen osingonjaon peruste. Osakkeenomistajille ei saa jäädä liikkumavaraa osingonjaon suhteen. Yhtä tarkasti asioista voitaisiin sopia myös osakassopimuksessa.

Verotuksellisesta näkökulmasta voidaan mahdollisesti katsoa, että yhtiöjärjestys on osakassopimusta pysyvämpi eikä olisi niin helposti muutettavissa. Käytännössä molemmissa tilanteissa osakkailla on samanlainen liikkumavara. Yhtiöjärjestys on helposti muutettavissa koska taustalla on kaikkien osakkaiden yksimielisyys. Verottajan näkökulmasta epäluottamusta osakassopimusta kohtaan voi lisätä se, että osakassopimus ei ole julkinen asiakirja eikä sitä tarvitse rekisteröidä. Yhtiöjärjestyksen rekisteröiminen ja vasta sitä kautta tuleva voimassaolo voi vähentää erisuuruisen osingonjakoon liittyvä vilppiä.

¹⁶³ Ks. Helminen 2006, s. 99.

¹⁶⁴ Pönkä 2008, s. 389. Lisäksi ks. tarkemmin osakassopimuksen sitovuusvaikutuksen tehostamisesta. luku 4.5.

4. Varojenjaon verotus

4.1 Osinkotulon verotus

4.1.1 Osinkoverojärjestelmä

Voimassa oleva osinkoverojärjestelmä perustuu kesällä 2004 toteutuneeseen yritys- ja pääomaverouudistukseen. Se on ollut voimassa verovuodesta 2005 alkaen. Uudistuksen olennaisin muutos koski osakeyhtiön ja sen osakkeenomistajien verotusasemaa. Osinkoverouudistuksen jälkeen siirryttiin kahdenkertaisen verotuksen poistavasta yhtiöveron hyvitysjärjestelmästä¹⁶⁵ osittaiseen kahdenkertaiseen verotukseen. Uudistuksella on myös varmistettu osinkoverotuksen eurooppavero-oikeudellinen hyväksyttävyyys. Osinkoverotuksen oikeudellisen tilan epävarmuus konkretisoitui tapauksessa KHO 2005:56, jossa KHO päätti pyytää ennakkoratkaisun Euroopan yhteisöjen tuomioistuimelta¹⁶⁶ perustamissopimuksen pääomien vapaata liikkuvuutta koskevien 56 ja 58 artiklojen tulkinnassa. Vuonna 2004 jo osinkoverojärjestelmän uudistusta koskevan päätöksen jälkeen EYT antoi tuomionsa edellä mainitussa asiassa (C-319/02 Manninen). Päätöksen mukaan perustamissopimuksen 56 ja 58 artikkelit olivat esteenä sellaiselle lainsäädännölle, jonka mukaan jäsenvaltiossa yleisesti verovelvollisella henkilöllä ei ole oikeutta yhtiöveron hyvitykseen sellaisissa tapauksissa, jolloin yhtiöt eivät ole sijoittautuneet tähän valtioon.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Yhtiöveron hyvitysjärjestelmää ei ole otettu kattavasti käyttöön Euroopassa. Esimerkiksi Ruotsin osinkoverotus on pohjautunut klassiselle järjestelmälle. Silloin kun Suomessa ja Norjassa siirryttiin yhtiöveron hyvitysjärjestelmään, Ruotsi pitäytyi klassisessa järjestelmässä. Viime vuosien aikana yhä useampi EU:n jäsenvaltio on luopunut yhtiöveron hyvitysjärjestelmästä kuten, esimerkiksi Irlanti vuonna 1999 ja Portugali vuonna 2002. Myös Saksa vuoden 2002 alusta siirtyi hyvitysjärjestelmästä puolitulon verottamiseen. Hyvitysjärjestelmän puutteet liittyivät kansainvälisiin osinkovirtoihin. Järjestelmän avulla ei ole voinut poistaa kahdenkertaista verotusta rajat ylittävissä tilanteissa. Ks. Niskakangas ym. 2004, s. 23–24 ja Niskakangas 2009, s. 47.

¹⁶⁶ Myöhemmin myös EYT.

¹⁶⁷ Tikka 2004, s. 460 & 464.

Yhtiöveron hyvityksestä annettu laki¹⁶⁸ (1232/1988) kumottiin erillislailla (725/2004). Keskeisimmät osinkoverotusta koskevat säännökset sisältyvät tuloverolain¹⁶⁹ (1535/1992) 33a - 33d §:ään. Yhteisöjen saamien osinkojen verotusta koskeva pääsääntö on EVL 6a §:ssä. Verohallitus on 6.10.2005 antanut ohjeen osinkotulojen verotuksesta¹⁷⁰.

Osittainen kahdenkertainen verotus tarkoittaa sitä, että yhtiö maksaa veron omasta tulostaan ja osakas maksaa veron osasta osingosta. Osinkojen ketjuverotus poistetaan verovapaudella. Vaikka yhtiöveron hyvitysjärjestelmästä luovuttiin, on yhteisöllä mahdollisuus vähentää käyttämättömät yhtiöveron hyvitykset, mutta veroylijäämät menetetään.

Uudistuksen myötä yritysverotusta on myös kevennetty Suomen verojärjestelmän kansainvälisen kilpailukyvyn varmistamiseksi. Voimassa oleva yhteisöverokanta on tällä hetkellä 26 prosenttia. Yhteisöverokannan alentamisen takana oli osakeyhtiöiden verokantaan kohdistuva kansainvälinen verokilpailu. Hallituksen esityksessä (HE 92/2004) oli lisäksi viitattu siihen, että EU:n uusissa jäsenvaltioissa yhteisöverokanta on selvästi Suomea alempi.¹⁷¹ Verovuoden 2009 aikana OECD-maiden yhteisöverokantojen keskiarvo on 26,30 % ja EU-jäsenvaltioiden yhteisöverokantojen keskiarvo on 23,22 %.¹⁷² Näillä perusteilla voidaan katsoa, että Suomen yhteisöverokannan taso vastaa hyvin kansainvälisen tason keskiarvoa. Toisaalta tilastot eivät kerro kokonaiskuvaa maiden välisistä yhteisöverokannoista. Eri maissa on käytössä toisistaan poikkeavia vähennyksiä ja veropohjan laajuus myös vaihtelee.

4.1.2 Osinkoverojärjestelmää koskevat uudistukset

Luonnollisen henkilön noteeraamattomista yhtiöistä saadun osingon verorasitus on sidoksissa yhtiön nettovarallisuuteen. Tällä on kannustettu yhtiötä parantamaan rahoitusrakennetta. Osinkoverotus uudistuu osittain vuoden 2010 alusta, jolloin työpanokseen

¹⁶⁸ Myöhemmin myös YHL.

¹⁶⁹ Myöhemmin myös TVL.

¹⁷⁰ Osinkotulojen verotus Ohje Dnro 1214/345/2005, 6.10.2005.

¹⁷¹ HE 92/2004, s. 13. Lisäksi ks. Tikka 2004, s. 461–462.

¹⁷² KPMG's Corporate and Indirect Tax Rate Survey 2009, s. 15–16.

perustuva osinkotulo verotetaan ansiotulona. Tällä hetkellä verojärjestelmän uudistamista on pohtinut Hetemäen työryhmän, jonka määräaika päättyy vuoden 2010 lopussa. Työryhmä on asetettu selvittämään verotuksen kehittämistä ja sen tehtävänä on arvioida voimassaolevasta verojärjestelmästä ja talouden toimintaympäristön muutoksia aiheuttavia verojärjestelmän muutostarpeita. Lisäksi työryhmä tulee tekemään ehdotuksia verojärjestelmän kehittämisessä noudatettavista suuntalinjoista.¹⁷³ Työryhmä tulee todennäköisesti tekemään myös osinkoverotuksen kehittämistä koskevia ehdotuksia. Työryhmän ehdotukset voivat toteutua käytännössä aikaisintaan vuonna 2012¹⁷⁴. Suosivaa varojenjako koskevan sääntelyn hallituksen esitystä ei ole toistaiseksi vielä annettu.

4.1.3 Osingon käsite

Osingon käsitettä ei ole nimenomaisesti määritelty verolainsäädännössä. Käytännössä osinko käsittää tuottoa osakkeelle eli oman pääoman ehtoiseselle sijoitukselle osakeyhtiöön. Pääomalaina on myös oman pääoman ehtoinen sijoitus, mutta pääomalainalle maksettavaa korkoa ei pidetä osinkona vaikka sen suuruus olisi sidottu yhtiön tuottamaan voittoon. Omien osakkeiden hankintaa tai varojen palauttamista jako-osana yhtiötä purettaessa ei pidetä osingonjakona. Verohallinnon antaman ohjeen mukaan osakeyhtiön jakaessa osinkoa osakkeen omistuksen perusteella jakokelpoisista voittovaroista noudattaen osingonjaosta säädettyä menettelyä ei ole merkitystä, ovatko voittovarot peräisin yhtiölle veronalaisista tuloista.¹⁷⁵

Yhtiöoikeudessa osinkona tarkoitetaan yhtiökokouksen päätökseen perustuvaa voitonjakokelpoisten varojen puitteessa tapahtuvaa osingonjakoa. OYL 13:1.1:n mukaan osingonjako on yhtiön tilikauden ja edellisten tilikausien voiton jakamista. Pääsäännön mukaan voitonjako jakautuu osakkeiden antamien osinko-oikeuksien suhteessa. Osakeyhtiölain 13:1.1:n mukainen säännös erottaa kuitenkin osingon varojen jakamisesta vapaan oman pääoman rahastosta. Osakeyhtiön varojenjakopäätöksessä täytyy aina määrätä onko kyse voittovarojen eli osingon jakamisesta vai jaetaanko varoja jostakin tietystä vapaan oman pääoman rahastosta. Vapaaehtoisin rahastoihin voidaan siirtää edellisten

¹⁷³ VM 2008.

¹⁷⁴ Penttilä 2009.

¹⁷⁵ Tikka ym. 2009, 17. Osingot ja VH 2007, s. 3.

tilikausin voittovarot ja tällöin erottelu ei ole täysin yksiselitteinen. Erottelulla halutaan erottaa voitonjaon ja pääoman palauttamisen välistä eroa.¹⁷⁶

4.1.4 Luonnollisen henkilön saamien osinkotulojen verotus

Luonnollisella henkilöllä kaikkien tulolähteiden tulot jaetaan kahteen tulolajiin: ansiotuloksi ja pääomatuloksi. Tulolähdejako noudatetaan tilanteessa, jossa henkilö saa osinkotuloa muusta kuin julkisesti noteeratuista yhtiöistä. Luonnollisen henkilön saamat osingot jaetaan kahteen ryhmään. Ensimmäinen ryhmä koskee julkisesti noteeratuista yhtiöistä saatua osinkoa (TVL 33a §) ja toinen ryhmä koskee muusta kuin julkisesti noteeratuista yhtiöstä saatua osinkoa (TVL 33b §). Taustalla vaikuttaa näkemys siitä, että osinkotuloa saavat luonnolliset henkilöt voidaan jakaa kahteen ryhmään. Ensimmäisen ryhmän muodostavat sijoittajat, jotka sijoittavat varojaan listattuihin yhtiöihin. Toisen ryhmän muodostavat yritystoimintaa osakeyhtiömuodossa harjoittavat yrittäjät. Listatuista yhtiöistä saadun osingon verotukseen yhtiön varallisuusasemalla tai muilla ominaisuuksilla ei ole vaikutusta. Listaamattomien yhtiöiden jakamien osinkojen verotuksessa yhtiön varallisuusasemalla on vaikutusta, mikäli osingonsaajana on luonnollinen henkilö.¹⁷⁷

Julkisesti noteeratusta yhtiöstä saadusta osingosta 70 % on pääomatuloa ja 30 % on verovapaata tuloa. Osingosta 70 % tulee verotettavaksi 28 % pääomatuloverokannalla, jolloin osingonsaajan verorasitus on 19,6 %. Mikäli otetaan huomioon yhtiön maksama yhteisövero, muodostuu itse osinkoon kohdistuva kokonaisverorasitus 40,5 prosentiksi.

Muusta kuin julkisesti noteeratusta yhtiöstä saatu osinko voi olla verovapaata tuloa, veronalaista pääomatuloa tai veronalaista ansiotuloa. Osinko on verovapaata tuloa siihen määrään saakka, joka vastaa varojen arvostamisesta verotuksessa annetuissa laissa¹⁷⁸ (1142/2005) tarkoitetulle osakkeen verovuoden matemaattiselle arvolle laskettua 9 % vuotuista tuottoa. Osakkeen matemaattinen arvo lasketaan jakamalla tarkistetun net-

¹⁷⁶ HE 109/2005, s. 128.

¹⁷⁷ Tikka ym. 2009, 17. Osingot.

¹⁷⁸ Myöhemmin myös ArVL.

tovarallisuuden määrä yhtiön ulkopuolella olevien osakkeiden lukumäärällä. Tällaisen verovapaan osingon yläraja on 90 000 euroa. Tämä raja on verovelvolliskohtainen, joten yksityishenkilön kaikista listaamattomista yhtiöistä saamat pääomaosingot lasketaan yhteen. Tällä on pyritty estämään omistuksen hajauttaminen useampaan listaamattomaan yhtiöön. Siltä osin kun nämä osingot ylittävät 90 000 euroa, 70 % osingosta on veronalaista pääomatuloa ja 30 % on verovapaata tuloa. Jos osinko ylittää osakkeen matemaattiselle arvolle lasketun 9 prosentin tuoton, ylittävältä osalta osingosta 70 % on ansiotuloa ja 30 % verovapaata tuloa.

Toisesta EU-valtiosta tai sellaisesta valtiosta saatu osinko, jonka kanssa Suomella on osingon verotuksesta koskeva verosopimus, verotetaan Suomessa samalla tavalla kuin suomalaisestakin yhtiöstä saatua osinkoa. Osingon veronalaiset määrät lasketaan samojen sääntöjen mukaan. Muusta kuin EU-valtiosta tai verosopimusvaltiosta saatua osinkoa verotetaan kokonaisuudessaan ansiotulona.

4.2 Maksukykyisyydestin uudistusten vaikutus osingonjakopäätöksen peruuttamiseen verotuksessa

4.2.1 Osingonjakopäätöksen peruuttaminen

Mikäli osinko on osingonsaajalle elinkeinotoiminnan tuloa tai osingonsaaja on kirjanpitovelvollinen, osinkotulo jaksotetaan suoriteperusteisesti (EVL 19.1 § ja TVL 116.1 §). Muissa tilanteissa osinkotulon verotuksessa sovelletaan maksuperustetta (TVL 110 §). Tulo katsotaan sen verovuoden tuloksi, jona se on nostettu, merkitty verovelvollisen tilille tai muutoin saatu verovelvollisen hallintaan. Osinkotulon osalta on ratkaiseva se ajankohta, jolloin osinko on ollut osingonsaajan nostettavissa. Yleensä osakeyhtiön yhtiökokouksen tekemässä osingonjakopäätöksessä määrätään, milloin osinko on nostettavissa.¹⁷⁹

Osakeyhtiölain mukaan (OYL 13:6) varojenjaosta päätetään yhtiökokouksessa. Osingonjakopäätös tehdään enemmistöpäätöksenä (OYL 5:26), jollei yhtiöjärjestys määrää

¹⁷⁹ Tikka ym. 2009, 17. Osingot.

korkeammasta enemmistöstä.¹⁸⁰ Tavallisesti osinko on nostettavissa osingonjaosta päätäneen yhtiökokouksen jälkeen. Yhtiökokouspäätöksessä voidaan myös sopia osingon eri nostoajankohdasta. Voidaan esimerkiksi päättää, että osinko on nostettavissa tiettyinä päivinä, tai osinkoa voidaan nostaa useampana ajankohtana. Tavallisesti osingosta päätetään vasta tilikaudelta laadittavan tilinpäätöksen vahvistamisen jälkeen.¹⁸¹ Käytännössä voi käydä kuitenkin niin, että osakkaat eivät nosta osinkoa heti yhtiöstä osingonjakopäätöksen jälkeen. Osakkeenomistajan henkilökohtaisessa verotuksessa osakeyhtiön osakasta kuitenkin verotetaan saamastaan osingosta, koska osinko on nostettavissa, vaikka osakas todellisuudessa ei ole vielä sitä nostonut.

Joskus voi käydä myös niin, että osakeyhtiössä tehty osingonjakopäätös saatetaan myöhemmin peruuttaa. Osingonjakopäätös siis peruutetaan sen jälkeen, kun osingonjakopäätös on tehty, mutta osakas ei ole vielä osinkoa nostonut. Tällaiselle päätökselle voi olla käytännössä monia eri syitä. Lähtökohtaisesti osingonjakopäätös voidaan peruuttaa ilman erityistä syytä. Käytännössä erilaiset taloudelliset muutokset osakeyhtiön sisällä voivat vaikuttaa siihen, että jo päätetty osingonjako peruutetaan. Osingonjako voidaan peruuttaa esimerkiksi, jos yrityksellä ilmaantuu varojentarve yllättäviä investointeja tai yrityskauppaa varten. Nykyisessä taloudellisessa tilanteessa yleisenä syynä varojenjaon peruuttamiselle voi olla yrityksen taloudellisen tilan huononeminen. Osingonjakopäätös on voinut olla tehtynä aikaisempina vuotena ja osakkeenomistajia on ehditty verottaa kyseisestä osinkotulosta. Osingonjakopäätöksen jälkeen yrityksen maksuvalmius on voinut huonontua niin merkittävästi, että osingonjako päätetään peruuttaa. Osakeyhtiön kirjanpidossa velkoihin kirjatut osingot siirretään takaisin yhtiön käyttövaroihin.

Tällaisessa tilanteessa luonnollisesti osakeyhtiön osakkeenomistajan intressien mukaista olisi se, että osingonjako peruutettaisiin hänen omassa henkilökohtaisessa verotuksessaan. Muuten osakkeenomistaja olisi tilanteessa, jossa hänen ei ole saanut osinkoa omistamalta yhtiöltään, mutta häntä kuitenkin verotetaan osingosta ikään kuin hän olisi sen saanut. Verotuksessa vallitsevan periaatteen mukaan tehokas katuminen ei poista epä-

¹⁸⁰ Ks. HE 109/2005, s. 128.

¹⁸¹ Kotiranta ym. 2007, s. 25.

onnistuneen verosuunnittelun seuraamuksia. Erehdys oikeustoimen verovaikutuksista ei näin ollen aina mahdollista verotuksen peruuttamista.¹⁸²

4.2.2 Oikeuskäytäntö

Yhtiöoikeudellisesta näkökulmasta osingonjaon peruuttamiselle voi olla monia syitä. Tutkielmassa tarkastellaan lähinnä sellaisia tilanteita, joissa osingonjakopäätöksen peruuttamisen takana on osakeyhtiön tuloksen ja maksuvalmiuden heikkeneminen. Oikeusministeriön uudistus koskee maksukykyisyysäännöksen uudistamista ja se voi vaikuttaa myös verotukseen. Jotta osingonjaon peruuttaminen verotuksessa olisi hyväksyttävää, täytyy sille olla selvä oikeudellinen peruste. Yhtiön tuloksen ja maksuvalmiuden heikkeneminen osingonjakopäätöksen jälkeen ei ole riittävä peruste osingon peruuttamiselle verotuksessa. Tästä on esimerkkinä kaksi KHO:n ratkaisua, jotka linjasivat sen, että osakeyhtiön osakkeenomistajat eivät voi peruuttaa osingonjakopäätöksen veroseuraamuksia, vaikka osakkeenomistajat tekisivät OYL:n mukaisessa järjestyksessä päätöksen, että yhtiökokouksessa päätettyä osinkoa ei jaetakaan. Mikäli osinko on maksettu tai se on ollut osakkeenomistajan nostettavissa (TVL 110 §), osinko verotetaan osakkaan tulona osingonjaon peruutuksesta huolimatta.¹⁸³

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisut koskien osingonjaon peruuttamista verotuksessa yhtiön maksukykyisyyden heikentymisen takia:

KHO 24.3.1995 T 1121

Osakeyhtiö oli varsinaisessa yhtiökokouksessaan 15.9.1990 päättänyt jakaa osinkoa tilikaudelta 1.7.1989–30.6.1990. Osingonjakopäätös peruutettiin yhtiön ylimääräisessä yhtiökokouksessa 31.12.1991. Osingonjaon peruuttamiselle ei ollut esitetty muuta syytä kuin yhtiön tuloksen ja maksuvalmiuden heikentyminen osingonjakopäätöksen jälkeen eikä osingonjakopäätöksen laillisuutta ollut asetettu kysymyksenalaiseksi. Koska osingonjaon peruuttamista koskeva päätös oli tehty kysymyksessä olevaa tilikautta seuranneen tilikauden päättymisen jälkeen, yhtiön varsinaisessa yhtiökokouksessaan tekemä päätös jakaa osinkoa tilikaudelta 1.7.1989–30.6.1990 oli tullut ottaa huomioon yhtiöveron hyvityksestä annetun lain mukaisesti, vaikka säännönmukainen verotus vuodelta 1990 oli päättynyt vasta 31.1.1992.

¹⁸² Siikarla 2007, s. 97.

¹⁸³ Ks. Siikarla 2007, s. 97.

KHO 24.3.1995 T 1122

Osakeyhtiö oli varsinaisessa yhtiökokouksessaan 14.3.1991 päättänyt jakaa osinkoa tilikaudelta 1.1.–31.12.1990. Osingonjakopäätös peruutettiin yhtiön ylimääräisessä yhtiökokouksessa 31.12.1991 eli kysymyksessä olevaa tilikautta seuranneen tilikauden viimeisenä päivänä ja ennen kuin säännönmukaisen verotuksen toimittaminen vuodelta 1990 oli 31.1.1992 päättynyt. Osingonjaon peruuttamiselle ei ollut esitetty muuta syytä kuin yhtiön tuloksen ja maksuvalmiuden heikentyminen osingonjakopäätöksen jälkeen eikä osingonjakopäätöksen laillisuutta ollut asetettu kysymyksenalaiseksi. Koska jaettavaksi päätetty osinko oli ollut nostettavissa 15.3.1991 lukien ja yhtiö oli osingon myös tosiasiallisesti maksanut, yhtiön varsinaisessa yhtiökokouksessaan tekemä päätös jakaa osinkoa tilikaudelta 1.1.–31.12.1990 oli tullut ottaa huomioon yhtiöveron hyvityksestä annetun lain mukaisesti.

Ratkaisu KHO 1995:1121 osoittaa, että yhtiö ei voinut vaikuttaa YHL:n mukaiseen täydennysveroon peruuttamalla tehdyn osingonjakopäätöksen vasta seuraavan tilikauden päättymisen jälkeen, vaikka osinko oli vielä maksamatta yhtiön osakkaille. Mikäli osakeyhtiö peruuttaa osingonjaon ennen osingonjaon kohdistumistilikauden päättymistä ja ennen verotuksen valmistumista, osakeyhtiö ei voi tällöinkään peruuttaa osingonjaon verotusta. Osingonjakopäätöksen peruuttaminen todennäköisesti hyväksyttäisiin verotuksessa, mikäli osingonjakopäätös olisi tehty, mutta osinko ei olisi vielä nostettavissa.¹⁸⁴ Verolainsäädännössä ei ole erityissäännöksiä tällaisia tilanteita varten, mutta voimassa olevan oikeuskäytännön mukaan kanta on yksiselitteinen. Osakeyhtiön maksukykyyn heikkeneminen ei näin ollen riitä perusteeksi osingonjaon peruuttamiselle osakeyhtiön osakkaan henkilökohtaisessa verotuksessa.

4.2.3 Maksukykyisyydestin uudistusten mahdollinen vaikutus

Voimassa olevan lainsäädännön mukaan osakeyhtiön varoja ei saa jakaa, jos jaosta päätettäessä tiedetään tai olisi pitänyt tietää yhtiön olevan maksukyvytön tai jaon aiheuttavan maksukyvyttömyyden (OYL 13:2). Maksukykyisyysäännösten nykyrakenteen mukaan maksukykyisyydesti tehdään varojenjakopäätöksen yhteydessä. Itse varojenjaon täytäntöönpanon yhteydessä yhtiön maksukykyisyyttä ei tarvitse arvioida. Oikeusministeriön osakeyhtiölain varojenjako koskevien säännösten uudistuksen yhteydessä ehdo-

¹⁸⁴ Siikarla 2007, s. 98.

tetaan, että yhtiön hallituksen tulisi arvioida yhtiön maksukyky varojenjakopäätöshetken lisäksi myös ennen päätöksen täytäntöönpanoa¹⁸⁵.

Uudistuksen myötä laki velvoittaisi yhtiön hallitusta tarkastamaan yhtiön maksukykyisyyttä myös ennen osingonjakopäätöksen täytäntöönpanoa. Mikäli osingon varojenjakopäätöshetken ja itse päätöksen täytäntöönpanohetken välillä yhtiön maksuvalmius heikkenee olennaisesti, yhtiö ei saisi jakaa päätettyä osinkoa. Se joutuisi tekemään lain velvoittaman maksukykyisyydestin osingonjaon täytäntöönpanohetken yhteydessä ja se ei sallisi osingonjaon toteuttamista huonon maksuvalmiuden takia. Maksukykyisyydestin tekeminen koostuisi tavallaan kahdesta samanlaisesta vaiheesta. Tällaisessa tilanteessa varojenjaon päätöksen täytäntöönpano aiheuttaisi maksukyvyttömyyden ja osakeyhtiölaki luonnollisesti olisi esteenä varojenjaolle. Tämä johtaisi myös siihen, että varojenjaon peruutus olisi hyväksyttävä myös jakavan yhtiön osakkaan henkilökohtaisessa verotuksessa, mikäli häntä on ehditty verottamaan. Syynä osingonjaon peruuttamiselle olisivat osakeyhtiölain asettamat esteet. Osingonjaon peruutus ei johtuisi varojen tarpeesta osakeyhtiössä tai pelkästä maksukyvyyn heikkenemisestä, vaan varojenjaon esteenä olisivat lain asettamat esteet. Se täyttäisi selvän oikeudellisen perusteen vaatimuksen osingonjaon peruuttamiselle, mikä on tällä hetkellä vaatimuksena käytännön verotuksessa¹⁸⁶.

Verohallituksen antaman lausunnon mukaan maksukykytestin sisältöä koskevista vaatimuksista tulisi säätää osakeyhtiölaissa, koska se selventäisi lain sisältöä. Verohallituksen mukaan maksukykytestillä voi olla vaikutusta arvioitaessa osingonjaon peruuttamisen hyväksyttävyyttä osakeyhtiön osakkaan henkilökohtaisessa verotuksessa¹⁸⁷. Osingonjakopäätöksen peruuttaminen verotuksessa heikentyneestä maksuvalmiudesta johtuen ei ole mahdollista, mutta OYL:n säännöksen estämä osingonjako antaisi selvän oikeudellisen perusteen osingonjaon peruuttamiselle ja tällöin parantaisi myös verovelvollisen asemaa.

¹⁸⁵ Oikeusministeriö 2009:25, s. 10.

¹⁸⁶ VH:n julkaisu 43.09, s. 214.

¹⁸⁷ Oikeusministeriö 2009:25, s. 55.

Perustelujen mukaan osingonjaon peruuttaminen verohallinnossa olisi ongelmallista ja vaikeuttaisi lisäksi muun muassa vuosi-ilmoitusten käsittelyyn liittyviä prosesseja¹⁸⁸. Mikäli osingonjaon peruuttaminen tulisi mahdolliseksi, se tapahtuisi verotusmenettelystä annetuin lain¹⁸⁹ (1558/1995) 55 §:n puitteissa muutosverotuksen kautta. Osakkeenomistajalla olisi mahdollisuus hakea verotuksen oikaisua viiden vuoden kuluessa verotuksen päättymistä seuraavan vuoden alusta. Hyvin todennäköisesti tällaisia tapauksia tulisi olemaan melko vähän, joten voidaan pitää epätodennäköisenä, että tämä ruuhkauttaisi tarpeettoman paljon verohallinnon työtä. Myös verotuksen fiskaalisen tavoitteen kannalta merkitys on pieni, mutta yksittäisen verovelvollisen kannalta taloudellinen merkitys on kuitenkin suuri.

Osingonjaon peruutus verotuksessa tuntuu luonnolliselta, mikäli osingonjaon estää OYL:n säännös. Käytäntöön voi liittyä kuitenkin myös ongelmia. OYL:n maksukykyisyyttä koskeva säännös ei määrittele tarkasti maksukykyisyyttä. Säännöksessä sanotaan, että varoja ei saa jakaa, jos jaosta päätettäessä tiedetään tai pitäisi tietää yhtiön olevan maksukyvytön tai jaon aiheuttavan maksukyvyttömyyden (OYL 13:2). Varojenjakoa ei saa vaarantaa yhtiön maksukykyä, mutta tarkkoja euromääräisiä rajoja tai tunnuslukuja ei kuitenkaan määritellä. Eli säännös todennäköisesti jättää liikkumavaraa hyvän tai kohtuullisen maksukyvyyn määrittelylle yrityksen hallitukselle, joka käytännössä tekee maksukykyisyysarvioinnin. Tämä saattaa johtaa väärinkäyttöihin tilanteissa, joissa varojenjaon peruutus yhtiössä johtuu muusta syystä kuin maksukyvyyn heikentymisestä. Esimerkiksi varoja tarvitaan yllättäen investointeihin, ja maksukykyisyydestin toisessa osassa vedotaankin heikentyneeseen maksukykyyn ja vaaditaan verotus näillä perusteilla peruutettavaksi.

¹⁸⁸ Oikeusministeriö 2009:25, s. 55–56.

¹⁸⁹ Myöhemmin myös VML.

5. Suosivan osingonjaon verokohtelu

5.1 Suosivan voitonjaon käyttö

Osakeyhtiölain 13:6.4:n mahdollistama vapaa osingonjako on vero-oikeudellisesti suuri haaste. Monissa osakeyhtiössä on helppo löytää osakkaiden yksimielisyys ja jakaa varat lain mahdollistamalla tavalla. Osakeyhtiölain säännös tuo joustoa osakeyhtiön varojenjakoon ja osakkaiden keskinäiseen sopimiseen. Erilaisista osakeyhtiöiden omistuspohjien joukosta tällaisen yksimielisyyden löytäminen on helpointa perheyhtiöissä. Osakeyhtiön varat voidaan jakaa esimerkiksi niille osakkaille, joilla ei menisi veroja lainkaan tai jotka saisivat osingon vähin veroseuraamuksin¹⁹⁰.

Suosivan varojenjaon käytöllä voidaan tähdätä vero-optimointiin. Osinkotulon mahdollinen 90 000 euron verovapaa osinkotulo on verovelvolliskohtainen. Vaikka henkilö saisi useammasta osakeyhtiöstä osinkoa, hänen saamansa osinkotulot lasketaan yhteen, ja hän voi saada verovapaasti enintään 90 000 euroa. Verovelvollinen voi esimerkiksi saada nettovarallisuuden salliessa 90 000 euroa osinkoa yhdestä yhtiöstään verovapaasti. Ylimääräinen osuus menisi 70-prosenttisesti joko veronalaiseksi pääomatuloksi tai veronalaiseksi ansiotuloksi riippuen osakeyhtiön pääomarakenteesta. Tällöin perheyhtiön osingonjako voitaisiin painottaa OYL 13:6.4:n perusteella muille perheenjäsenille, jotka saisivat osingon pienimmillä verokustannuksilla. Muilla perheenjäsenillä ei välttämättä ole osinkotuloja muista listaamattomista yhtiöistä, joten he voisivat mahdollisesti saada osinkoa 90 000 euroon asti kokonaan verovapaasti, mikäli yhtiön nettovarallisuus sen sallisi. Osingonjako voidaan suunnata myös sellaisille perheenjäsenille, joilla ei ole lainkaan ansiotuloja. Tämä optimoisi veroja, mikäli yhtiön nettovarallisuudesta johtuen osa osinkotulosta tulisi joka tapauksessa verotettavaksi ansiotulona.

¹⁹⁰ Niskakangas 2006, s. 17.

5.2 Suosivaa osingonjakoa koskeva sääntely

Osakeyhtiölain mahdollistama suosiva varojenjakko on verotuksellisesti ongelmallinen, koska se on ristiriidassa osinkoverotuksen peruslähtökohdan kanssa. Lähtökohtana on, että osingonjaossa on kysymys tiettyyn osakkeeseen kytkeytyvä pääomasijoituksen tuotto. Tähän kytkeytyy suoraan myös osinkotulon verotus, joka määräytyy henkilöverotuksessa yhtiön nettovarallisuuden mukaan. Osinkotulo on vain osittain veronalaista tuloa, ja verotus muodostuu sitä edullisemmaksi mitä enemmän osakkeelle pystytään kerryttämään nettovarallisuutta yhtiössä. Myös osakkaan velkoja olettaa, että vapaan pääoman rahastoon sijoitetut varat ja kertynyt tuotto jaetaan yhtiössä yhtiöjärjestyksen mukaisesti osakkeenomistajille.¹⁹¹ Osakeomistuksesta poikkeava osingonjakko ikään kun rikkoo tämän lähtökohdan.

Valtiovarainministeriön vuonna 2005 asettama yritysverotuksen kehittämistyöryhmä pohti myös osakeomistuksesta poikkeavan varojenjaon verotusta. Työryhmä päätti, että lakiin otettaisiin erityinen säännös suosivasta osingonjaosta. Suosivaan voitonjakoon ei olisi mahdollista puuttua ilman erityissäännöstä. Säännös mahdollistaisi puuttumisen suosivan varojenjaon verotukseen. Työryhmä ehdotti, että mikäli yhtiön varoja jaettaisiin lain tai yhtiöjärjestyksen määräyksistä omistusoikeudesta poiketen, tulisi jaettu määrä lukea osakkaiden tuloksi sen mukaan kuin he olisivat olleet oikeutettuja osinkoon lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan.¹⁹² Uudistuksen lähtökohtana olisi, että menettelyssä olisi kysymys osakkaiden osalta osinkotulon käytöstä¹⁹³.

Siviilioikeudellisesti omistuksesta poikkeavia suorituksia pidetään osinkona, jolloin myös osakeyhtiöt ilmoittavat ne verotuksen massamenettelyssä osinkona. Osingon verottaminen osakeyhtiön ilmoituksesta poiketen ei olisi hallinnollisesti mahdollista pelkästään verotuksen yleisten periaatteiden nojalla.¹⁹⁴ Osinkoverotuksen toimittamiseen pelkästään veronkiertämistä koskevan säännöksen perusteella liittyisi suurta epävarmuutta ja epäyhtenäisyyttä. Selvien säännösten puuttuessa verotuksellisen osingon käsi-

¹⁹¹ VM:n työryhmämuistio 4/2006, s. 173.

¹⁹² VM:n työryhmämuistio 4/2006, s. 177–178.

¹⁹³ Aaltonen 2007, s. 238.

¹⁹⁴ Ks. Siikarla 2007, s. 78.

te määräytyisi oikeuskäytännössä vasta vuosien päästä. Työryhmän mielestä olisi myös epäselvää, voitaisiinko suosivan varojenjako puuttua yleisen veronkiertämissäännöksen (VML 28 §) perusteella, koska yhtiöoikeudellinen lainsäädäntö sen nimenomaisesti sallii.¹⁹⁵ Ei ole myöskään toivottavaa, että yleisen veronkiertonormin soveltamisen alaa tietoisesti laajennettaisiin. Verovelvollisten oikeusvarmuuden kannalta tulisi pyrkiä sellaiseen verojärjestelmään, jossa yleisen veronkiertämissäännöksen soveltaminen olisi poikkeuksellista.¹⁹⁶ Veronkiertosäännös on tulo- ja varallisuusverotusta koskeva yleinen veronkiertosäännös. Säännös tulee sovellettavaksi jos jollekin olosuhteelle tai toimenpiteelle on annettu sellainen oikeudellinen muoto, joka ei vastaa asian varsinaista luonnetta tai tarkoitusta. Säännöstä myös sovelletaan, mikäli toimenpiteeseen on ryhdytty siinä tarkoituksessa, että suoritettavasta verosta vapauduttaisiin.

Suosivan varojenjaon verotuksesta ei ole tällä hetkellä omia säännöksiä verolainsäädännössä. Verolainsäädäntö ei tunne OYL 13:6.4:n mahdollistamaa suosivaa osingonjakotapaa. Aukkoja puutteellisessa verolainsäädännössä on paikattu Verohallituksen antamalla ohjeella¹⁹⁷, joka on kuitenkin ollut hyvä ja sitä on myös laajasti noudatettu¹⁹⁸.

Seuraavassa esimerkissä esitetään miten osakkeenomistajat voivat yksimielisesti keskenään vapaasti sopia OYL 13:6.4:n nojalla osakeomistuksesta poikkeavasta osingonjaosta:

A ja B omistavat osakeyhtiön tasan puoleksi. Osakkeenomistajat päättävät jakaa osinkoa 200 000 euroa osakeomistuksesta poiketen OYL 13:6.4:n nojalla siten, että jaettavasta 200 000 eurosta osakas A saisi 150 000 euroa ja osakas B saisi 50 000 euroa. Osakeomistuksen perusteella kumpikin osakas saisi osinko 100 000 euroa.

Vaikka osakeyhtiölaki mahdollistaa tällaisen osingonjaon, verotuksessa siihen suhtaudutaan kielteisesti. Verohallituksen ohjeen mukaan osinkotulo katsotaan verotuksessa sen osakkaan tuloksi, jolle se lain ja yhtiöjärjestyksen mukaan olisi kuulunut. Lisäksi katsotaan, että osakas, joka suosivassa jaossa saa osingon, saa lahjan osingosta luopu-

¹⁹⁵ VM:n työryhmämuistio 4/2006, s. 175.

¹⁹⁶ Niskakangas 2006, s. 18.

¹⁹⁷ VH 2007.

¹⁹⁸ Ks. esim. Mattila 2009.

neelta osakkaalta. Suosivan osingonjaon verotus tultaisiin näin toimittamaan kahdessa vaiheessa. Ensin osinkotulo katsottaisiin sen osakkaan tuloksi, jolle se lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan olisi kuulunut ja verotettaisiin kyseisen osakkaan osinkotulona. Toisessa vaiheessa se osakas, joka suosivan jaon perusteella saa osingon, saa lahjan osingosta luopuneelta osakkaalta.¹⁹⁹ Näin kyseeseen tulisi myös lahjaverotus.

Esimerkin mukaisessa tilanteessa verohallituksen ohjeistuksen mukaan A ja B osakasta verotettaisiin ensin osakeomistuksen mukaisessa suhteessa siten, että molempien katsottaisiin saaneen 100 000 euroa osinkotuloa. B osakasta verotettaisiin 100 000 euron osingosta, vaikka todellisuudessa hän olisi saanut vain 50 000 euroa. A osakasta verotettaisiin myös 100 000 euron osingosta, vaikka hän olisi todellisuudessa saanut 150 000 euroa. A osakkaan saamaa osakeomistuksesta poikkeavaa 50 000 euron osinkoa verotettaisiin hänen saamana lahjana ja verotettaisiin lahjana perintö- ja lahjaverolain (378/1940) säännösten mukaan. Kyseisessä tapauksessa OYL 13:6.4:n mukainen osakeomistuksesta poikkeava osingonjako johtaisi siihen, että 200 000 euron osinkotulon kohdistuisi 250 000 euron osinkotulon mukaiset veroseuraamukset. Mikäli A osakkaan suurempi osinko perustuisi hänen työpanokseen, verotettaisiin osinkotulo A osakkaan ansiotulona ja osakeyhtiö saisi vastaavasti vähentää kyseisen osingon verotuksessaan.

Mikäli yhtiön vapaata omaa pääomaa ryhdytään jakamaan veronkiertotarkoituksessa, voidaan menettelyyn puuttua VML 28 §:n nojalla. Perusteettomia veroetuja voidaan pyrkiä tavoittelemaan esimerkiksi yhtiöjärjestyksen määräyksellä siten, että se käytännössä johtaisi toimivan osakkaan ansiotulon jakautumiseen osinkotulona hänen lähipiirilleen, kuten esimerkiksi hänen lapsilleen. Veronkiertosäännöstä voidaan soveltaa myös sellaiseen tilanteeseen, jossa esimerkiksi osakkeenomistajan läheinen sukulainen tekee vastikkeettoman sijoituksen sijoitetun vapaan oman pääoman rahastoon ja jatkossa rahastosta ryhdytään jakamaan varoja osakkeenomistajille pääoman palautusta koskevien verotuksen periaatteiden turvin²⁰⁰.

Valtiovarainministeriössä on ollut valmisteilla hallituksen esitysluonnos osakeyhtiön varojenjaon verotuksesta. Kyseinen esitysluonnos perustuu pääosin Arvelan työryhmän jo keväällä 2006 antamaan esitykseen²⁰¹. Luonnos on ollut lausuntokierroksella, mutta

¹⁹⁹ Ks. esim. Aaltonen 2007, s. 239.

²⁰⁰ Mähönen & Villa 2009, s. 480.

²⁰¹ VM:n työryhmämuistio 4/2006.

hallituksen esitystä ei ole vielä toistaiseksi annettu. Suosiva voitonjako niin varsinaisen osingon kuin rahastojenjaon osalta tultaisiin verotuksessa jatkossakin katsomaan sen henkilön tuloksi, joka olisi siihen oikeutettu lain tai yhtiöjärjestyksen määräysten mukaan. Suosivan osingonjaon verotuksesta ei säädettäisi edelleenkaan lain tasolla erikseen, vaan jokainen tilanne arvioitaisiin aina erikseen jokaisen tapauksen yksityiskohtien perusteella. Esimerkiksi mahdollinen lahjaverotus voisi tulla kyseeseen.²⁰² Kyseinen muutosehdotus koskisi vain varojenjaon saajien verotusta, eikä sillä olisi vaikutusta varoja jakavan osakeyhtiön verotukseen.

Käytännössä uudistus ei tulisi muuttamaan suosivan varojenjaon verotusta. Mahdollisesti hallituksen esitys tullaan antamaan verovuoden 2010 aikana, jolloin uudet, suosivaa osingonjakoa koskevat verosäännökset tulisivat voimaan aikaisintaan verovuodesta 2011 alkaen. Kuitenkin Hetemäen työryhmän määräaika päättyy vuoden 2010 lopussa, joka tiettävästi valmisteleekin kokonaan uutta mallia²⁰³. Työryhmän tekemät muutosehdotukset voisivat käytännössä tulla voimaan jo verovuodesta 2012 alkaen²⁰⁴. Mahdollisesti varojenjaon verotuksen uudistaminen ei ole välttämättä enää tarkoituksenmukaista tässä vaiheessa. Mikäli osinkotulon verotusjärjestelmä muuttuu Hetemäen työryhmän antamien ehdotusten pohjalta, voi käydä niin, ettei suosivaa varojenjakoa koskeva uudistus vastaisikaan uutta verolainsäädäntöä.

Tällä hetkellä ollaan kuitenkin säätelemättömässä oikeustilassa. Perustuslain (731/1999) näkökulmasta on moitteellista, että kyseisen asian ohjeistus on hoidettu pelkästään hallinnollisella ohjauksella²⁰⁵. OYL 13:6.4:n mukainen varojenjaon verotus olisi verovelvollisen kannalta hyvin epävarma, mikäli suosivan osingonjaon verotuksesta ei säädettäisi edelleenkaan lain tasolla erikseen, vaan tilanne arvioitaisiin aina tapauskohtaisesti. Lisäksi lahjaverotuksen soveltaminen muodostaisi verotuksesta hyvin epäedullisen verovelvollisen kannalta, jota käytännössä harvoin hyödynnettäisiin.

²⁰² Ranta-Lassila 2009, s. 21.

²⁰³ Ks. Mattila 2009.

²⁰⁴ Penttilä 2009.

²⁰⁵ Ks. Mattila 2009.

5.3 Osakkeen matemaattinen arvo suosivassa osingonjaossa

Suunnatun osingonjaon käyttämistä vero-optimointiin rajoittaa nettovarallisuuden laske-
ntasääntö. Osingonjako noteeraamattomasta yhtiöstä voi olla osingonsaajalle verova-
paata tuloa tai osittain veronalaista pääomatuloa tai ansiotuloa. Keskeisessä asemassa on
osakeyhtiön pääomarakenne. Osinko on verovapaata tuloa siihen määrään saakka, joka
vastaa ArVL:n tarkoitetulle osakkeen verovuoden matemaattiselle arvolle laskettua 9
%:n vuotuista tuottoa. Osakkeen matemaattinen arvo lasketaan jakamalla tarkistetun
nettovarallisuuden määrä yhtiön ulkona olevien osakkeiden lukumäärällä. Yhtiön lunas-
tamat ja muutoin hankkimat omat osakkeet jätetään matemaattista arvoa laskettaessa
lukuun ottamatta (ArVL 9 §).

Nettovarallisuus ja osakkeen matemaattinen arvo määrätään osakeomistuksen perusteel-
la. Oikeus pääomatulo-osinkoon ei ole siirrettävissä toiselle osingonsaajalle. Jos esi-
merkiksi osakeyhtiön pääomistaja siirtää osinkotulon OYL 13:6.4:n nojalla perheenjä-
senelle, joka omistaa vain nimellisen osan osakeyhtiön osakkeista, osinkotulo tulee
olemaan lähes kokonaan ansiotuloa kyseiselle perheenjäsenelle. Vaikka itse osinko on
siirrettävissä, osinkotulon verotus määräytyy henkilön omistuksessa olevien osakkeiden
perusteella. Tämä osaltaan rajoittaa mahdollista verosuunnittelua. Perheenjäsenellä,
jolla ei ole mahdollisesti muita ansiotuloja, progressio jäisi kuitenkin varsin pieneksi,
vaikka hänen omistamien osakkeiden matemaattinen arvo jäisikin vähäiseksi.²⁰⁶

5.4 Osakkeen matemaattinen arvo erilajisissa osakkeissa

Mikäli osakeyhtiössä osingonjako perustuu erilajisiin osakesarjoihin, omistajien täytyy
pohtia myös osakkeiden erilajisuuden vaikutusta osakkeen matemaattisen arvon laske-
taan. Kuten tutkielmassa aikaisemmin on mainittu, osakkeen matemaattinen arvo laske-
taan jakamalla yhtiön nettovarallisuuden määrä ulkopuolella olevien osakkeiden luku-
määrällä. Laissa varojen arvostamisesta verotuksessa ei mainita osakkeiden erilajisuu-
den huomioon ottamisesta, joten kaikille osakkeille lasketaan matemaattinen arvo samo-

²⁰⁶ Niskakangas 2006, s. 17.

jen periaatteiden mukaan erilaisuudesta huolimatta.²⁰⁷ Tällainen menettely on vahvistettu myös keskusverolautakunnan ratkaisussa KVL 1999:18. Keskusverolautakunta totesi, että osakkeiden erilaisilla oikeuksilla ei ole vaikutusta laskettaessa osakkeen matemaattista arvoa. Kyseisessä tapauksessa osakeyhtiön tarkoituksena oli muodostaa kaksi erilajista osakesarjaa. Yhden osakesarjan osakkeet tuottaisivat kaksikymmentä ääntä osaketta kohden, ja toisen osakesarjan osakkeet tuottaisivat yhden äänen osaketta kohden. Ratkaisun mukaan molempien osakesarjojen matemaattinen arvo lasketaan samalla tavalla, koska lain mukaan osakkeen matemaattinen arvo lasketaan ainoastaan nettovarallisuuden ja yhtiön ulkopuolella olevien osakkeiden lukumäärän perusteella.

ArVL:n osakkeen matemaattisen arvon laskemista koskevan pykälän rakenne ei anna mahdollisuutta ottaa osakkeiden erilaisuutta huomioon sellaisissakaan tapauksissa, joissa erilajisilla osakkeilla on toisistaan poikkeava oikeus osinkoon²⁰⁸. Yhtiöjärjestyksessä voidaan luoda esimerkiksi kaksi erilajista osakesarjaa. Yhden osakelajin osakkeet voivat olla etuoikeutettuja. Niille voidaan maksaa esimerkiksi yhtiöjärjestyksen määräysten mukaan suurempaa osinkoa kuin kantaosakkeille. Silti molempien osakesarjojen osakkeiden matemaattinen arvo lasketaan samalla tavalla, vaikka etuoikeutetuille osakkeille voidaan maksaa esimerkiksi kaksi kertaa enemmän kuin kantaosakkeille. Tämä on vahvistettu myös oikeustapauksessa KHO 1999:24. Kyseisessä tapauksessa yhtiössä oli kaksi erilajista osakesarjaa, mutta osinkoa jaettiin vain toisen lajin osakkeille. Osinkon pääomatulo-osuutta laskettaessa tulee ottaa huomioon myös ne osakkeet, joille osinkoa ei ole maksettu. Kyseinen laskentatapa voi rajoittaa erilajisten osakkeiden hyödyntämistä erityisesti sellaisessa tilanteessa, jossa toiselle osakesarjalle ei makseta lainkaan osinkoa. Tällöin osinko-oikeudettomat osakkeet vaikuttavat niiden osakkeiden, joille osinkoa maksetaan, matemaattisen arvon laskentaan. Tämä voi kiristää osakkeenomistajan osinkotuloon kohdistuvaa verorasitusta.

Osakkeiden erilaisuutta ei oteta huomioon osakkeen matemaattisen arvon laskennassa, koska käytäntö perustuu vanhaan osakkeiden verotusarvojen laskennassa noudatettuun käytäntöön, jolloin varallisuusverolaki (1532/1992) oli vielä voimassa. Osakkeiden verotusarvojen laskennassa erilaisuuden huomioiminen olisi muodostunut monimutkai-

²⁰⁷ Ks. Penttilä 2008, s. 44.

²⁰⁸ Penttilä 2008, s. 44.

seksi ja pidettiin myös mahdollisena, että se helpottaisi varallisuusveron välttämistä. Toisaalta OYL:n säännösten mahdollistamaa osakkeiden erilaisuutta ei ole hyödynnetty samassa mittakaavassa aikaisemmin.²⁰⁹ Korkein hallinto-oikeus linjasi ratkaisullaan KHO 2008:6, että suosivan osingonjaon maksaminen on lopullisesti hyväksytty, mikä luonnollisesti vaikutti erilajisten osakesarjojen käytön yleistymiseen osakeyhtiöissä.

Tällainen vanha varallisuusverotukseen perustuva lähtökohta on ongelmallinen tuloverotuksen näkökulmasta. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun perusteella (KHO 2008:6) verotuksessa hyväksytään erilaiset osakesarjat. Kyseisessä tapauksessa jokaisen osakesarjan oikeus yhtiön varoihin perustui osakesarjan toimintatuloksen ja edellisiltä verovuosilta jakamattomien toimintatulosten yhteismäärän perusteella. Ei ole perusteltua katsoa, että kaikkien osakkeiden matemaattinen arvo on sama. Yhtiön muu varallisuus vaikuttaa kyseisen osakesarjan osakkeiden matemaattiseen arvoon ja päinvastoin osakesarjan varallisuus vaikuttaa muiden osakesarjojen osakkeiden matemaattiseen arvoon. Tällainen menettely voi käytännössä johtaa siihen, että osinkotulo jakaantuu virheellisesti pääomatuloksi ja ansiotuloksi.²¹⁰

Ammatinharjoittajat, jotka yleensä toimivat yksin ja itsenäisesti, voivat erilaisia osakesarjoja hyödyntämällä harjoittaa toimintaansa yhdessä osakeyhtiönä. Tämän mahdollistaa sekä osakeyhtiölaki että verotus. Olisi perusteltua, että osakkeiden matemaattisen arvon laskennassa voitaisiin ottaa osakkeiden erilaisuus myös huomioon. Myös tällaista käytäntöä ei voida pitää perusteltuna sen alkuperäisten syiden perusteella. Osakkeiden verotusarvoja ei enää lasketa, koska varallisuusverolaki kumottiin vuoden 2006 alusta lukien. Näin olleen varallisuusveron välttämismahdollisuutta ei voida pitää perusteluna tällaiselle menettelylle.

5.5 Työpanokseen perustuva osingonjako

Osakeyhtiölain mahdollistavaa erilaisiin osakesarjoihin perustuvaa osingonjakoa on myös merkittävästi hyödynnetty käytännössä muutamien viime vuosien aikana. Osake-

²⁰⁹ Penttilä 2008, s. 44.

²¹⁰ Penttilä 2008, s. 44.

yhtiölain osakkeita koskeva sääntely mahdollistaa sellaisten osakelajien perustamisen, joiden oikeus osinkoon määräytyy laskettavaksi yhtiön tietyn sisäisen kustannuspaikan tuloksen perusteella ja osakelajikohtaisesti. Kyseisen osakelajin osakkeelle maksetaan osinkoa yhtiöjärjestyksessä määritellyn laskentakaavan mukaan riippumatta siitä, kuinka suuri osinko muiden osakelajin osakkeille mahdollisesti maksetaan. Luonnollisesti osinkoa jaettaessa täytyy noudattaa OYL:n varojen jakamista koskevia menettelyllisiä ja aineellisia säännöksiä.²¹¹ Tällä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että varojenjaossa täytyy noudattaa tasetestiä ja maksukykyisyydestä koskevia säännöksiä sekä niiden asettamia rajoituksia.

Tällaisia osakesarjoja käytetään esimerkiksi lääkäri- ja asianajoyhtiöissä tai muissa vastaavissa ammatinharjoittajien osakeyhtiömuotoisissa yhteenliittymissä, joissa yhtiön varoja jaettaessa perusteena on kunkin osakkeenomistajan yhtiöön kerryttämä tulos. Osingonjaon perusteena on siis kunkin osakkaan työpanos. Tällaista järjestelyä pidetään lainsäädännössä liiketaloudellisesti perusteltuna erityisesti lääkärikeskus- ja asianajotoimintaa harjoittavissa osakeyhtiöissä. Järjestelyllä voidaan pyrkiä saattamaan yksittäiset ammatinharjoittajat samaan asemaan, jossa he olisivat harjoittaessaan yritystoimintaa yksin osakeyhtiömuodossa. Yhteenliittymä mahdollistaa yritystoiminnan harjoittamisen osakeyhtiömuodossa hallinnollisesti tehokkaammin ja pienimmillä hallinnollisilla kustannuksilla.²¹²

Työpanokseen perustuva osingonjako hyväksyttiin verotuksessa korkeimman hallinto-oikeuden²¹³ antamalla päätöksellä (KHO 2008:6). Tapauksessa hyväksyttiin eri osakelajiin ja kustannuspaikan tulokseen perustuva osingonjako, joka perustui osakkaiden työpanokseen. Kyseisessä tapauksessa oli kyse lääkäriyhtiöstä, jossa jokaisella yhtiössä toimivalla lääkäriellä oli oma osakesarja. Jokaisen osakkaan osingon suuruus määräytyi hänen henkilökohtaisen työpanoksensa perusteella. Yhtiön laskentatoimi oli järjestetty siten, että jokaisen osakesarjan toimintatulos oli selvitettävissä. Osakkaat merkitsivät osakkeet joko itse tai omistamiensa osakeyhtiöiden kautta. Jokaiselle osakkaalle oli yhtiössä oma vastaanotto-osakesarja. Koska osingon peruste oli määrätty yhtiöjärjestyk-

²¹¹ Villa 2008, s. 307–308.

²¹² Villa 2008, s. 308. Lisäksi ks. Mähönen & Villa 200, s. 481.

²¹³ Myöhemmin myös KHO.

sessä, eikä osakkailla ollut harkintavaltaa osingonjaon kohdistumisessa osakesarjojen kesken, KHO hyväksyi tällaisen järjestelyn, ja osinkoa voitiin jakaa työpanosten mukaisessa suhteessa ja saatua tuloa pidettiin verotuksessa osinkotulona, jota verotetaan siten kuin tuloverolaisissa ja elinkeinoverolaisissa säädetään.²¹⁴

Tällaisen järjestelyn lopputuloksena jokaisella mukana olevalla lääkäriellä oli oma osakesarja, jolle kustannuslaskennan perusteella osinko kohdistettiin. Yhtiön lääkärielle maksama työpanokseen perustuva osinko voitiin ohjata lääkärin omistamaan holdingyhtiöön. Holdingyhtiöön hän oli luonnollisesti kerryttänyt nettovarallisuutta, jotta osinkotulon verovapaata pääomatulo-osuutta voitiin hyödyntää. Yhtiöiden väliset osingot ovat pääsääntöisesti verovapaata (EVL 6a §), joten esimerkkitapauksen lääkäriyhtiöstä voitiin siirtää osinko holdingyhtiöön verovapaasti. Holdingyhtiöstä lääkäriellä oli vastaavasti mahdollisuus nostaa osinkoa TVL 33b §:n nojalla 90 000 euroon asti verovapaasti riippuen yhtiön nettovarallisuudesta. Tällaisen järjestelyn keskeinen tarkoitus oli verosuunnittelu. Järjestely mahdollisti sellaisen tulon, jota yleensä verotetaan ansiotulona, nostamisen verovapaasti tai lievästi verotettuna osinkotulona. Kritiikin mukaan osinkotuotto ei tällöin ollut tuottoa sijoitetulle pääomalle, mitä osingolla on yleensä käsitetty.²¹⁵

Päätöstään perustellessaan KHO ilmaisi, että lainsäädännön nykytila huomioon ottaen tällainen järjestely on mahdollinen. On mahdollista, että siinä on viitattu uuden osakeyhtiölain järjestelmään, jossa osingolla ja pääomasijoituksella ei ole enää keskinäistä yhteyttä. Siviilioikeudellisesti tapauksessa on kiistatta kyse osingosta. Mahdollisesti OYL:n säätäjän tarkoituksena oli alun perinkin mahdollistaa osingonjaon maksaminen työsuorituksen perusteella. Tämä ikään kuin laajensi osingon käsitettä siviilioikeudellisesti, ja vero-oikeus seurasi perässä. Vero-oikeudessahan osingon käsitettä ei ole määritelty. Vero-oikeudellinen osingon käsite on käytännössä tullut siviilioikeudesta. Tarkastelun kohteena olevassa KHO:n tapauksessa on myös noudatettu tätä linjaa. Toisaalta osakeyhtiön yrittäjällä oli aikaisemminkin mahdollisuus valita, nostaako hän yhtiöstä palkkaa vai osinkoa, joten KHO:n ratkaisu oli linjassa tämän periaatteen kanssa.²¹⁶

²¹⁴ KHO 2008:6

²¹⁵ Myrsky 2009, s. 271.

²¹⁶ Niskakangas 2008, s. 233.

Kyseinen tapaus herätti paljon mielenkiintoa ja myös väärinkäsityksiä. KHO ei ole päätöksellään muuttanut lääkäriyhtiöistä saatavaa tuloa ansiotulosta pääomatuloksi. Päätöksen perusteella ei voida sanoa, tuleeko osakkeenomistajan osinko verotettavaksi sen verotuksessa ansio- vai pääomatulona.²¹⁷ Periaatteessa pohja tällaiselle verosuunnittelulle oli olemassa. Tällä tarkoitetaan eriytettyä verojärjestelmää ja verovapaan pääomatulo-osingon nostamismahdollisuutta yhtiön nettovarallisuuden sen salliessa. Korkein hallinto-oikeus ei ole muuttanut mitään suurempia rakenteita vaan on tuonut myös lääkäriyhtiöille ne verosuunnittelumahdollisuudet, joita muutkin osakeyhtiömuodossa toimivat yrittäjät hyödyntävät. Lääkäriyhtiöstä ei ole saanut osakkaan yhtiössä kehittämää tulosta suoraan verovapaana pääomatulo-osinkona vaan myös siihen on kohdistunut samanlaiset nettovarallisuutta koskevat säännöt.

Tapaus paljasti mahdollisesti osinkoverojärjestelmän haavoittuvuuden tai kenties eriytetyn tuloverojärjestelmän ongelmallisuuden, jolloin ansio- ja pääomatuloon kohdistuu erilainen verorasitus tulon ollessa samansuuruinen. Työpanokseen perustuvan osingon verotusta on nyt kuitenkin muutettu, ja osakkaan työpanokseen perustuvaa osinkotuloa verotetaan ansiotulona, jonka osingon jakava osakeyhtiö saa vastaavasti vähentää omassa verotuksessaan (EVL 8 § 4b). Muutoksesta säädetään TVL 33b §:n 3 momentissa, jonka mukaan osinko on ansiotuloa, jos osingon jakoperusteena on yhtiöjärjestyksen määräyksen, yhtiökokouksen päätöksen, osakassopimuksen tai muun sopimuksen mukaan osingonsaajan tai tämän intressipiiriin kuuluvan henkilön työpanos. Kyseisen säännöksen soveltaminen ei vaadi minkäänlaisen määrämuotoisen sopimuksen olemassaoloa, eikä järjestelyn tarvitse olla keinotekoinen tai veron minimointitarkoituksena tehty. Osingonjaon jakaminen työpanoksen perusteella on riittävä peruste TVL 33b §:n 3 momentin soveltamiselle.²¹⁸

Työperusteinen osinkotulo verotetaan sen henkilön ansiotulona, jonka työpanos on kyseessä. Osingonsaajana on verovelvollinen tai tämän intressipiiriin kuuluva henkilö, jonka työpanosta on käytetty jakoperusteena. Intressipiiriin kuuluvaksi katsotaan myös esimerkiksi osingonsaajana olevan holdingyhtiön osakas lähipiireineen, osingonsaajan

²¹⁷ Penttilä 2008, s. 43–44.

²¹⁸ Ks. Ranta-Lassila 2009, s. 4.

perheenjäsen, sukulainen tai muuten hänelle läheinen henkilö²¹⁹. Tällöin säännös soveltuu tilanteisiin, joissa verovelvollisen omistama holdingyhtiö saa osingon. Tällaisessa tilanteessa työperusteinen osinkotulo katsotaan holdingyhtiön läpi ja se verotetaan jo osingonjakovuonna eikä vasta silloin, kun itse holdingyhtiö jakaisi osinkoa.²²⁰

Työperusteisen osingon verottaminen ansiotulona pysäyttää tiettyjen toimialojen yhtiöitymistä, koska työpanokseen perustuvan osinkotulon verotus ansiotulona kiristää osakeomistajien verotusta²²¹. Tietyt ammatinharjoittajat todennäköisesti jatkossakin tulevat yhtiöittämään toimintaansa ja toimimaan yhdessä osakeyhtiömuodossa. Tällaisen toiminnan syinä tulevat kuitenkin olemaan yhteistoiminnan tarjoamat kustannussäästöt ja osakeyhtiömuodon tarjoamat edut eikä niinkään yhtiön nettovarallisuuden kartoittaminen ja sitä kautta ansiotulon muuttaminen pääomatuloksi. Työperusteista osinkoa koskeva säännös koskee vain niitä tilanteita, joissa osingonjakoperusteena käytetään osakkaan työpanosta. Mikäli osingonjakoperusteena on tavalliseen tapaan osakeomistus, tapahtuu kyseisen osingon verotus osinkoverotusta koskevan pääsäännön mukaan.

²¹⁹ HE 47/2009, s. 3.

²²⁰ Ks. Ranta-Lassila 2009, s. 4–5.

²²¹ Ks. esim. Niskakangas 2008, s. 235.

6. Lopuksi

Voimassa olevalle osakeyhtiölaille asetetut tavoitteet ovat toteutuneet. Se on lisännyt joustavuutta ja yhtiöiden toimintamahdollisuuksia. Tämä on keskeinen tekijä yritysten kansainvälisen kilpailukyvyn kannalta. Laki sisältää vain vähän pakottavia säännöksiä, mikä lisää osakeyhtiön osakkeenomistajien sopimisvapautta. Osakepääoman ja osakkeen nimellisarvon välinen kytkentä on katkaistu, ja nimellisarvottomaan järjestelmään siirtyminen tarkoittaa siten myös osakeoikeuksien ja osakepääoman erottamista toisistaan. Myös varojenjakomahdollisuuksia on laajennettu. OYL 13:6.4:n nojalla kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella yhtiön vapaata omaa pääomaa voidaan jakaa muussa kuin osakeomistuksen suhteessa. Oikeuskirjallisuuden mukaan tällainen varojenjakoa oli mahdollista myös VOYL:n aikana, mutta nyt säännös on kirjattu lain tasolle. Poikkeava tapa tuo joustoa osakeyhtiön varojenjakoon ja tuo sen lähemmäksi henkilöyhtiöiden varojenjakoa.

Yhtiöoikeudellisesta näkökulmasta OYL 13:6.4:n nojalla osakeomistuksesta poikkeava osingonjako on erittäin joustava varojenjakotapa sellaisessa yhtiössä, jossa on suppea omistuspohja ja, jossa osakkeenomistajat pääsevät helposti yksimielisyyteen. Verotuksellisesti vapaa jakotapa on kuitenkin ongelmallinen. Vaikka osakeyhtiölaki mahdollistaa suosivan varojenjaon, verotuksessa siihen suhtaudutaan kuitenkin kielteisesti. Verohallituksen ohjeen mukaan suosivan osingonjaon kohteena oleva osinko katsotaan verotuksessa ensin tuloksi sille osakkaalle, jolle se lain ja yhtiöjärjestyksen mukaan olisi kuulunut. Lisäksi verotuksessa katsotaan, että suosivan osingonjaon perusteella osinkoa saava osakas saa lahjan osingosta luopuneelta osakkaalta. Näin suosivan varojenjaon kohteena olevaan osinkoon kohdistuu kahdenkertainen verotus. Verotuksesta ei ole säädetty lailla, vaan ohjaus on hoidettu toistaiseksi Verohallituksen ohjeistuksella.

Mikäli osakeyhtiön osakkeenomistajat haluavat jakaa osinkoa osakeomistuksesta poiketen, tulisi heidän välttää OYL 13:6.4:n mukaista vapaa jakotapaa. Osingonjako tulisi järjestää yhtiöjärjestykseen otettavilla määräyksillä, joihin osingonjako perustuisi. Osakkeenomistajien tulisi luoda erilajiset osakesarjat, jolloin tietyn lajin osakkeille voidaan maksaa enemmän osinkoa kuin kantaosakelajin osakkeille. Tällainen järjestely on

hyväksytty myös verotuksessa, ja koska kyseeseen ei tällöin tule vapaan jakotavan ongelmia, mahdolliset osaketuloon kohdistuvat kahdenkertaisen verotuksen ongelmat voidaan välttää.

Osakeomistuksesta poikkeavasta osingonjaosta on mahdollista sopia myös osakassopimuksen avulla. Asiasta ei ole erikseen säädetty laissa tai Verohallituksen ohjeistuksessa, eikä kyseisestä asiasta ole oikeuskäytäntöä. Verohallituksen ohjeistuksessa vaaditaan, että yhtiöjärjestyksestä ilmenee, mikä on erilaisen osingonjaon peruste. Ei ole mitään syytä, miksi osakassopimukseen perustuvaa erisuuruista osingonjakoa ei voitaisi rinnastaa yhtiöjärjestykseen. Verohallituksen ohjeessa sanotaan, että osakkeenomistajille ei saa jäädä liikkumavaraa osingonjaon suhteen. Osingonjaosta voidaan osakkaita sitovasti sopia myös osakassopimuksessa.

Osakeyhtiölakiin on kirjattu maksukykyisyyttä koskeva pykälä (13:2). Yhtiön varoja ei saa jakaa, jos jaosta päätettäessä tiedetään tai olisi pitänyt tietää yhtiön olevan maksukyvytön. Varoja ei myöskään saa jakaa, jos se aiheuttaa maksukyvyttömyyden. Maksukykyisyydestin toteuttamista on pidetty ongelmallisena, koska yhtiön toimielinten, kuten hallituksen, toimitusjohtajan ja yhtiökokouksen toimivalta- ja vastuusuhteet eivät käy säännöksestä ilmi²²².

Oikeusministeriössä käynnistetty varojenjakosäännösten tarkistamiseen ja maksukykyisyydestiin perustuvien vastuusäännösten selkiyttämiseen tähtäävä uudistushanke pyrkii sääntelyn selkeyttämiseen siten, että lähtökohtaisesti hallitus ja toimitusjohtaja vastaisivat maksukyvyyn arvioinnista varojenjaon yhteydessä. Myös oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että maksukykyisyydestin tulisi olla hallituksen ja toimitusjohtajan allekirjoittama asiakirja. Vaatimus tulisi sisällyttää esimerkiksi osakeyhtiölakiin.²²³ VOYL:n aikana maksukykyisyydestistä ei ollut säännöstä lain tasolla, mutta sen arviointi kuului hallituksen yleisen huolellisuusvelvollisuuden piiriin. Oikeusministeriön kaavailema maksukykyisyydestin säännösten tarkentaminen ei tuo tältä osalta mitään uutta, koska maksukykyisyyden arviointi on muutenkin hallituksen ja toimitusjohtajan vastuulla. Käytännössä on tavanomaista, että hallitus tekee maksukykyisyydestin siinä

²²² OM 2009:13, s. 4.

²²³ Tuokko 2009, s. 552.

yhteydessä, kun se tekee yhtiökokoukselle ehdotuksen varojenjaosta²²⁴. Yhtiön hallituksella on käytännössä parhaimmat edellytykset arvioida yhtiön maksukykyä.

Oikeusministeriö myös ehdottaa, että maksukykyisyydesti tehtäisiin varojenjakopäätöshetken lisäksi myös ennen päätöksen täytäntöönpanoa. Mikäli näin tulisi tapahtumaan, olisi perusteltua myös hyväksyä osingonjaon peruuttaminen osakkaan henkilökohtaisessa verotuksessa yhtiön maksuvalmiuden heiketessä. Tällöin osingonjaon toteuttamiselle olisi laillinen este, joka ei mahdollistaisi osingonjakoa.

²²⁴ Ks. esim. Villa 2007, s. 157.